

บทที่ 5

การศึกษาวิเคราะห์คตินิยมที่เนื่องแต่พุทธปรัชญาในวรรณกรรมชาดกภาคใต้
จากหนังสือบุคคล

มนุษย์ เป็นสัตว์ที่เหนือกว่าสัตว์อื่นตรงที่รู้จักคิดหาแนวทางที่ดีในการดำเนินชีวิต แนวทางที่ดีต่าง ๆ ได้เกิดขึ้นมาตามลำดับ เพราะยุคหนึ่งสมัยหนึ่งย่อมมีผู้ที่มีความเฉลียวฉลาดอยู่เสมอ ความเฉลียวฉลาดของมนุษย์เกิดขึ้นมาจากการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ในสังคม และยังมีมุมมองที่มีคุณภาพด้วยแล้วก็ยังเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว และนำความรู้ความเข้าใจไปใช้ประโยชน์ได้ ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและสังคม

คตินิยม เป็นสิ่งหนึ่งที่มนุษย์คิดขึ้นมาเพื่อใช้ เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของบุคคลและสังคม มรดกทางวัฒนธรรมทางปัญญาส่วนนี้มีการสืบทอดกันมาตามลำดับหลายชั่วอายุคนจนบางประการสืบทอดกันต่อไม่ได้ว่าเกิดที่ไหน เมื่อไร และใครเป็นผู้คิดขึ้นมา รู้เพียงว่าเมื่อเริ่มรับรู้อะไร ๆ ได้แล้วคตินิยมเหล่านั้นมีอยู่แล้วในสังคม

คตินิยม เป็นนามธรรมอย่างหนึ่ง พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2525 ให้ความหมายไว้ว่า "คตินิยม น. ธรรมที่เป็นแบบอย่าง"¹ หลักการที่เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตน เพื่อความสำเร็จและความดีทุกอย่างจึงเรียกได้ว่าเป็น "คตินิยม"

ในการศึกษาวิเคราะห์คตินิยมจากวรรณกรรมชาดกภาคใต้จากหนังสือบุคคลจะมุ่งประเด็นคตินิยมที่เนื่องแต่พุทธปรัชญา

คตินิยมที่เนื่องแต่พุทธปรัชญา

พุทธปรัชญา เชื่อกันว่าพระสมณโคตมพุทธเจ้าทรงคิดขึ้นและรวบรวมเอาไว้ สิ่งดังกล่าวนี้มีการสั่งสอนถ่ายทอดกันมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลและมีการบันทึกไว้ เป็นลายลักษณ์อักษรในพระไตรปิฎก

---

¹ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2525), หน้า 505.

นอกจากนี้ยังมีการพิมพ์ เผยแพร่ในสมัยต่อมา เพื่อให้ผู้ที่ศรัทธา เลื่อมใส นำเอาพุทธปรัชญาบางประการ ไปปฏิบัติ เพื่อประโยชน์สุขอันจะ เกิดตามมา และพุทธปรัชญา นี้เองได้กลายเป็นคตินิยมสำคัญของ สังคมไทยในที่สุด

ปรัชญา เป็นคำที่สูงส่งในความรู้สึกของบุคคลโดยทั่วไป ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงคำนี้จึงเห็นว่าเป็นสิ่งที่ยากที่จะทำความเข้าใจ และเหมาะกับ ผู้เป็นปราชญ์เท่านั้น

จางง์ ทองประ เสริฐได้ให้ความหมายของปรัชญาไว้ว่า

ปรัชญาเป็นภาษาสันสกฤตตรงกับภาษาบาลีว่า "ปัญญา" หมายถึงความรู้อันประ เสริฐคือ ความรู้แจ้งหลังจากที่ได้ตรัสรู้แล้ว หลังจากที่พ้นจากความสงสัยแล้ว ส่วน Philosophy แปลว่า "ความรักในความรู้" (Love of Wisdom) ทั้งนี้เพราะทางฝ่ายตะวันตกเขาถือว่า Wisdom เป็นของพระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้าของโดยเฉพาะเท่านั้น มนุษย์อย่างเราจะมี Wisdom หาได้ไม่จึงได้แต่เพียงรัก Wisdom ของพระองค์เท่านั้น ²

นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ความหมายของปรัชญาเอาไว้อีกว่า

คำว่าปรัชญา แปลตามศัพท์ภาษาไทยที่เราใช้กันนั้น มาจากรากศัพท์เดิม คือ ปร บวกกับ คำว่า ญา หรือ ชญา ปร แปลว่า ประ เสริฐ แปลว่า เลิศ แปลว่า ดียิ่ง ชญาแปลว่ารู้ หรือแปลว่าความรู้ หรือความฉลาด เมื่อรวมเข้าเป็นปรัชญาจึงแปลว่าความรู้อันประ เสริฐ ความรู้ที่ดีเลิศ ความรู้อันอันสูงสุด ³

ความหมายของ"ปรัชญา" ตามที่ท่านผู้รู้ได้ให้ไว้ นั้นมีความหมายเหมือนกัน คือ ความรู้ อันประ เสริฐหรือความรู้ที่ดีที่สุดซึ่งจะ เพิ่มเติมอะไรลงไปอีกไม่ได้แล้ว เพราะความคิดความรู้นั้น เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป เป็นที่ยึดมั่นไม่มีสิ่งใดจะโต้แย้งอีกต่อไปได้ ความคิดความรู้นี้จึงเป็น

² จางง์ ทองประ เสริฐ, ศาสนาปรัชญาประยุกต์ (กรุงเทพฯ : แพร์ทิทยา, 2517), หน้า 9.

³ บุญมี แทนแก้ว และคณะ, วิชาปรัชญา 103 (พุทธศาสน์) (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2522), หน้า 1.

หลักสำคัญในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ หากมนุษย์กลุ่มใดได้นำไปปฏิบัติแล้วความสำเร็จและความสงบสุขในชีวิตจะตามมา

พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต) กล่าวว่าพระพุทธศาสนานั้น เป็นศาสนาที่อาศัยการคิด การรู้ซึ่ง เป็นแนวทางแห่งปรัชญาหรือปัญหาว่า

พระพุทธศาสนาถือปัญหา เป็นหลักธรรมสำคัญหรือ เป็นธรรมแกนกลางดังพุทธพจน์ว่า
 ปัญฺหุตฺตฺรา สพุเพ ธมฺมา ธรรมทั้งหลายทั้งปวงมีปัญหาคือเป็นยอดยิ่ง พระพุทธศาสนาถือปัญหา
 เป็นธรรมสูงสุด เป็นตัวตัดสินขั้นสุดท้าย ในการที่จะ เข้าถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนา
 ...พระพุทธศาสนามีวิชาศาสนาแห่งศรัทธา แต่ เป็นศาสนาแห่งปัญญา ⁴

จางง์ ทงประ เสริฐ แสดงความเห็นเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาว่า

พระพุทธศาสนาที่แท้แล้วเป็นปรัชญา เพราะความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า หมายถึงการที่
 พระองค์หลุดพ้นจากความสงสัยแล้วอย่างสิ้นเชิง แต่สาวกของพระองค์สมัยต่อมาไม่เข้าใจ
 ข้อธรรมอันลึกซึ้งที่พระองค์ได้ตรัสสอนไว้ จึงได้เอามาตีความกันออกไปในรูปต่าง ๆ ทำให้
 เกิดความสงสัยขึ้นมา แม้ในหมู่พุทธบริษัทด้วยกันเองในแง่นี้ พระพุทธศาสนาจึงกลายเป็น
 Philosophy ไป ⁵

ด้วยเหตุที่ชาวไทยรับเอาพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาแห่งปัญญาหรือปรัชญามาปรับใช้
 ในการดำเนินชีวิตมาเป็นเวลานานแล้วนั่นเอง การสร้างสรรค์วัฒนธรรมไทยจึงมักมีปรัชญาหรือ
 แนวทางแห่งปัญญาของพระพุทธศาสนาแทรกใส่เอาไว้เสมอ ดังที่ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ
 กล่าวเอาไว้และ เจตนา นาควิชระ นำมาวิจารณ์ต่อว่า

---

⁴ พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต), ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา (กรุงเทพฯ :
 โรงพิมพ์อมรินทร์, 2532), หน้า 30.

⁵ จางง์ ทงประ เสริฐ, ศาสนาปรัชญาประยุกต์ (กรุงเทพฯ : แพรวพิทยา,
 2517), หน้า 9-10.

ม.ล.บุญเหลือพร้อมที่จะวินิจฉัยว่า กวีร่วมสมัยบางคนสามารถสร้างงานที่ลุ่มลึกในเชิงปรัชญา "กล่าวถึงสารกวีไทยแล้วก็เห็นว่าไม่หนีพุทธปรัชญา เพราะพอว่างไปก็จำเป็นเห็นความจริงของพุทธธรรม" ท่านกล่าวเลยไปถึงนักคิดตะวันตกว่าที่เขียนงานด้านปรัชญากันไว้มาก มายนี้ในท้ายที่สุด "ก็มาลงกันที่ความไม่เที่ยงแท้ การคิดอะไรเอาแน่ไม่ได้ ไม่เป็นตัวตน ก็เท่านั้นเอง" เป็นอันว่านักเขียนไทยและกวีไทยก็ไม่เห็นจะค้อยกว่านักประพันธ์ต่างประเทศ ในด้านความคิด ⁶

สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ กล่าวถึงการแต่งวรรณกรรมของคนไทยว่ามักนำหลักการของ พระพุทธศาสนา มาเป็นหัวใจในการแต่งว่า

. . . ยิ่งโดยเฉพาะผู้ที่แต่งหนังสือได้ซึ่งโดยมาก เรียนหนังสือจากวัดก็ย่อมจะถูกหล่อหลอม จากพุทธศาสนาในระดับชาวบ้านทั้งจากวัดและจากสังคม วรรณคดีไทยจึงมักผูกพันกับพระพุทธ- ศาสนา อย่างเหนียวแน่น การเอ่ยถึงหลักธรรม การชี้แนะตามแนวคิตทางศาสนาสอดแทรก ไว้ในวรรณคดีถือเป็นมงคล และเป็นกุศลที่ได้ชี้ทางให้ผู้อื่น เดินไปสู่สวรรค์ วรรณคดีไทยจึงมัก ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนศีลธรรมไปพร้อม ๆ กับให้ความบันเทิงใจ บางครั้งได้หยิบยกเอานิทาน ชาดกมา เป็นหลักธรรมในการสอน บางครั้งก็นำมาเพียงเพื่อ เป็นทางในการดำเนิน เรื่อง เพื่อมุ่งหนักในแง่ศิลปะ และบางครั้งก็มี เจตนาจะให้ เป็นพุทธบูชาโดยตรง วรรณคดีที่เกี่ยวกับ พระพุทธศาสนาจึงมีมาก และมีทุกภาคของประเทศ ⁷

พุทธปรัชญาหรือความรู้อันประ เสริฐของพระพุทธ เจ้าได้รับการบันทึกลงในวรรณกรรมไทย มา เป็นเวลาช้านานแล้วตั้งแต่ไทย เริ่มมีหลักฐานทางวรรณกรรม ภาคใต้ของไทยมีความรุ่งเรืองด้าน พระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยโบราณ เมื่อพุทธศาสนา เผยแผ่ไปถึงที่ใดการสร้างสรรคัวรรณกรรมที่ เกี่ยว กับพุทธศาสนาย่อมมีขึ้นที่นั่น ศักดิ์ศรี แยมันดดา กล่าวถึงความรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนา เอาไว้

⁶ เจตนา นาควัชระ, บทนำว่าด้วยวรรณคดีวิจารณ์ ในทางอันไม่รู้จบของวัฒนธรรมแห่ง การวิจารณ์ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เทียนวรรณ, 2530), หน้า 48.

⁷ สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. วรรณคดีวิเคราะห์ (สงขลา : มงคลการพิมพ์, 2524), หน้า

ว่า พ่อขุนรามคำแหงมหาราชแห่งกรุงสุโขทัยทรงนิมนต์พระสงฆ์ที่เชี่ยวชาญจากภาคใต้ขึ้นไปพัฒนาพุทธศาสนา ณ ที่นั้นว่า "เมื่อทรงจัดการราชอาณาจักรเรียบร้อยแล้ว ก็ทรงหันมาท่านบูรุงทางพุทธจักร คือ ด้านพระพุทธศาสนา พระองค์ทรงสนพระทัยในการประเพณีปฏิบัติของพระสงฆ์ เมืองนครศรีธรรมราช ทรงเห็นว่าเป็นแบบแผนดีสมควรนำไป เป็นแบบอย่างที่กรุงสุโขทัย"^๘ ดังนั้นวรรณกรรมเพื่อการสั่งสอนของพระพุทธศาสนาต้องมีความควบคู่ไปกับการสั่งสอนพระพุทธานุชาในนครศรีธรรมราชตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว

พุทธปรัชญาที่พระองค์ได้ทรงสร้างไว้ เป็นมรดกของมนุษยชาติที่มีอยู่มากมายในพระไตรปิฎก พระสาวกและพระภิกษุรุ่นหลังได้ศึกษาจากสามพระคัมภีร์คือ พระอภิธรรม พระวินัย และพระสุตตร พุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปมักจะได้พุทธปรัชญาจากพระสุตตร เพราะ เป็นคัมภีร์ที่มีการกล่าวถึงในการสั่งสอนมากกว่าและทำความเข้าใจได้ง่ายกว่า ในส่วนของพระสุตตรหรือพระสุตตันตปิฎกนั้น ชาดกนับว่าเป็นส่วนที่พุทธศาสนิกชนได้สัมผัสมากที่สุดด้วยเหตุดังกล่าวแล้ว อรรถกถาเป็นอีกคัมภีร์หนึ่งที่ได้รับคามนิยมสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งอรรถกถาชาดก เพราะมีเนื้อหาเป็นนิทานให้ความสนุกสนานบันเทิงและพุทธปรัชญาพร้อมกันไป ผู้อ่านผู้ฟังที่มีความรู้ความสามารถได้นำเอาไปแต่งใหม่ตามที่เข้าใจโดยอาศัยเค้าเรื่องเดิมที่มีอยู่ ในการแต่งผู้แต่งจะพยายามแทรกพุทธปรัชญาที่ตนได้รับลงไป ในวรรณกรรมชาวไทยภาคใต้ที่มีความรู้ความสามารถทางพุทธศาสนามีอยู่จำนวนมาก ตั้งแต่สมัยโบราณมาจนถึงปัจจุบัน เพราะพระพุทธานุชาได้หยั่งรากลึกในดินภาคใต้ เป็นเวลานานนั่นเอง เมื่ออ่านวรรณกรรมชาดกภาคใต้จากหนังสือชุด เราจะพบพุทธปรัชญาโดยทั่วไป พุทธปรัชญาที่พบในวรรณกรรมชาดกภาคใต้จากหนังสือชุดมีดังนี้

1. ปฏิจจสมุปบาท พุทธปรัชญาหรือหลักธรรมนี้มีความสำคัญมากกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งรวมของหลักธรรมทั้งหมดของพระพุทธเจ้าก็ได้ พระราชวรมณี (ประยูรย์ ปยุตโต) กล่าวถึงพุทธปรัชญาข้อนี้ไว้ว่า "ปฏิจจสมุปบาท เป็นหลักธรรมอีกหมวดหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงในรูปของกฎธรรมชาติหรือหลักความจริงที่มีอยู่โดยธรรมดา ไม่เกี่ยวกับการปฏิบัติของพระศาสดาทั้งหลาย"^๙ ในพระพุทธพจน์ได้ชี้ว่าปฏิจจสมุปบาทเป็นสิ่งสำคัญมาก คือ "ผู้ได้เห็นปฏิจจสมุปบาทผู้นั้นย่อมเห็นธรรม

^๘ ศักดิ์ศรี แยมันดดา. ศักดิ์ศรีวรรณกรรม (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2517), หน้า 25

^๙ พระราชวรมณี (ประยูรย์ ปยุตโต), พุทธธรรม(ฉบับปรับปรุงและขยายความ), พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2529), หน้า 79.

ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นย่อมเห็นปฏิจาสุมุขปาห^{๑๐}

พระราชวรมุณี (ประยูรย์ ปยุตโต) อธิบายตัวแบบและความสัมพันธ์ในหลักปฏิจาสุมุขปาห
ไว้ว่า

พุทธพจน์ที่เป็นตัวบทแสดงหลักปฏิจาสุมุขปาหนั้น แยกได้เป็น 2 ประเภท คือที่แสดงเป็นกลางๆ
ไม่ระบุชื่อหัวข้อปัจจัยอย่างหนึ่งกับที่แสดงเจาะจงระบุชื่อหัวข้อปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งสืบทอดต่อกัน
โดยลำดับ เป็นกระบวนการอย่างหนึ่ง อย่างแรกมักตรัสไว้หน้าหน้าอย่างหลัง เป็นท่านองหลัก
กลาง หรือหลักทั่วไป ส่วนอย่างหลังพบได้มากมาย และส่วนมากตรัสไว้ล้วน ๆ โดยไม่มี
อย่างแรกอยู่ด้วย อย่างหลังนี้อาจจะเรียกได้ว่าเป็นหลักแจ้งหัวข้อขยายความ เพราะแสดง
รายละเอียดให้เห็น หรือเป็นหลักประยุกต์เพราะนำเอากระบวนการธรรมชาตินี้มาแสดงให้
เห็นความหมายตามหลักทั่วไปนั้น . . . แสดงตัวบททั้ง 2 อย่างดังนี้

1) หลักทั่วไป

ก. อิมสฺมี สติ อิทํ โหติ เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี อิมสฺสุปาทา อิท อุปปะชติ
เพราะ สิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น

ข. อิมสฺมี อสติ อิทํ น โหติ เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี อิมสฺส นโรธ อิทํ นิรุชฺชติ
เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้ก็ดับ (ด้วย)

พิจารณาตามรูปพยัญชนะหลักทั่วไปนี้ เข้ากับชื่อที่เรียกว่าอิทัปปัจจยตา

2) หลักแจ้งหัวข้อ หรือหลักประยุกต์

ก. อวิชชาปจฺจยา สงฺขารธา	เพราะอวิชชา เป็นปัจจัยสังขารจึงมี
สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ	เพราะสังขาร เป็นปัจจัยวิญญาณจึงมี
วิญฺญาณปจฺจยานามรูปํ	เพราะวิญญาณ เป็นปัจจัย นามรูปจึงมี
นามรูปปจฺจยาสฬายตฺถิ	เพราะนามรูป เป็นปัจจัย สฬายตถิจึงมี
สฬายตถปจฺจยา ผลสฺโส	เพราะ สฬายตถิ เป็นปัจจัย ผลสละจึงมี
ผลสฺสปจฺจยา เวทนา	เพราะผลสละ เป็นปัจจัย เวทนาจึงมี
เวทนาปจฺจยา ตมฺหา	เพราะเวทนา เป็นปัจจัย ตมหาจึงมี
ตมฺหาปจฺจยา อุปาทานํ	เพราะตมหา เป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า 79.

อุปาทานปัจจุยา ภโว เพราะอุปาทาน เป็นปัจจัย ภพจึงมี
 ภาวปัจจุยา ชาติ เพราะภพ เป็นปัจจัยชาติจึงมี
 ชาติปัจจุยา ธรรมธัมม์ เพราะชาติ เป็นปัจจัย ธรรมธัมม์จึงมี
 โสภปริเทวทุกขโทมนสสุปิยาสา สมุทวนุติ ความโศกความคร่ำครวญ ทุกข์
 โทมนัส และความคับแค้นใจ
 เอวเมตสฺส เภวลสฺส ทุกขกฺขนฺธสฺส สมุทโยโหติ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์
 ทั้งปวงนี้จึงมีได้ด้วยประการฉะนี้¹¹

พระเทพวิสุทธิเมธี (พุทธทาสภิกขุ) กล่าวถึงปัจจุสมุปบาทไว้ว่า

ปัจจุสมุปบาท เป็น เรื่องเล็กซึ่งที่สุดสมกับ เป็นหัวใจของพุทธศาสนาหรือตัวแท้ของศาสนา
 ดังนั้นจึงจำเป็นอยู่เองที่จะทำให้เกิดปัญหาบางอย่างขึ้น จนกระทั่งปัญหานั้นย้อนกลับมา เป็น
 อันตรายแก่ตัวศาสนาเอง เช่นทำให้พุทธบริษัทไม่ได้รับประโยชน์จากตัวแท้ของพุทธศาสนา
 ในเรื่องนี้ . . .

ที่นี้ข้อสำคัญข้อต่อไปก็คืออยากจะทำให้ท่านทั้งหลายทราบว่าปัจจุสมุปบาทนั้นมันคือ เรื่อง
 อริยสังขลิตที่พิสดาร: ปัจจุสมุปบาทฝ่ายสมุทวาร คือฝ่าย เกิดนั้นมัน เป็น เรื่องสมุทธานอริยสังข:
 อวิชชา ำให้เกิดสังขาร , สังขารำให้เกิดวิญญา , วิญญาำเกิดนามรูป , เกิดอายตนะ ,
 ผัสสะ, เวทนา, ตัณหา , อุปาทานตลอดไป นี้เรียกว่าปัจจุสมุปบาทฝ่ายสมุทวาร ,
 นี้แหละคือทุกข์กับสมุทธานอริยสังขลิต. ที่นี้ปัจจุสมุปบาทฝ่ายนิโรธวารที่ว่า เพราะอวิชชาดับ
 สังขารดับ , อุปาทาน , ภพดับ , ชาติดับ ; นี้เป็น เรื่องดับ ; อย่างนี้เรียกว่านิโรธวาร
 นี้ก็คือทุกข์นิโรธอริยสังขลิต. ส่วนตัวความทุกข์นั้นตรัส เหมือนกับในที่อื่น ๆ. ส่วนตัว
 หนทางำถึงความดับทุกข์ก็ตรัส เหมือนกัน คือธรรมมรรคองค์แปด: ฉะนั้นปัจจุสมุปบาทนั้นคือ
 เรื่องอริยสังขลิตที่กล่าวโดยละเอียด: แทนที่จะกล่าวว่าตัณหาำเกิดทุกข์สั้น ๆ ลุ่น ๆ เช่นนี้ก็
 แยกตรัส เป็น ๑๑ อย่าง ๑๑ องค์การ เป็นปัจจุสมุปบาทไปเลย; แทนที่จะพูดสั้นว่า ดับตัณหา
 เสีย เป็นการดับทุกข์อย่างนี้ ก็กลายเป็นดับอวิชชา ดับสังขาร ดับวิญญา ฯลฯ เรื่อยมาเป็น

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 81-82.

๑๑) อองการ ; น้ำมันจะละ เอียดกว้างขวางอย่างนี้ แต่ถึงอย่างนั้นก็ไม่พ้นจากความเป็นเรื่องเดียวกันคือเรื่องอริยสัจสี่นั่นเอง ¹²

งานงค์ ทองประเสริฐ กล่าวถึงปัจจุสมุปบาทอันเป็นพุทธปรัชญาที่สำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนาไว้ว่า

พระพุทธศาสนาเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งก็เป็นมนุษย์เช่นเดียวกับเราท่านนั่นเอง แต่พระองค์ทรงเป็นมนุษย์ที่มีปรีชาสามารถจนกระทั่งได้ตรัสรู้สัจธรรมด้วยพระองค์เองโดยชอบหลักธรรมที่พระองค์ตรัสรู้จนได้รับพระนามว่าเป็นพระพุทธเจ้านั้นก็คือ "กฎปัจจุสมุปบาท" (Law of Causation) ซึ่งเป็นกฎเกี่ยวกับชีวิตว่าเกิดแต่เหตุแต่ปัจจัยต่าง ๆ และการตรัสรู้ความจริงเกี่ยวกับชีวิตนี้ก็ไม่มีการผูกขาดว่าเฉพาะพระองค์เท่านั้นที่ตรัสรู้ ¹³

บุญมี แทนแก้ว ให้ความหมายปัจจุสมุปบาทไว้ว่า

ปัจจุสมุปบาท เป็นศัพท์บาลี 3 คำ คือปัจจุ ส อุปบาท ปัจจุ แปลว่า เกี่ยวเนื่องกัน อาศัยกัน สัมพันธ์กัน พึ่งพาอาศัยกัน -ส แปลว่า พร้อม -อุปบาท แปลว่า การเกิดขึ้น การอุบัติขึ้น ... "ปัจจุสมุปบาท" จึงแปลได้ใจความว่า สิ่งที่ต้องอาศัยกันและกันเกิดขึ้น ธรรมที่อาศัยกันเกิดขึ้นพร้อมโดยไม่แยกจากกันหรือไม่ เป็นอิสระในตัวเอง จำต้องอาศัยกันและกันจึงจะเกิดขึ้นได้ ¹⁴

พร รัตนสุวรรณ ได้อธิบายเรื่องปัจจุสมุปบาทไว้ว่า

ปัจจุสมุปบาท เป็นธรรมที่พระพุทธองค์ทรงใคร่ครวญตลอดยามที่สามในคืนที่ตรัสรู้ ใคร่ครวญ 7 วัน 7 คืนก่อนตัดสินพระทัยสอนเวไนยสัตว์ ใคร่ครวญมากที่สุด ตลอดเวลาทรง

¹² พระเทพวิสุทธิเมธี (พุทธทาสภิกขุ), ปัจจุสมุปบาทคืออะไร?, (กรุงเทพฯ : จิงโจ้การพิมพ์, 2532), หน้า 10, 77-78.

¹³ งานงค์ ทองประเสริฐ, ศาสนาปรัชญาประยุกต์ (กรุงเทพฯ : แพร์พิทยา, 2517), หน้า 8.

¹⁴ บุญมี แทนแก้ว และคณะ, ปรัชญา 103 (พุทธศาสน์) (กรุงเทพฯ : แพร์พิทยา, 2517), หน้า 8.

แสวงหาโพธิญาณ ปฏิจสมุปปาทคือปรัชญาวิทยาศาสตร์ของพระพุทธศาสนาที่อธิบายให้รู้ว่าชีวิตเกิดขึ้นมาอย่างไร? อานาจะอะไรสร้างอะไรสร้างสรรค์ชีวิต พระผู้เป็นเจ้ามีจริงหรือไม่? กฎเกณฑ์ของชีวิตมีอยู่อย่างไร? วิวัฒนาการอย่างไร? และไปสิ้นสุดตรงไหน? ซาคินหน้า นรก สวรรค์ มีจริงหรือไม่? ความทุกข์เกิดขึ้นได้อย่างไร จะแก้ไขโดยวิธีไหนจึงจะได้ผลอย่างแท้จริง? ความยุ่งยากของสังคมหรือของโลกมีมูลฐานมาจากอะไร วิธีแก้ไขอย่างที่นักการเมืองหรือหรือนักปกครองกระทำอยู่ทุกวันนี้จะได้ผลจริงเพียงแค่ไหน

. . . ปฏิจสมุปปาท ศัพท์บาลีแปลว่าการบังเกิดที่อาศัยซึ่งกันและกัน (Department Organization)

หมายความว่า การบังเกิดของชีวิตหรือสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นต่างก็อาศัยซึ่งกันและกันหมุนเวียนเป็นวัฏฏะ ตัวต้นแท้ ๆ ของสิ่งใด ๆ ไม่มี คำนี้พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในพระสูตรในพระอภิธรรม ไม่มีซึ่งปราชญ์ถือว่าเป็นคัมภีร์เกิดภายหลัง ใช้คำว่า "ปัจจุยการ" แทนคำปฏิจสมุปปาทรากศัพท์บาลี แปลว่า อากาการแห่งปัจจุย ¹⁴

จากการที่ผู้รู้ทางพระพุทธศาสนาหลายท่านได้แสดงความคิดเห็นและได้ให้ความหมายเอาไว้ว่าได้ว่า "ปฏิจสมุปปาท" เป็นพุทธปรัชญาสำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนา หากใครเข้าใจปฏิจสมุปปาทถือได้ว่าเป็นผู้เข้าใจหลักธรรมในพระพุทธศาสนาทั้งหมด เพราะหัวใจของพระพุทธศาสนาอยู่ที่ปฏิจสมุปปาทนั่นเอง พระเทพวิสุทธิเมธี (พุทธทาสภิกขุ) แสดงความเห็นที่พุทธปรัชญาคือการนำเอาอริยสัจสี่มาอธิบายอย่างละเอียดนั้นเอง นอกจากนี้ท่านยังกล่าวว่าการอธิบายปฏิจสมุปปาทไม่ถูกต้องมา เป็นเวลานานแล้วโดย เฉพาะการอธิบายของพระพุทธโฆษาจารย์ผู้ซึ่ง เชื่อกันว่า เป็นอรหันต์องค์หนึ่งของพระพุทธศาสนานั้นท่านเห็นว่ายังคลาดเคลื่อนจากพุทธประสงค์ เพราะพระพุทธโฆษาจารย์มีกำเนิดจากพรหมณ์จึงพยายามอธิบายปฏิจสมุปปาทไปในแนวอาตมมันของพรหมณ์

ปฏิจสมุปปาทคือ การเกิดที่ต้องอาศัยซึ่งกันและกันนั้นกล่าวสรุปได้ดังนี้

1. อวิชชา ความไม่รู้ในสิ่งต่าง ๆ คือ ไม่รู้ทุกข์ ไม่รู้เหตุเกิดทุกข์ ไม่รู้ความดับทุกข์ และไม่รู้หนทางในการดับทุกข์
2. สังขาร คือความคิดที่ทำให้เกิดการปรุงแต่ง ซึ่งมีทั้งทางกาย วาจา และใจ

¹⁴พร รัตนสุวรรณ, พุทธวิทยา (ธนบุรี : โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, 2499), หน้า 18.

3. วิทยาน คือความรู้สึกจากประสาทสัมผัส 6 คือ หู ตา จมูก ลิ้น ใจ และกาย วิทยาน 6 นี้เรียกว่า จักขุวิทยาน โสทวิทยาน มานวิทยาน ชิวหาวิทยาน กายวิทยาน และมนวิทยาน

4. นามรูป คือสิ่งที่ประกอบขึ้นเป็นรูปได้แก่ เลือด เนื้อ หนัง ซึ่งเรียกว่ามหาภูตรูป (เวทนา สัญญา เจตนา ผัสสะ มนสิการ) และมีอุปาทนรูปคือรูปที่อาศัยมหาภูตรูปได้แก่ สวय ไม่สวय หญิงและชาย เป็นต้น

5. สฬายคณคือ อายคณ 6 (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) ที่คอยรับความรู้สึกภายนอก 6 อย่าง (รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และ ธรรมารมณ์) อายคณ 6 ได้แก่ จักขุอายคณ โสคายคณ มานายคณ ชิวหายคณ กายายคณ และมนอายคณ

6. ผัสสะ คือ การกระทบกันระหว่างอายคณภายใน 6 กับอายคณภายนอก 6 ได้แก่ ตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกได้กลิ่น ลิ้นได้รส กายได้สัมผัส (รู้ร้อน เย็น นุ่ม แข็ง) และใจรับรู้ธรรมารมณ์คืออารมณ์ต่าง ๆ ที่เกิดทางใจ

7. เวทนา คือ ความรู้สึกต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากผัสสะ(วิทยาน 6)ทำให้เกิดความรู้สึก สุข ทุกข์ หรือเฉย ๆ

8. ตัณฑา คือ ความอยาก อยากใน 6 อย่างได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และ การคิดนึกเห็นภาพ (ธรรมารมณ์)

9. อุปาทาน คือความยึดมั่นด้วยอำนาจกิเลส ยึดติดด้วยเอาตนเป็นที่ตั้ง สิ่งยึดมั่น 4 ได้แก่ ยึดมั่นในกาม ยึดมั่นในความเห็นหรือความเชื่อ ยึดมั่นในศีลและพรต และยึดมั่นในตัวคนของคน

10. ภพ คือ การดำเนินอยู่ในภพต่าง ๆ ได้แก่ กามภพ รูปภพ และ อรูปภพ

11. ชาติ คือ การเกิดขึ้น การก้าวลง หรือการเป็นในสัตว์ต่าง ๆ หมายถึงการที่มนุษย์เกิดความรู้สึกต่าง ๆ ขึ้นว่ามีตัวตน มีผู้อื่นและเกิดการปรุงแต่งขึ้นมามากมายหลายประการ การเกิดเช่นนี้จะเกิดวันละหลายครั้ง ชาติที่กล่าวถึงนี้มีได้หมายถึงการเกิดจากกรรมมารดา

เมื่อเกิดมาก็ย่อมมีชราคือความเสื่อมสลายไป มรณะคือความดับสิ้นไป โสกะคือความปริเทวะคือการคร่ำครวญรำพัน ทุกขะคือ ความเร่าร้อน กระวนกระวายทางกาย โทมนัสคือ ความเสียใจ รันทกใจ และอุปายาสคือ ความเศร้าสร้อย แค้นใจ คับข้องใจกลุ้มอกกลุ้มใจ

ปัจจุสมุปบาทในวรรณกรรมชาดกภาคใต้จากหนังสือบุคคลผู้แต่งจะกล่าวไว้แยกกัน เมื่อเห็นว่าปัจจุสมุปบาทข้อใดสอดคล้องกับ เนื้อ เรื่องคอนใดก็ใส่ปัจจุสมุปบาทข้อนั้น เข้าไปในคอบนั้น มีดังนี้

1.1 อวิชชา รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิทยาน ผู้แต่งกล่าวรวมเป็นหมวดหมู่ ใช้คำว่า "เบญจขันธ์" ซึ่งเป็นการกล่าวถึงปัจจุสมุปบาทโดยกะทัดรัด กล่าวถึงความทุกข์และ

สิ่งมีชีวิตทั้งหลายมีสิ่งดังกล่าวนี้ เมื่อรูปสิ้น สิ่งอื่นก็สิ้นตามไปด้วย ดังบทประพันธ์จากเรื่องว่า

"จริงนางศุภินี ได้ฟังสามี ตั้งอะทิสฐาน อุกอนรอนเร้า คังไฟเผาผลาน
ครั้นนางทิสฐาน แล้วบินเข้าไฟ ในกองไฟนั้น สุนลับดับขันธ์ อยู่ในกองไฟ
พอนกนั้นเลา บินตามเข้าไปย ตายในกองไฟ ลื่นทั้งสองตัว
ทั้งสองสัตว์นั้น ท่วมลาย เบญจขันธ์ ทั้งเมียทั้งผัว สมเพสเวทนา ชาตีก่อนมีผัว
. . . เผลอสัตว์ทั้งเป็น"

(นกจาบ)

ร้อยกรองเรื่องนกจาบกล่าวถึง "เบญจขันธ์" และ "เวทนา" คำว่าเบญจขันธ์ หมายถึง
ขันธ์ 5 อย่างคือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ร้อยกรองตอนนี้กล่าวถึงนางนกกระ
จาบน้อยใจนกจาบสามีที่กลับรังผิด เวลาและ เข้าใจว่าสามีมีชู้ ประกอบกับลูกนกถูกไฟป่าคลอกตาย
หมด ด้วยความน้อยใจนางนกจึงจิ้งจิดตัดสินใจเข้ากองไฟ ฝ่ายนกกระจาบตัวผู้ก็กระโดดเข้ากองไฟ
ตายตามไปด้วย การที่ร่างของนกกระจาบทั้งสองถูกไฟเผาผลาญสิ้นไปถือว่า เบญจขันธ์ คือ รูป
เวทนาสัญญา สังขาร และวิญญาณได้สูญสิ้นไปพร้อมกัน การที่ผู้แต่งแสดงออกในเรื่องนี้สะท้อนให้เห็น
เห็นว่าการกล่าวถึงเรื่องปัจจุสมุพบาทินล้วนที่ เป็นวิญญะในชีวิตที่กำลังดำเนินอยู่ในภาคได้มา เป็น
เวลาช้านานแล้ว เพราะวรรณกรรมชาดก เรื่องนี้แต่งในสมัยรัชกาลที่ 1

ในเรื่องมโนหรานิบาดกล่าวถึงการหลงในรูปทำให้ เกิดความทุกข์ ผู้หลงคือพระสุธนหลง
ในรูปหรือนามรูปของมโนหราย่างรุนแรงจนต้อง เสด็จติดตามนางมโนหราไปในถิ่นที่แสนทุรกันดาร
จนกระทั่งรู้สึกท้อพระทัย เมื่อพบอุปสรรคที่ยิ่งใหญ่ดังบทประพันธ์รำพึงรำพันจาก เรื่องว่า

"ไม้ใหญ่ไพรพฤกษ์ สุธรรุสุทฤทธิ จะข้ามศิริ ปีนปายไม่รอด นอนทอดฤชติ
มโนหราเจ้าพี่ แกล้งให้เรียมตาม @ โอบอ้อมตัวกู มาทนทุกข์อยู่ เพราะด้วยเมียงาม
ความรักชกภา มาไม่เข็ดขาม หลงเบญจกาม ตามรศรูปรา"

(มโนหรานิบาด)

ความทุกข์อันยิ่งใหญ่ของพระสุธน เกิดขึ้นก็ เพราะหลงในรูปหรือนามรูปซึ่งประกอบขึ้นจาก
เนื้อ หนัง เลือด และสิ่งที่แสดงถึงความเป็นเพศหญิงของมโนหรา พระสุธน เริ่มจะท้อถอยและนึก
ในพระทัยว่าที่ลำบากแสนสาหัสก็ เพราะ "เมียงาม" นั่นเอง หากมนุษย์ไม่หลงในสิ่งนี้ ความทุกข์

ยากลำบากต่าง ๆ ย่อมไม่เกิดขึ้น

"หายจากกระสือ เลียงภามากมาย นายพรานผู้เมีย พนจากเวทนา"
(จันทะมาศ)

เวทนาที่กล่าวถึงนี้เป็นความรู้สึกทุกข์ เนื่องจากต้องตกอยู่ในภาวะลำบาก เป็นผิกระสือที่
ต้องเที่ยวกินของดิบ และ สิ่งสกปรก ภาวะทุกข์เช่นนี้ย่อมบังเกิดขึ้นแก่ผู้ที่อยู่ในฐานะที่ยากจนคน-
แค่นในสังคม ความรู้สึกทุกข์จึงเป็นเวทนาอย่างหนึ่ง

" @ ใอเถาโจนภาน คูรูโศทาน นี้เป็นไฉนย ชิงเอาหัวแหวน แล้วมินาโฉย
โพนเวทนา"
(วรวง)

พระวรวงถูก เศรษฐีโลภันแย่งเอาหัวแหวนที่พระมารดาให้แล้วยังถูกจับขังคุกอีก พระเจ้า
มุชชาตรัสว่าเป็นสิ่งที่ทำให้พระวรวงเกิดความรู้สึกทุกข์หาความสะดวกสบายมิได้เลย จึงเป็นการ
กระทำเยี่ยงโจรร้าย

ในเรื่องสุทธิกาม์ชาดกกล่าวถึง "อวิชชา" ไว้ว่า

"ภายหลังพลังพลาด ตั้งในประมาท ด้วยอวิชชา มีอิจฉาจิต ฉันทาโทษา
โหมพะพะยะยา โพรท่ายากใจ"
(สุทธิกาม์ชาดก)

สุทธิกาม์เทศนาให้เจ้าเมืองรับฟังว่า "อวิชชา" เป็นสิ่งที่ทำให้เจ้าเมืองกระทำในสิ่งที่ไม่
ถูกต้อง ทำให้เกิดความอิจฉา โกรธ หลง พยาบาทในที่สุดทำให้ประชาชนเดือดร้อน อวิชชาจึง
เป็นตัวการทำให้เกิดสิ่งที่เป็นความทุกข์ทุกอย่างของมนุษย์

1.2 สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพชาติ เหล่านี้ปฏิจจสมุปบาท
กล่าวไว้เกี่ยวเนื่องกัน และแยกกันอยู่บ้างดังนี้

"อีกพระกามัน ทังหมิ่นหกพัน อันสุนธรา ญอย้าวมโน โลภโศตมหา ราคังภา

อารมณ์แปรปรวน @ ได้ฟังศัทธิะ รูปาคันณะ กลิ่นรศหอมหวน หนึ่งในภฎฐัพพะ
 ชั้นนี้มีน้ำนวล ำให้กามาปวน ยวนเข้าอารมณ์ @ ลิมลิลลามาถ ด้วยเพราะอำนาจ
 กามคุณชวนชม สวตมนภาว่านา ภาให้เรเรน เป็นกามคุณปน มโนอ่อนตาม
 @ จะเวียนระวัน ด่งกงจักผัน ำในภทงสาม เพราะเพื่อนหลงไหล ำในมาตุคาม
 หมัดงใจตามพุทธวิชา"

(มโนหรานีบาท)

พระสุธนเห็นรูปร่างของสตรีเป็นตัวตนก็เกิดความรู้สึกต่าง ๆ ได้สัมผัสเสียง ได้กลิ่นได้
 รสต้องการสัมผัส และได้หลงอยู่ในสิ่งเหล่านี้จนลิมลิลที่ควรยึดมั่น ความรู้สึกเช่นนี้จะวนเวียนกลับไป
 ไปกลับมาไม่สิ้นสุดประคองจักรที่หมุนไป

"อันเกิดมาในพทสงสาร ความทุกท่มารอยยังแขงขัน
 ด้วยมีถึงประโลกศีระวัง ยังรุงรังรัตตริงด้วยโลกี
 อย่งอาไหล้นัยชาติชรา แสนทุกเวทนาำหม่นำยหนี
 ำหยเกิดคามะนัตไนยกระลัตตริย เพราะเวทนามีมากอกอง

(นางลีสอง)

เกิดในโลกมนุษย์ทุกคนจะต้องประสบกับความทุกข์และมีความเสื่อมไป เป็นธรรมดา นอก
 จากนี้ความทุกข์ เนื่องจากความกำหนัดในรูปของสตรี เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดทุกข์อย่างยิ่ง ร้อยกรองใน
 ตอนนี้ก็กล่าวถึงปัจจุสมุปบาท 3 ข้อคือ ชาติ ชรา และเวทนา

"วาทารแหงเจา แดงมารอยเทา แดล่วนเครื่องดี @ จันิมเปรมุน จันิมเปนคุณ
 หน้าองโถมฉาย แม้นพ้อจัน จสุรเสียดาย เขามาชพี่ชาย ดิยงรอยสวน
 @ ทังเนือซารหมา ดิยงโพชนา เจานั้นทรามสง่วน เปรบางสกุณ พิกินกควัน
 แมร์คนจะสวน ทำเนาเกิดหน้า @ เปรบุนลาเลิศ เปรบุนปรเส็ด จันเนือซารหมา
 อาหารแหงเจา อันเนือซารหมา ยังดีกว่ากัน"

(พระมหาชนก)

ปัจจุสมุปบาทในบทร้อยกรองจาก เรื่องพระมหาชนกคือ "อุปาทาน" ผู้แต่งต้องการแสดง

ให้เห็นถึงความมีอุปาทานของมนุษย์ว่าเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดทุกข์ ดังนั้นจึงพยายามมิให้เกิดอุปาทานคือความยึดมั่นด้วยการให้พระมหาชนกเสวยเนื้อที่สุนัขคาบและกินแล้วอย่างไม่ทรงรังเกียจ ในขณะที่เดียวกันพระนางสิมพลีพระชายาทรงนำภัณฑาหารดี ๆ มีกลิ่นหอมรสอร่อย สีสันสดสวยในความรู้สึกของมนุษย์โดยทั่วไป แต่พระมหาชนกไม่สนพระทัยกลับฉันทเนื้อสุนัขและตรัสว่า เนื้อสุนัขกินดีกว่าสำหรับที่พระนางเตรียมให้พระองค์ แม้ว่าการสอดแทรกพุทธปรัชญาในร้อยกรองนี้จะสร้างความรู้สึกทราฐจิตใจผู้อ่านผู้ฟังอยู่บ้าง แต่ก็เป็นการเปรียบเทียบที่เห็นได้ชัดเจนว่าบุคคลที่ไม่มีอุปาทานคือไม่มียึดมั่นในรูป เสียง กลิ่น รส และสีแล้วก็สามารถดำรงตนได้อย่างปรกติสุข ส่วนบุคคลที่ยังมีอุปาทานการดิ้นรนขวนขวายจะไม่มีที่สิ้นสุด และความทุกข์ยากจะเกิดต่อ ๆ ไปไม่มีวันจบสิ้น

"จับทั้งเสถิ อังก์ลาวมาไนย ม่ครีผุไซย สีจัตถ่มนรร . . . แล้วจับมนครีย
จัตถ่มหงสีย ใจแล้วหงม่วน ผูกคอเล้ามา มิชาโดยดัวร์ ถึงที่สุตวัรว
เขอคามรรคอง"

(จันทกุมาร)

พราหมณ์กรรหาทูลท้าวเอกราชว่าหากต้องการขึ้นสวรรค์ทั้ง เป็นต้องบูชาด้วยชีวิตมนุษย์ซึ่งประกอบด้วย พระโอรส พระธิดา เสนาบดี และทหารทั้งหลาย การกระทำเช่นนี้ถือว่าเป็นอุปทาน

เมื่อจับบุคคลต่าง ๆ ได้แล้ว จะทำพิธีบูชาตามพราหมณ์กรรหาทูลแนะนำแต่ท้าวสหวัดศิราชผู้เป็นพระบิดา (ปู่พระเจ้าจันทกุมาร) ทรงคัดค้านในเรื่องความเชื่อในการจับบุคคลบูชาว่าเป็นความเชื่อที่ไร้เหตุผลคือเป็นอุปทานนั่นเอง ดังบทร้อยกรองมีว่า

"จักไปภิमार ทั้งเป็รสามร้าน โดยเลิดค้ำมรร ำหยากรสัดนัรตาย ด้วยเลกัรยรร
ไครหอนไปสวัร เอาคร้เผ่าไฟย . . . ถาวาทำบุณ เมื่อว่าตายไป สุตวัรคาไล
พงงไหเห็นสม . . . ชัวฟาติรมา ไครเลาสุกยา ไปสัหรรทังเป็ร บดิยริเลา
สิบบำบ่เหร กร้สัดผุเป็ร เผ่าวงเลิบมา @ ไครหอรเลาไส เอาคร้เผ่าไฟย ำหสิริชัว
เอาบูชายรร วาจำใจ เมืองฟา เหรว่าจักบ้ำ คลังใจคลหลงไหล"

(จันทกุมาร)

พระเจ้าเอกราชพระบิดาจันทกุมารมีความหลงเชื่อในเรื่องการบูชาผู้ที่จะได้ผลใน

ปัจจุบันทำให้ขึ้นสวรรค์ได้ทั้ง เป็น จึงรับสั่งให้จับพระโอรสพระราชธิดาและบรรดาเสนาอำมาตย์ทั้งหลาย เพื่อประกอบพิธีบูชาญตามทีกรรหาพราหมณ์แนะนำ ความหลง เชื่อ เช่นนี้ เป็นอุบาทว์อย่างหนึ่งที่ทำให้มนุษย์ต้องเดือดร้อนกันอยู่รำไป

"ครันเมื่อตรตาย จักพ้นอะบาย ทุกชะโนยนิริยา จักเิดเสวยสุก โนยพรม์โลกา
ที่มารัดตะนา เสวยสุกสำราน ครันบำแก้งเนื่อง ๒ โหมนารจักเปลือง ตัฒหาขายมาน
จักแจงโนยทาง มักผันนිරการ พฺรจากสงสาร พาโนยโลกา"

"หนึ่งเล่าคือมะโณ สุจริตมัชฌิมิน น้าจิตระมันักไป ในทักขังสังขาร @ คือชาติทุกโง
ซึ่งเอาชาติเกิดมา มีรูปอันโสภา และมีทรัพย์อันมากหลาย @ แล้วอยู่ไม่ยืนนาน
คงแต่การถึงความตาย ทรัพย์สิ้นอันสร้างไว้ ครันตัวตายก็เปล่าสูญ @ ชราปิทักขัง
แรกหนุ่มน้อยบริบูรณ์ ครันเฒ่าเศร่าสิ้นสูญ เนื้อหนังบอบบอบย่นกาย @ คู้ค้อมสันหลังคด
ปลดเปลืองเอ็นเห็นเส้นสาย ผมเผ้าขาวขจาย กายเวทนาอนาถใจ . . .

@ มรณะทุกขันนั้นเล่า ทุกข์เิดเท่าทุกข์เหมือนจะตาย บัมีที่มุ่งหมาย ว่าจะตายเกิดภพเิด"

"แต่ทนเวทนา อยู่นักหนากว่าจะตาย พันชาติมากมาย จนสิ้นบาททิ่งคนทา"

"เมื่อสิ้นชาตินรก เบนเคียรจานทุกภาษา บาทสิ้นแล้วยังมา เบนมนุษย์เคียรถีย์"

"จิตลงมาเกิด ในมนุษย์ก็สำราญ แวะเว้นจากพวกพาล ได้ทำทานบารมี

บิดาแลมารดา ญาติวงชาล้วนอย่างดี ทุลทรัพย์สรรพมากมี โรคาแล้วอายุยยืน

@ เสียงพร่องก็ไพเราะ เสนาะใจใสศชื่น รูปร่างก็ยยืน เบนที่รักคนทั้งหลาย . . .

แก้หมู่คณานบ ภพโลกย์นาถ เบนมัชฌิมักเิด เค้าไต่ล่งลับสงสาร"

(สุทธิกำมชาดก)

ปฏิจสมุบาทที่กล่าวถึงในเรื่องสุทธิกำมชาดกตอนนี้ คือ ตัฒหาคือความอยากต่าง ๆ ชาติ คือการเกิด ชรา คือความเสื่อมสลาย มรณะ คือความสิ้นไป ภพ คือภาวะต่าง ๆ สิ่งทีกล่าวทั้งหมดคูดุประหนึ่งว่ามีบางอย่างที่จะเกิดขึ้น เมื่อสิ้นชีวิตจากโลกแล้ว เช่น ภพ มีทั้งทีต้องไปอยู่ในนรก และโลกมนุษย์ในสภาพเคจรจฉาน หากตีความให้ตีตามทีพระเทพวิสุทธิเมธิ (พุทธทาสภิกขุ) และพระเทพเวที (ประยูรท์ ปยุตโต) กล่าวไว้ก็คือภพในปัจจุบันที่มีชีวิตอยู่ ภพทีวาคือภาวะทีเป็นอยู่ได้แก่ภาวะทีข้องแวะในกาม (กามภพ) ภาวะทีข้องแวะอยู่ในรูป (รูปภพ) และภาวะทีหลุดพ้นจากกาม (อรุภพ) ภาวะเหล่านี้คือภาวะของจิตใจนั่นเอง

ปฏิจสมุบาททีกล่าวไว้ในวรรณกรรมชาดกภาคเิดจากหนังสือบุคคลังกล่าวผู้แต่งพยายาม

จะให้ผู้อ่านผู้ฟังเข้าใจได้ง่ายที่สุดจึงกล่าวไว้อย่างธรรมดา ๆ และบางทีก็ใส่คำแปลไว้ด้วย เช่น เอาชาติเกิดมา เป็นต้น ชาวไทยภาคใต้จึงรู้จักเข้าใจปฏิจลสมุปบาทกันโดยทั่วไป แต่บางคนไม่รู้ว่าพุทธปรัชญามหานี้เรียกว่า ปฏิจลสมุปบาท เท่านั้นเอง

2. กรรม กรรม เป็นคำที่คนไทยภาคใต้พูดถึงกัน เสมอและในผลงานวรรณกรรมก็มีปรากฏอยู่ด้วยทั่วไป กรรมตามที่พูดและใช้กันนั้นมีมีความหมายหนักไปในทางทำให้เดือดร้อนหรือเสียหาย เป็นต้นว่า ชาตินี้เกิดมามีกรรม เวรกรรมเสียจริง ๆ กรรมอะไร เช่นนี้ โธ . . . เวรกรรมของฉันทน์ เหล่านี้ล้วนแต่มีความหมายที่ก่อให้เกิดความหดหู่ใจทั้งสิ้น ความหมายของ "กรรม" ที่แท้จริงมิได้หมายถึงด้านที่ทำให้เดือดร้อนหรือทุกข์ทรมานอย่างเดียว แต่หมายถึงด้านที่ทำให้ได้รับผลดีด้วย เนื่องจากได้กระทำความดีไว้ ในการศึกษาเรื่องกรรมจึงมีการแบ่งกรรมออกเป็นหลายอย่าง คือ กรรมดำ กรรมขาว และ กรรมไม่ดำไม่ขาว ซึ่งกล่าวไว้ในรายละเอียดต่อไป

พระราชวรมณี(ประยูรย์ ปยุตโต) กล่าวถึง "กรรม" ไว้ว่า

กรรม เป็นเพียงส่วนหนึ่งในกระบวนการแห่งปฏิจลสมุปบาท ซึ่งเห็นได้ชัดเมื่อแยกส่วนในกระบวนการนั้นออกเป็น 3 วัฏฏะ คือ กิเลส กรรมและวิบาก หลักปฏิจลสมุปบาทแสดงถึงกระบวนการทำกรรม และการให้ผลของกรรมทั้งหมด ตั้งแต่ต้นแต่กิเลสที่เป็นเหตุให้ทำกรรม จนถึงวิบากอันเป็นผลที่จะได้รับ เมื่อเข้าใจปฏิจลสมุปบาทดีแล้วก็ เป็นอันเข้าใจหลักกรรมไปด้วย . . .

กรรมแปลตามศัพท์ว่า การงานหรือการกระทำ แต่ในทางธรรมต้องจำกัดความจำเพาะลงไปว่าหมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา หรือการกระทำที่เป็นไปด้วยความจงใจ ถ้าเป็นการกระทำที่ไม่มีเจตนา ก็ไม่ เรียกว่า เป็นกรรมในความหมายทางธรรม ¹⁶

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ให้ความหมายของ "กรรม" ไว้ว่า

กรรม,กรรม-[กำ ก้าม-] น. (๑) การกระทำที่ส่งผลร้ายมายังปัจจุบันหรือซึ่งจะส่งผลร้ายต่อไปในอนาคต เช่น กรรมของฉันทน์แท้ ๆ (๒) บาป เคาระห์ เช่น คนมีกรรม (๓) ความตายในคำว่าถึงแก่กรรม (๔) การ,การกระทำ,การงาน, กิจ, เช่น พลิกกรรม ต่างกรรม

¹⁶ พระราชวรมณี, พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ, 2529), หน้า 151, 157.

ต่างวาระ เป็นการดีก็ได้ชั่วก็ได้ เช่น กุศลกรรม อกุศลกรรม (๕) พิธี เช่น แล้วหานาย
 ลมุนไปทำปาฐะที่จะ เข้ากรรม (ประพาสจันทบุรี) พระภิกษุอยู่กรรม. (ส.กรรมน;ป.กมม =
 การกระทำ; เทียบความหมายในภาษาทมิฬและมลายู ว่าผลร้ายของการการกระทำ) . . .¹⁷

เรื่องกรรมที่กล่าวมาจะ เห็นได้ว่าเป็น เรื่องของการกระทำที่จะส่งผลต่อปัจจุบันและ
 อนาคตซึ่งมีทั้งการกระทำดีหรือกรรมดีและการกระทำที่ไม่ดีหรือกรรมชั่ว ผลจากการกระทำ 2
 อย่างนี้จะได้รับผลที่ต่างกันออกไป กรรมดี (กุศลกรรม) จะให้ผลดีแก่ผู้กระทำ กรรมไม่ดี (อกุศล
 กรรม) จะให้ผลในทางทุกข์ยากลำบากเดือดร้อนแก่ผู้กระทำ ผลที่ได้รับจากกรรมไม่ว่าดีหรือชั่ว
 เรียกว่า "วิบาก" ดังนั้นจึงมีการใช้คำนี้คู่กับ "กรรม" ว่า "วิบากกรรม" อยู่บ่อย ๆ กรรมกับ
 วิบากจะอยู่คู่กันหมุนเวียน เปลี่ยนไปไม่หยุดตราบิตที่ยังมี "ชาติ" (เกิด)

กรรมแบ่งออกเป็น 3 หมวดมี 12 อย่าง เรียกว่ากรรม 12 มีดังนี้¹⁸

1. ทิฏฐธรรมเวทนิยกรรม กรรมให้ผลในปัจจุบันคือ ภพนี้ กรรมนั้นไม่ว่าจะเป็นกรรม
 ดีหรือกรรมชั่วที่กระทำในขณะแห่งชวนจิตดวงแรกในบรรดาชวนจิตทั้งหลายแห่งชวนวิถีหนึ่ง ๆ ภาษา
 วิชาการหมายถึง ชวนเจตนาที่หนึ่ง กรรมนี้ให้ผลเฉพาะในชาตินี้เท่านั้น ถ้าไม่มีโอกาสให้ผลใน
 ชาตินี้ เพราะ เป็นเจตนาดวงแรก ไม่ถูกกรรมอื่นครอบงำ เป็นการปรุงแต่งแต่ เริ่มต้นมีกำลังแรงแต่
 ไม่ให้ผลในชาติต่อไป ท่านเปรียบเหมือนลูกศรของพรานที่ยิงออกไป ถ้าถูกตัว เนื้อ เนื้อก็ล้มลง ถ้า
 ลูกศรพลาด เนื้อก็รอดไป

2. อุปัชชเวทนิยกรรม กรรมให้ผลในภพที่จะไป เกิดคือภพหน้าไม่ว่ากรรมดีหรือกรรม
 ชั่วจะติดตามไปเสมอ กรรมนี้กระทำในชวนจิตดวงสุดท้ายของชวนจิตทั้ง 7 แห่งชวนวิถีหนึ่ง ๆ คือ
 ชวนเจตนาที่ 7 กรรมนี้จะให้ผลในชาติถัดไปเท่านั้น ถ้าไม่มีโอกาสให้ผลในชาติถัดไปก็จะกลายเป็น
 เป็นอहितกรรมไปไม่ให้เกิดอีกเลย

3. อปราปรียเวทนิยกรรม กรรมที่ให้ผลในภพต่อ ๆ ไปไม่ว่าจะเป็นกรรมดีหรือชั่ว เป็น
 กรรมที่เกิดจากชวนจิตที่ 2-6 หรือชวนเจตนาที่ 2-6 กรรมนี้จะให้ผลอยู่เรื่อยไป ได้โอกาสเมื่อ
 ใดจะให้ผลทันที จะไม่ เป็นอहितกรรม เปรียบเหมือนสุนัขไล่ เนื้อไล่ทันทีก็จะกัดทันที

¹⁷ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 พิมพ์ครั้งที่ 2
 (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2526), หน้า 12.

¹⁸ พระราชวรมุนี, พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า 219.

4. อิโทธิกรรม กรรมที่เลิกให้ผล เพราะพ้นกำหนดเวลาไปแล้ว
  5. ชนกกรรม กรรมที่ก่อให้เกิดไม่ว่าจะก่อให้เกิด กรรมดีหรือกรรมชั่ว เป็นตัวที่ทำให้เกิดขั้นที่ เป็นวิบาก กรรมนี้มีทั้งที่ขณะปฏิสนธิและชีวิตดำเนินอยู่
  6. อุปัตถัมภกกรรม กรรมที่สนับสนุนชนกกรรมก่อให้เกิดวิบากทุกข์ หรือสุขมากขึ้น
  7. อุปปีฬกกรรม กรรมบิบบัน เป็นกรรมที่ตรงข้ามกับ ชนกกรรม บิบบันชนกกรรม และอุปัตถัมภกกรรมให้มีโอกาสให้ผลทุกข์สุขน้อยลง
  8. อุปมาตกกรรม กรรมตัดรอน เป็นกรรมที่ตัดรอนกรรมอื่นมิให้ให้ผล (วิบาก) และเข้าให้ผลแทนที่ไม่ว่าทุกข์หรือสุข
  9. ครุกรรม กรรมหนัก เป็นกรรมที่ให้ผลก่อนกรรมอื่น ๆ มีความแรงครอบงำกรรมอื่น ฝ่ายดีได้แก่สมบัติ 8 ฝ่ายชั่วได้อันตรัยกรรม 5
  10. พหุลกรรม หรือ อาจณกรรม กรรมทำมากหรือกรรม ที่สะสมมานานจนเคยชิน เป็นกรรมดีหรือชั่วที่ทำบ่อย ๆ จะให้ผล เมื่อไม่มีครุกรรม
  11. อาสันกรรม กรรมใกล้ตาย กรรมที่ระลึกได้หรือกระทำเมื่อใกล้จะตาย จะให้ผล เมื่อไม่มีครุกรรม
  12. กัตตคากรรมหรือกัตตคาวาปนกรรม กรรมสักว่าทำ เป็นกรรมที่ทำด้วยมีเจตนา น้อยหรือไม่เจตนา กรรมนี้เบา จะให้ผล เมื่อไม่มีครุกรรม พหุลกรรม และ อาสันกรรม
- กรรมย่อม เกิดขึ้นได้ เสมอตราบิตที่ยังมีกิเลส พระพุทธองค์เปรียบเทียบว่าเหมือนกรรม เพราะหลังจากหวานแล้ว เมล็ดพืชจะงอกตามมาคือวิบาก ส่วนวิบาก(การให้ผล) จะเร็วหรือช้าในชาตินี้หรือชาตินั้นขึ้นอยู่กับชนิดของกรรม แต่โอกาสของกรรมจะให้ผลได้ (วิบาก) ต้องอาศัยปัจจัย 4 คือ
1. คติ หมายถึง ถิ่นที่อยู่ ที่เกิด
  2. อุปธิ หมายถึง สภาวะแวดล้อม ร่างกาย
  3. กาละ หมายถึง เวลา หรือสมัย
  4. ปริโยคะ หมายถึง การประกอบกรรมดีไว้สมบูรณ์

กรรมที่ประกอบย่อมเกิดวิบากตามมาตามปัจจัย 4 ดังกล่าว คือ เกิด ในที่ใดได้อยู่ในที่ ดีย่อมสุขสบาย สิ่งแวดล้อมดี รูปร่างหน้าตาดีย่อมมีชีวิตที่ดี เกิดในเวลาหรือสมัยที่ดีย่อมมีชีวิตที่ดีไม่เดือดร้อน และการประกอบสิ่งต่าง ๆ ไว้สมบูรณ์ย่อมทำให้ชีวิตมีความสุขหรือวิบากดีตลอดไปการมีปัจจัย 4 ที่ดีเช่นนี้เรียกว่ามีสมบัติ 4 คือ คติสมบัติ อุปธิสมบัติ กาลสมบัติ และ ปริโยคสมบัติ ใน

ทางตรงกันข้ามใครประกอบกรรมมีปัจจัย เป็นวิบัติคือ คติวิบัติ อุปธิวิบัติ กาลวิบัติ และปริโยคิวิบัติ แล้ว บุคคลนั้นย่อมบังเกิดทุกข์ เหตุที่มีปัจจัย เป็นวิบัติ เพราะการประกอบกรรมไม่ดี (อกุศลกรรม) เอาไว้ นั่นเอง

นอกจากการแบ่งกรรมดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีการแบ่งกรรมออกเป็น 4 อย่างคือ

1. กรรมขาว หมายถึงการไม่เบียดเบียนผู้อื่นด้วย กาย วาจา และใจ จะไม่มีการเบียดเบียน เสวยเวทนาไม่เบียดเบียน มีแต่ความสุข
2. กรรมดำ หมายถึงการเบียดเบียนผู้อื่นด้วย กาย วาจา และใจ ย่อมถูกเบียดเบียน เสวยเวทนาเบียดเบียน จะมีแต่ความทุกข์
3. กรรมดำและขาว หมายถึงการประกอบการ เบียดเบียนและไม่เบียดเบียนคละเคล้ากันไป ย่อมเสวยเวทนาทั้งการ เบียดเบียนและไม่เบียดเบียน จะสุขและทุกข์ปะปนกันไป
4. กรรมไม่ดำกรรมไม่ขาว หมายถึงการประพடுத்தกรรมชั้นสูงจนบรรลุอรุณผลจึงไม่มีกรรมดีและกรรมชั่ว เช่น ผู้บรรลุโสดาบัน และพระอรหันต์ เป็นต้น

กรรม เป็น เรื่องสำคัญที่ชาวไทยภาคใต้ได้รับการสั่งสอนและกล่าวถึงกันมาโดยตลอด กรรม เป็น เรื่องที่พระพุทธองค์ได้ตรัสเอาไว้และภายหลังมีการบันทึกไว้ในพระไตรปิฎก ในส่วนของพระสุตตันตปิฎกทำให้มีการศึกษาทำความเข้าใจในเรื่องกรรมกันเพื่อผลในการดำเนินชีวิต พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดนภาคใต้ เป็น เวลา กว่าพันปีมาแล้ว การถ่ายทอดเรื่องกรรมของชาวไทยภาคใต้จึงมีมานานไม่น้อยกว่าที่พระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามา เมื่อบุคคลได้รับการถ่ายทอดและทำความเข้าใจ เรื่องกรรมแล้วก็จะพยายามปฏิบัติตนให้อยู่ในคุณความดีไม่ว่าทาง กาย วาจา และใจ ซึ่งเป็นการประกอบกุศลกรรม(กรรมขาว) และจะเลี่ยงการประกอบอกุศลกรรม (กรรมดำ)

พุทธปรัชญาเรื่อง "กรรม" คงสืบทอดกันมาและฝังอยู่ในจิตสำนึกของชาวไทยภาคใต้ อย่างหนักแน่น เพราะมีการกล่าวถึงกันมากทั้งในการพูด และการเขียน ในวรรณกรรมชาดกภาคใต้จากหนังสือบุคก็ เป็นหลักฐานลายลักษณ์อย่างหนึ่งที่ยืนยันได้ว่าชาวไทยภาคใต้มีการปฏิบัติตามพระพุทธปรัชญาว่าด้วยกรรมมาโดยตลอด ดังร้อยกรองจากเรื่องต่าง ๆ ต่อไปนี้

"ตัวกูเกิดมา อากับนักษหน้า เป้ราบาป เป้รภา ฝัว เดียวเมียว เดียว บสังลักคา
โอบาป พภา แดกอรชักรมา ... เมื่อใดจเป็นสอง กับด้วยนวนนอง
๗ พระทราเมชัย มาแต่คนเดียว เปลียวใจพระเอ้ย บาปใดเลาเอ้ย จมิให้พรัคกัน

(พระมหาชนก)

บทร้อยกรองตอนนี้กล่าวถึงพระนางสิมพลีทรงทุกข์โศก เนื่องจากพระมหากษัตริย์เสด็จหนีออกไปผนวชโดยไม่รับสั่งให้พระนางทรงทราบแต่ประการใด เมื่อทรงทราบก็เสด็จออกติดตามและทรงรำพึงระหว่างเสด็จว่าเป็นเพราะเคยสร้าง "กรรม" แต่ชาติก่อนมาจึงทำให้มี "วิบาก" อย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน กรรมในเรื่องการพลัดพรากนั้นส่วนใหญ่จะ เชื่อว่าเคยทำให้คู่สัว หรือ มนุษย์จากกันจึงได้รับผลกรรมจากกันในชาตินี้

"กัรรุ่ำนปราณีย ทำตามปร่ำเวณีย บุหรำนเสีบมา จ่งลู่กรักภอ คึดถึงเว่ทนา
ยาฟงงกรรหำ ก่ำจักตามสนอง..."

(จันทุมาร)

ท้าวสหวัตรราช (สวัสติราช) ครัสห้ามท้าวเอกราชผู้เป็นโอรสแห่งคการเอาพระโอรส พระธิดา และเสนาอำมาตย์บูชายัญ เพราะเป็นการประกอบอกุศลกรรม (กรรมดำ) และกรรมนี้จะสนองในโอกาสต่อไป อาจจะเป็นทิวฐธรรม เวณียกรรมคือกรรมให้ผลในปัจจุบันหรือ อุปัชชเวณียกรรมคือกรรมให้ผลในภพชาติต่อไปก็ได้ นอกจากนี้วรรณกรรมชาดกเรื่องนี้ยังกล่าวถึงกรรมที่สร้างในอดีตชาติและส่งผลในชาตินี้เอาไว้ด้วยว่า

"กรลัดทั้งสิบสอง ทนจำนองเว่ทนา จักคุมทรเขอคา อิกเส็ดถักคึดคร
@ ควยกำมแตกอรจอง มาตามสนองทนทุกคน ... ผนกำแตกอรมา"

การที่กษัตริย์ 12 พระองค์ (โอรส ธิดา) จตุสดมภ์ 4 และเสนา 4 คนถูกจับขังใส่ขื่อคานั้นเพราะต่างเคยสร้างกรรมไว้แต่ชาติก่อน ข้อนี้แสดงให้เห็นถึงความเชื่อในเรื่องกรรมในอดีตซึ่งอาจจัดเข้าเป็นอุปัชชเวณียกรรมคือ กรรมให้ผลในชาติต่อมา

"วันนี้ภูตตาย ด้วยกรรมเวรา ยิ่งภูวันนี้ อื่นไกลไหนมี คือจุลพัทธา
เพราะลุมมะเตื่อ จึงผูกเวรา นางโกรธขำว่า ให้รังมดแดง นางกลั่นใจตาย
มอดม้วยจับท้าย ร้องด้วยเสียงแข็ง นางคาดค้ำอ ว่าขำนี้แกล่งให้รังมดแดง
นางม้วยมรณา ตายจากกันไป เปนลูกท้าวไทย พรหมทัตราชา ให้พรานมายิง
ให้ถึงมรณา หวังจะเอางา ไปทำสี้เคียงเสย ยิ่งเราวันนี้ อื่นไกลไครมี
คือนางเปนเมีย ผูกเวนเวรา ใจหม่าผ่าเสย นางผู้เป็นเมีย จำนงจงผลาญ

ชาวเราถ้วนหน้า อย่าขรังโกรธา ตามม่านายพราน ทั้งนี้กับนงคราญ
 ไซการีชังงาน มาพลอยกังวล กรรมเรานั้นไซริ์ วันนี้จะไป จนรู้เหตุผล
 ถ้าตามไปฆ่า พรานป่าวายชนม์ บาบกรรมไม่พัน ใดผู้เดียว"
 "ชาตินี้มีกรรม ใดทำสิ่งใด จึงให้ขัดใจ แขนางโถมฉาย แดกอนเราสม
 ระรินชื่นชม เล่นอยู่สบาย มีให้หมุนหมอง เปื้อน เทาองทราย
 พีย่อมขวันขว้าย บิให้รำคาญ พินชรอยกรรม ไซที่แก่งท่า แขนางนงครายัน
 พิภอช่วยได้ หักให้ไม้บ้ำาร ในรูอาการ ว่ารังมดแดง"

(พญาฉัตร)

พญาฉัตรฉัตรถูกพระธิดาของพระเจ้าพรหมทัต (ชาติก่อนคือนางข้างจุฬัตรา) ขอรให้นาย
 พรานโสครัดดงาเพื่อนำไปทำแท่นพระบรรทม นายพรานไซ้ธนูยิงพญาฉัตร (พญาฉัตร) แล้ว
 ดัดดงาเอาไปได้ การที่พญาฉัตรถูกดัดดงาและสิ้นชีวิตในที่สุด เนื่องจากธิดาพระเจ้าพรหมทัตซึ่งชาติ
 ก่อน เป็นชายาของพญาฉัตรชื่อจุฬัตราโกรธแค้นพญาฉัตรว่ากลั่นแกล้งหักข้อผลมะ เตื่อที่มีมดแดง
 ไซให้ นางจึงสิ้นใจตาย ก่อนตายได้กล่าวคำอาฆาตว่าจะจองเวรพญาฉัตรตลอดไปทุกชาติ เมื่อนาง
 ข้างจุฬัตราเกิด เป็นพระธิดาพระเจ้าพรหมทัตนางข้างจึงประกอบกรรมต่อ เนื่อง เป็น เหตุให้พญาฉัตร
 ได้รับความทุกข์ทรมาน เพราะถูกดัดดงาและสิ้นชีวิตดังกล่าว

ด้วยกรรมดี(กุศลกรรมหรือกรรมขาว) ของพญาฉัตรจึงทำให้มีวิบาก(กรรมให้ผล) ดีคือได้
 เกิดในสวรรค์ ดังบทประพันธ์จากเรื่องว่า

"ท้าวสัง เสรจแล้ว สมเด็จพระแก้วสิ้นชีพช่วง คับจิตเค็จขาด ไฟธาตุสิ้นลง
 บัดเดียวพระองค์ จุติไปพลัน
 เปนเทพบุตร วิมานสูงสุด ในไตรตรึงษสวรรค์ นางฟ้าทั้งหลาย เก้าหมื่นหกพัน
 ห้อมล้อมจอมขวัญ บำเรอรักษา"

(พญาฉัตร)

การที่พญาฉัตรได้ เกิดใหม่ในสวรรค์ถือ เป็น "อุปัชช เวทนิยกรรม" เพราะผลกรรมดีใน
 ชาติที่เป็นพญาฉัตรให้ผลการที่พญาฉัตร เกิดในภพที่ดีนั้นด้วยก่อนสิ้นใจพญาฉัตรนึกถึงสิ่งที่ดีงามคือการ
 เสียสละถือได้ว่าเป็น "อาสันกรรม"ในทางดี พญาฉัตรจึง เกิดในภพดี ดังบทประพันธ์ที่ว่า

"กูต้องปิ่นแล้ว จักสุกมหน้า ให้จุฬพัตรา นอนงาของกู ทุกวันนี้ใช้ กุยอมตั้งใจ
เป็นสัพพัญญู ถ้าแผ่นดินใด จะขอเนื้อกู ง่วงงาตาหู จะให้ตามใจ
แผ่นดินมีผู้มา ตั้งความปรารถนา ขอตั้งขอใจ จะเอาทั้งเนื้อ เลือดขมองน้ำ
กูจะแหะให้ ตามใจจินดา ใจกุสละ ใจใดเปรพระ ตั้งความสัจจา ใจรักชีวิต
กูเลยและนา เมื่อแรกมิ่งว่า จักให้ตามใจ"

พญาช้างพูดกับพรานอุครว่าต้องการอะไรก็จะให้ทุกอย่างไม่ว่าจะเป็น เนื้อ งวง งา
และอวัยวะอื่น ๆ ตามที่ประสงค์ ตอนนี้จึงเป็นการแสดงถึงความเสียสละของพญาจักษ์ตันต์ได้อย่างดี
เพราะเป็นการเสียสละชีวิตเพื่อความสุขสบาย และความสำเร็จของผู้อื่น

วรรณกรรมชาดก เรื่องเจ้าวิฑูรมีบทประพันธ์ที่เกี่ยวกับ "กรรม" ว่าเป็นสิ่งที่สืบต่อกันมา
แต่ละชาติ เปรียบ เสมือนกง เกรียนที่หมุนไปแล้วเวียนกลับมาที่เดิมเสมอ ดังบทประพันธ์ว่า

"เหตุวากำเน็คคุณทั้งชรี ปรดิศถารณเดาวดัย ดังฤจถอยนิจนัย อันรำดับศฤคฺค-
เกรียน @ ซึ่งกำมทั้งหลายแลกปรชฺม คินัยคุมบเว้นเวียน คือผลชาตภูวเนียร
มลธรรมสี่สถาร"

(เจ้าวิฑูร)

ในเรื่องนกจามมีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับ "กรรม" อยู่หลายตอน เป็นต้นว่าตอนที่พ่อนกและ
แม่นกกระโดด เข้ากองไฟ เผาตัวตายทั้งคู่นั้นก็ถือว่าเป็นเพราะผลกรรมที่กระทำมาแต่ชาติก่อนทำให้
ต้องเป็นเช่นนี้ ดังบทประพันธ์ว่า

"กรรมนั้นตามสนอง แก่สัตว์ทั้งสอง ให้ทันตาเห็น ทั้งเมียทั้งผัว เผาตัวทั้งเป็น
ทั้งนี้ยอมเวณ เผาสัตว์ทั้งหลาย ใจกรรมไม่ขาด ทั้งห้าร้อยชาติ ขอได้คลาศคลาย
ภอลันกรรมนั้น จริงมาผันผาย ผลบุญทั้งหลาย มาเข้าใจคน นามาบงเกิด
เอ่าภกรรมเหน็ด มาเกิดเป็นคน ผลบุญสร้างใจ จริงมาให้ผล เดชะกุศล
แต่หนหลังมา"

(นิทานนกจาม)

"กรรม" ที่ตกทอดมาทำให้พ่อนกแม่นกกระโดด เข้ากองไฟเผาตนตาย คือเคยเผาสัตว์

อื่นมาก่อน และต้องถูกไฟเผาห้าร้อยชาติจึงจะหมดวิบาก เนื่องจากกรรมที่ทำได้ เมื่อหมดวิบากของกรรมที่ทำได้แล้วจึงได้เกิด เป็นมนุษย์ เพราะบุญหรือกรรมดีที่ผลนั้นเอง

อีกคนหนึ่ง เมื่อสรรพสิทธิ์ (สัพพะสิทธิ์) ถอดดวงจิตเข้าสู่ร่างดวงที่ตายแล้ว ที่เลี้ยงก็ถอดดวงใจของตน เข้าแทนที่ สรรพสิทธิ์ในร่างดวงต้องเที่ยวระเหเร่ร่อน คร่ำครวญว่าที่ต้องเป็นอย่างนี้ก็เพราะกรรมที่เคยทำมาก่อนดังบทประพันธ์ว่า

"ครวญคร่ำรำไร ถึงนางอระไทย ผู้เป็นเมียขวัญ ชาตินี้เวรา ติดตามมาทัน
เราทั้งสองนั้น พรัดกันทั้งเป็น เราอยู่คู่ครอง กำมมาสมอง ฟ้าหันคาเห็น
ชาติก่อนกำจัด ลิงหัลสัตว์ทั้งเป็น ทั้งนี้ยอมเวร ติดตามเรามา

(นิทานนกจาบ)

วิบากในชาติปัจจุบันที่เกี่ยวกับการจากหรือการพลัดพรากนั้นมัก เชื่อกันว่า เพราะ เคยสร้างกรรมด้วยการทำให้สัตว์พลัดพรากกันด้วยวิธีใดวิธีหนึ่งมาก่อนไม่ว่าจะเป็นการสร้างความปลอดภัยให้แม่กับลูก ลูกกับพ่อ หรือกับสัตว์ที่เป็นคู่ผู้เมียกันก็ตาม การทำให้สัตว์พลัดพรากจากกัน เช่นนี้ย่อมได้รับวิบากการพลัดพรากในชาติต่อมา อาจจะพลัดพรากจากคนรักหรือบุคคลที่รักนับถือก็ได้ ความพลัดพรากจะหนัก เบาตามกรรมที่ทำได้ หากทำได้มากอาจจะพลัดพรากถึงขั้นเสียชีวิต ความเชื่อในเรื่องวิบากการพลัดพรากนี้ในภาคใต้ยังมีสืบมาจนกระทั่งบัดนี้ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดที่สุดคือ การที่ผู้มีอายุและบิดามารดาห้าม เด็กจับลูกนกมา เล่นถือว่า เป็นการพรากลูกนกจากพ่อแม่และการกระทำ เช่นนี้จะส่งผลให้ผู้จับลูกนกไป เล่นต้องพลัดพรากจากพ่อแม่หรือบุคคลที่รักด้วย เหตุใด เหตุหนึ่งในชาติต่อมา การจับลูกนกของ เขาวชนชาวใต้จึงมีอยู่น้อย เพราะมีความเกรงกลัวในเรื่องการพลัดพราก

ในวรรณกรรมชาดกเรื่องวรวง พระโพธิสัตว์วรวงถูก เศรษฐีโลพันแย่งสิ่งที่มีค่าทั้งแก้วและหัวแหวน แล้วยังกล่าวโทษว่าเป็นโจรลักแก้วและหัวแหวนอีก และได้สั่งจับมัดใส่ขื่อคาพาลงเรือไปนครมุกดาเพื่อให้พระเจ้ามุกดาธิราชลงทัณฑ์ แต่ในที่สุดความจริงปรากฏ พระเจ้ามุกดาจึงรับสั่งให้เอา เครื่องจองจำใส่ เศรษฐีโลพัน พระวรวง เชื่อว่าที่ตนถูกกระทำเช่นนั้น เพราะ เคยกระทำการกรรมกับ เศรษฐีโลพันไว้ก่อนและกรรมนั้นได้ให้ผล (วิบาก) แล้ว พระวรวงจึงขอพระราชทานอภัยโทษให้ เศรษฐีดังบทประพันธ์ในตอนนี้อ่า

"@ หบ่อโพธิสัตว์ พังมุกดาตรัด ทูณฑ์ตราชา ภาของลูกแก้ว หมิผูกเวรา

ข่อยพระบิดา ได้ยัโปรดเกรศรี @ วาพล้งเสดจ้มา แกะเข็ยกหัวคา แต่ค่อเส็ดถึ
คร้วนขึ้นกระโดย สูไสยสายรี แล้วไชยเส็ดถึ สงไปยอนาวา"

(วรวง)

กรรมใน เรื่องวรวงในตอนนี้ถือว่าเป็นกรรมที่ให้ผลในชาติต่อมา ก่อนที่จะถือกำเนิดเป็น
วรวงหนึ่งชาตินั้นพระวรวง เคยกระทำกรรมใดกรรมหนึ่งไว้กับ เศรษฐีโลพันทำให้ เศรษฐีโลพันได้รับ
ความทุกข์ร้อน ด้วยกรรมที่เคยมีต่อกันนี้เองวิบากจึงติดตามสนองแก่พระวรวง จึงจัดได้ว่าเป็นอุปัช-
ชเวณียกรรม คือกรรมให้ผลในภพที่จะไป เกิด

เรื่องกรรมใน เรื่องจันทะมาคสูนทะมาคมีหลายตอน เป็นกรรมที่ก่อไว้ในอดีตชาติแล้วส่งผล
ในชาติที่เกิดถือว่าเป็นอุปัชชเวณียกรรม เช่นกัน เช่น ตอนพระจันทะมาคปลัดพรากจากพระ เชษฐา
สูนทะมาคในระหว่างเสด็จไปพาพระจันทะมาคตรงรำพึงว่าเป็น เพราะกรรมให้ผลว่า

"อาพาสเหมือน พี่เจามาสาพา คอกรก้านเลา เหมือนเราสองรา ด้วยก้าท่ามา
โพลัดกันไป"

(จันทะมาค)

ในเรื่องมโนหรานิบาตปรากฏเกี่ยวกับ "กรรม" อยู่หลายแห่ง ล้วนแต่เป็นกรรมที่เกิด
เนื่องแต่กรรมในอดีตแล้วให้ผลในชาติต่อมา ดังเช่น ตอนพระสูนจะออกศึกว่าการต้องปลัดพราก
จากมโนหรานิบาตก็เพราะกรรมดังบทประพันธ์ว่า

"ชนเขาโต อะยังโลโก เทียงแท้สัจจา วิโยกปลัดพราก ก้ามเองหากน้า
จงปลงใจจา เป็นกรสองใจ"

กรรมในที่นี้ยากที่จะกล่าวว่าเป็นกรรมใดเพราะกล่าวถึงเฉย ๆ ไม่บอกเวลา อาจจะเป็น
เป็นทฤษฎีกรรมเวณียกรรม กรรมที่ให้ผลในปัจจุบันคือชาตินี้หรืออาจเป็น อุปัชชเวณียกรรม กรรม
ให้ผลที่ไปเกิดคือ ชาติหน้าหรืออุปปราปรียเวณียกรรม กรรมให้ผลในชาติต่อ ๆ ไป ซึ่งไม่แน่ว่าจะ
มีเวทีกาสให้ผลเมื่อไร จะให้ผลหรือไม่นั้นย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัย คือ คติ อุภธิ กาละ และปัยคะ หาก
ปัจจัยทั้ง 4 เป็นสมบัติก็เกิดวิบากดี หากปัจจัย 4 เป็นวิบัติก็เกิดวิบากทุกข์ร้อน

ในเรื่องจันทกนิพนธ์ชาดกมีการกล่าวถึงผลของกรรมคือวิบากไว้ในตอนที่นางจันทกนิรี
คร่ำครวญด้วยเข้าใจว่า พญาจันทกนิพนธ์ราชสิ้นชีวิตแล้ว ดังบทร้อยกรองจากเรื่องว่า

"ยลพรหมทัตราชชคลา นางสีลาจากคิริย ยังสภภูมิก็ลาญ จิตรเดดาลรันท
ธรงกาสรคโสกสัลลย ทุกขนันควิบาก โหยหวนยากร่องรำ (อักษรขอม)
ศุจาเครช้ายังศร รานรอนถุกอุรา ก็อุปมาดงนั้น จวายชีวันสนององค์. . ."
(จันทกนิพนธ์ชาดก)

การกล่าวถึงวิบากก็เหมือนกับการกล่าวถึงกรรม เพราะวิบากเป็นผลที่เกิดจากกรรม สอง
สิ่งนี้จึงคู่กัน เมื่อมีกรรมต้องมีวิบาก เมื่อมีวิบากต้องมีกรรม และสิ่งที่ก่อให้เกิดกรรมและวิบาก คือ
กิเลส ทั้งสามสิ่งนี้จะวนเวียนเป็นวงกลมเรื่อยไป กิเลสหมดเมื่อไร กรรมจึงไม่มีและวิบาก
ไม่เกิด ดังนั้นพระพุทธองค์จึงทรงพยายามให้มนุษย์กำจัดกิเลส เพื่อจะได้ไม่เกิดกรรมและวิบาก
หากผู้ใดปฏิบัติได้แล้วความปรกติสุขของตนเองและสังคมจะได้เกิดตามมา

กรรมจึง เป็น เรื่องหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชน ดังนั้นผู้แต่ง
วรรณกรรมชาดกภาคใต้จากหนังสือบุดจึงได้สอดแทรกเอาไว้ เพื่อให้ผู้อ่านผู้ฟังได้รับรู้ มีความเข้าใจ
และนำไปปฏิบัติ เพื่อประโยชน์สุขที่จะเกิดตามมา

1.3 ไตรลักษณ์ ไตรลักษณ์เป็นพุทธปรัชญาอย่างหนึ่งที่กล่าวถึงลักษณะของสิ่งต่างๆ
3 ประการที่จะต้องดำเนินไป เช่นเดียวกัน ไม่มีอำนาจใดจะขัดขวางมิให้ดำเนินไปตามลักษณะธรรม
ชาติ 3 ประการได้ พระราชวรมุนี (ประยูรย์ ปยุตโต) กล่าวถึง "ไตรลักษณ์" ว่า

ความเป็นไปต่าง ๆ ทั้งหมดนี้เป็นไปตามธรรมชาติ อาศัยความสัมพันธ์และความเป็นปัจจัย
เนื่องอาศัยกันของสิ่งทั้งหลายเอง ไม่มีตัวการอย่างอื่นที่นอกเหนือออกไปในฐานะผู้สร้างหรือ
ผู้บันดาล จึงเรียกเพื่อเข้าใจง่าย ๆ ว่าเป็นกฎธรรมชาติ มีหลักธรรมใหญ่อยู่ 2 หมวด ที่ถือ
ได้ว่าพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงในรูปของกฎธรรมชาติ คือไตรลักษณ์ และ ปฏิจสมุปบาท
ความจริงธรรมทั้ง 2 หมวดนี้ถือได้ว่าเป็นกฎเดียวกัน แต่แสดงในคนละแง่หรือคนละแนว
เพื่อมองเห็นความจริงอย่างเดียวกันคือ ไตรลักษณ์มุ่งแสดงลักษณะของสิ่งทั้งหลายซึ่งปรากฏ
ให้เห็นว่าเป็นอย่างนั้น ในขณะที่สิ่งเหล่านั้นเป็นไป โดยอาการที่สัมพันธ์เนื่องอาศัยเป็นเหตุ
ปัจจัยสืบแก่กัน เป็นกระแส จนมองเห็นลักษณะได้ว่าเป็นไตรลักษณ์¹⁹

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 67.

พุทธศาสนิกชนชาวไทยโดยทั่วไปจดจำไตรลักษณ์ได้ว่ามี 3 อย่างคือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา และเข้าใจความหมายได้มากน้อยตามภูมิปัญญาของแต่ละคนที่มีอยู่ บ้างก็เข้าใจตรงตามที่ผู้รู้โดยทั่วไปกล่าวไว้ บ้างก็เข้าใจคลาดเคลื่อนออกไปบ้าง พระราชวรมณี (ประยูรธรรมาธิบดี) ได้อธิบายเกี่ยวกับไตรลักษณ์ไว้ว่า

เพื่อเข้าใจง่าย ๆ จะแสดงความหมายของไตรลักษณ์ (The Three Characteristics of Existence) โดยย่อดังนี้

1. อนิจจตา (Impermanence) ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่คงตัว ภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและสลายไป
2. ทุกขตา (Stress and Conflict) ความเป็นทุกข์ ภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยความเกิดขึ้นและสลายตัว ภาวะที่กดคั้น ผืนและขัดแย้งอยู่ในตัว เพราะปัจจุบันที่ปรุงแต่งให้มีสภาพเป็นอย่างนั้นเปลี่ยนแปลงไป จะทำให้คงอยู่ในสภาพนั้นไม่ได้ ภาวะที่ไม่สมบูรณ์มีความบกพร่องอยู่ในตัว ไม่ให้ความสมอยากแท้จริง หรือความพึงพอใจเต็มที่แก่ผู้อยากด้วยตัณหา และก่อให้เกิดความทุกข์แก่ผู้เข้าไปอยาก เข้าไปยึดด้วยตัณหาอุปทาน
3. อนัตตตา (Soullessness หรือ Non Self) ความเป็นอนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน ความไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมันเอง ²⁰

ลักษณะ 3 อย่างของสิ่งที่เรียกว่า ไตรลักษณ์ คือ อนิจจตา(อนิจจัง) ทุกขตา(ทุกขัง) และอนัตตตา (อนัตตา) นั้นปรากฏในวรรณกรรมชาดกภาคใต้จากหนังสือชุดดังต่อไปนี้

เรื่องมหาชาดก กล่าวถึงไตรลักษณ์ในตอนที่พระมหาชนกไคร้ครวญออกผนวชเพื่อบำเพ็ญพรตด้วยเหตุว่า ลังขารนั้นมีทุกข์ ไม่เที่ยงและไม่มีตัวตน ดังบทประพันธ์ว่า

"ทาวคิตทุกขัง ทาวคิจอนิจัง ทาวคิตอนัตตา ทาวคิตสังเวท ทาวคิตเพทนา
 แต่ล้วนอะวิชา มากลุ่มหมัด @ ไม้รูวาสู้ ไม้รูวาทุก แตมามีคัมว ไม้รูวากรรม
 จะมาพันตัว แต่ล้วนมีขมัว อยู่ในทุกขัง @ คิจวาวิเล้ง ชังด้วยกิเล้ง สุขขังพะลัง
 ไม้รูวาจม อยู่กลาวอสุกั อนิจจาทุกขัง ไม้รูจักเหล้ย @ อนิจจาผู้งัสต์
 เขียกเหล็กผูกกรัด ไม้รูเสบัย ษาคันวาชม ษาคันวาเช้ย อนิจจาสัดเอ้ย

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 68.

โมรียินดี @ แดท้าวตรองตริก แดท้าวสำนัก อุนานตลือ คิษาคร เปรชีย
 สมเด็จจักรี แคนทังหัวไฉย @ โอดัวกูอา เกษเปรพระยา อาพันยงไครย
 มาเสวยสมบัค ครอบครองสุริโยย อาพันเหลือไฉย มีใจ เปรชีย"

พระมหาชนททรงรำพันถึงการดำเนินพระชนม์ของพระองค์ว่าล้วนแต่ เป็น เรื่องของความ
 ทุกข์ ความไม่เที่ยง และความไม่มีตัวตนทั้งสิ้น ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นต่อพระองค์ทั้งหมดก็ เพราะ
 อวิชชา(ความไม่รู้) เพราะอวิชชาทำให้เกิดสิ่งอื่น ๆ ตามมาอีกมากมาย สัตว์โลกทั้งหลายล้วนแต่
 ไม่รู้ความจริงแท้ของชีวิตว่าเป็นอย่างไร พระองค์มีพระประสงค์จะออกผนวชแต่ติดขัดตรงที่ยัง
 ครอบครองอยู่ต้องรับผิดชอบต่อบ้านเมือง และจะทำอย่างไรดีจึงได้ผนวช การที่ผู้แต่งนำเอา
 ไตรลักษณ์มาถ่ายทอดผ่านตัว เอกันนี้มีผลต่อผู้อ่านผู้ฟังมาก เพราะตัว เอก(พระ เอก) เป็นตัวละครที่อยู่ใน
 ความสนใจของผู้อ่านผู้ฟังมากที่สุด นอกจากมีไตรลักษณ์แล้วยังมี เวทนา และอวิชชาในบทร้อย
 กรองตอนนี้ด้วย ทั้งสองอย่างนี้ เป็นส่วนประกอบของปฏิจสมุปบาทซึ่งเป็นหลักการของพุทธปรัชญา
 ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นธรรมหมวดใดก็ตามก็จะมีธรรมที่ เรียกว่าปฏิจสมุปบาทอยู่ด้วย

วรรณกรรมชาดกภาคใต้จากหนังสือชุด เรื่อง มโนหรานิบาตมีไตรลักษณ์อยู่ในตอนที่พระฤช
 สั่งสอนนางมโนหรา เมื่อนางหนีจาก เมืองพระสุธนไปยังสำนักฤช ฤชสอนให้คิดถึง เรื่องความไม่
 เที่ยงแท้ของชีวิต ความทุกข์ และความไม่ เป็นตัวตน ที่จะต้องแก่และจะต้องสิ้นไปในที่สุดสิ่งดังกล่าว
 นี้ถือว่าเป็นธรรมคาโลก ดังนั้นขอให้สร้างกุศลเอาไว้ เป็นทุน เพื่อจะได้ประสบกับสิ่งที่ปรารถนาด้
 บพระพันธ์มีว่า

"จงคิดอนิจจังสังขา	ชาติทุกขรา	มรณะทุกขพริตพราย
เป็นสำหรับโลกทั้งหลาย	อุบิฎาให้อันตราย	ในสังขารทุกขไหวเว่นวาง
เสียง เอาแต่กุศลปาง	ช่วยอุปราคาชุนาง	แล้วเจ้าจะได้คืนสถาน

(มโนหรานิบาต)

ในเรื่องเจ้าสุนิมมีกล่าวถึงพุทธปรัชญาไตรลักษณ์เอาไว้ แต่ไม่กล่าวรายละเอียด เพียง
 แดกล่าวว่ พญาพรานบิดาของสุนิมอยู่ใกล้วัด แต่ไม่เคยใส่ใจในพระพุทธรธรรม ไม่เคยสนใจใน
 ไตรลักษณ์หลักธรรมคาโลก ดังบทร้อยกรองจาก เรื่องว่า

"พ่อเจ้าเมื่อยัง พุศทั้งธรรมมัง เชื้อถือเมื่อใด วัคยูแหบไกล หอบขายเขาไปย
งหม เอ้าใจยไสย ไตรลักษณ์าคูณ"

(เจ้าสุบิน)

ใน เรื่องยศกิจหรือสิริวิบูลกิตติมีไตรลักษณ์ปรากฏอยู่ในตอนที่พระสุริวิบูลกิตติคร่ำครวญถึง
พระมารดาว่าทนทุกข์ เวทนาอยู่ในป่าว่า

"ทุกขัง เอ๋ยสัง เวชแม่ เกษแก้ว	ทุกขัง เอ๋ยใกล้ลูกแล้วจะครวญหา
ทุกขัง เอ๋ย เจ้าทุกถึงอุรา	ทุกขัง เอ๋ยหทัยจะทุกรอม
ทุกขัง เอ๋ยได้แต่ทุกข์ขมัยศุขขา	ทุกขัง เอ๋ยทุกที่ว่าจะชูปนม
ทุกขัง เอ๋ย เนตร์จักจวันนวลจักงอม	ทุกขัง เอ๋ยผิวจักกรอมนมจักรา
ทุกขัง เอ๋ยขังแต่ทุกข์ขมัยแต่ เข็ญ	ทุกขัง เอ๋ยทุก เข้า เย็น เข็น เข้าหา
อนิจจังโธ่จะตั้งอะนิจจา	อะนิจจังกายาภีรากรล
อะนิจจังสมบัตร์ย้อมวิบัญญัติ	อะนิจจังคล้องแล้วขั้ววิบัญญัติผล
อะนิจจังสังขาราชชาล	อะนิจจังมีแล้วจนแต่น เวียน
อนิจจังอาตมะมานิจจากาย	อะนิจจังทรพทั้งหลายไม่ เสถียร
อะนิจจังใจแล้ววนจนแล้ว เวียร	อนิจจังตั้งแต่ เปลีเยร เวียรแต่แปล
อนัตตตากายาเราทั้งหล้าย	อนัตตตา เกิดมาผาย เออากายแผ่
อนัตตาสูยสิ้นใจกัทั่วโลกแพ	อนัตตามีก็แต่อนัตตบาตาย
อนัตตายกจากโลกย์มนุค เล้า	อนัตตาแต่ เทพ เจ้ายังฉิบหาย
อนัตตาพื้นแผ่นร์ที่พิภพราย	อนัตตาย่อมฉิบหายสูญสาทาน
อนัตตาสูญ เภราะระน้ำลมนแลไฟ	อนัตตากับประไฟลไฟประหาน
คุณแม่ เอ๋ยจง เอ็นคู เถิญอุพमार	คุณแม่ เอ๋ยจงสงสาน เถิญมารดา"

(ยศกิจ)

นอกจากจะกล่าวถึงความ เป็นไปของมนุษย์โลกแล้ว ผู้แต่งยังกล่าวถึงว่าแม่ เทวดาและ
พื้นโลกก็หลีกเลี่ยงพ้นไตรลักษณ์ ทุกอย่างล้วนแต่ต้อง เป็นไปตามกฎธรรมชาตินี้ทั้งสิ้น คือ ต้อง เปลี่ยน
แปลง มีความทุกข์ร้อนและไม่มีตัวตนที่แน่นอน การถ่ายทอดไตรลักษณ์ออกมาในตอนนี้นับว่าผู้แต่ง
ทำให้อ่านเหมาะสม อีกประการหนึ่งการที่ผู้แต่งใช้กลบททศประหวัดในการแต่งทำให้อ่านกรอง เกี่ยวกับ

ไตรลักษณ์น่าอ่านน่าฟังยิ่งขึ้น เพราะกลอนมีความไพเราะโดยตลอด กลวิธีการเสนอพุทธปรัชญา ลักษณะนี้จึงได้ผลในแง่ของการถ่ายทอดสู่ผู้อ่านผู้ฟังมากที่สุด

1.4 ไตรสิกขา ไตรสิกขาเป็นพุทธปรัชญาที่มุ่งให้ผู้ยอมรับ เอาไปปฏิบัติ เพื่อจะได้ ประสบสิ่งที่เป็นปรกติไม่ทำให้อาตมาและผู้อื่นเดือดร้อนและได้รู้แจ้งถึงสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชีวิตและ สังคม ในเรื่องไตรสิกขาพุทธปรัชญาแห่งความสงบสุขและก้าวหน้าในชีวิตนั้น พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต) ได้อธิบายว่า

ส่วนไตรสิกขา เป็นระบบการศึกษาหรือระบบการฝึกอบรมหลักทั้งสองนี้ เนื่องจากอยู่ด้วยกัน เพราะเมื่อมีการศึกษาหรือการฝึกอบรมก็เกิดเป็นการดำเนินชีวิตที่ดี หรือการดำเนินชีวิตที่ดีก็เกิดขึ้น ดังนั้นเมื่อฝึกตามไตรสิกขา มรรคก็เกิดขึ้นด้วย เท่ากับพูดว่าการฝึกไตรสิกขา ก็เพื่อให้เกิดมรรคขึ้น แต่แท้จริงแล้ว เนื้อหาสาระของมรรคและไตรสิกขาที่อื่นเดียวกันนั่นเอง ฝึกอันใดก็ได้อันนั้น หรือฝึกสิ่งใดสิ่งนั้นก็เจริญงอกงามขึ้น และการฝึกหรือการศึกษานั้นก็ไม่ แยกจากการดำเนินชีวิต

สิกขา 3 ได้แก่ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขาซึ่งมักเรียกกันง่าย ๆ สะดวก ๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ²¹ ,

ศีล เป็นการปฏิบัติตนในทางสุจริตทั้ง กาย วาจาและใจ ไม่สร้างความเดือดร้อนแก่ตน ผู้อื่น และสังคม มุ่งสร้างสิ่งที่ดีงามให้เกิดขึ้น เพื่อสร้างสรรค์สังคม คนไทยโดยทั่วไปรู้จักศีล 5 ศีล 8 และศีล 10 กันเป็นอย่างดีและมีการยึดถือเป็นหลักในการดำรงตนกันตลอดมา ศีลดังกล่าวนี้มีส่วนสร้างสังคมไทยภาคใต้ให้มีความสงบสุขตั้งแต่สมัยโบราณมาจนถึงทุกวันนี้

สมาธิ เป็นการฝึกฝนตนเองให้มีความมั่นคงแน่วแน่มีความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ จะไม่รู้สึก เศร้าหมองหรือหวั่นไหวจนเกินไป เมื่อมีสิ่งต่าง ๆ มากกระทบ ความมีสมาธิจะทำให้ปฏิบัติงาน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ปัญญา เป็นการปฏิบัติก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง ทำให้จิตใจเบิกบาน และบริสุทธิ์ เมื่อเกิดปัญหาก็จะทำให้พิจารณาปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ถูกต้องและ เกิดประโยชน์มากที่สุด

---

²¹ พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2529), หน้า 914.

พระราชวรมณี (ประยูรย์ ปยุตโต) กล่าวถึง ศิล สมาธิ และปัญญาใช้คำเต็มเรียกแต่ละอย่างว่า อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และ อธิปัญญาสิกขา ท่านกล่าวว่าหากมีบุคคลปฏิบัติไตรสิกขากันมากผลดีทั้งหลายจะ เกิดตามมา ดังข้อความว่า

อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา ก็ครอบคลุมถึงการทำให้เกิด พัฒนาการทางสังคม พัฒนาการทางอารมณ์ และพัฒนาการทางปัญญา ตามลำดับ เป็นแต่จะแตกต่างกันโดยขอบเขตของความหมาย และสิกขา 3 มีจุดหมายจำเพาะตามแนวพุทธธรรม อย่างไรก็ตาม อย่างน้อยในขั้นเบื้องต้นจะเห็นได้ชัดว่าความหมายไปกันได้ดี คือพูดได้ตรงกันขึ้นพื้นฐานว่า จะต้องฝึกฝนอบรมบุคคลให้มีวินัย (รวมถึงความรับผิดชอบและความสัมพันธ์ที่ดีทางสังคม) ำห่งอกงามทางอารมณ์ (ทางพระว่าให้จิตใจเข้มแข็งประณีต มีคุณภาพและสมรรถภาพดี) และำห่งอกงามตามพุทธิปัญญา (เริ่มด้วยความคิดเหตุผล) สิกขา 3 นี้ เนื่องกันและ เสริมกัน ซึ่งตามหลักพัฒนาการอย่างสมัยใหม่ก็ไม่อาจจะปฏิเสธได้ เช่น ความรู้เหตุผลย่อมช่วยความเจริญทางอารมณ์ และช่วยเสริมการปฏิบัติวินัย ตลอดถึงความรับผิดชอบและการสัมพันธ์กันทางสังคม ดังนั้นการฝึกฝนอารมณ์ในสิกขา 3 หรือการำให้เกิดพัฒนาการทั้ง 3 อย่างจึงต้องดำเนินคู่เคียงกันไป ²²

ด้วยไตรสิกขาเป็นสิ่งที่ต้องดำเนินไปควบคู่กันไปดังกล่าวผู้แต่งจึงมักกล่าวรวม ๆ กันไปในวรรณกรรมชาดกภาคใดกล่าวถึงศีลมากกว่าสิกขาอื่นใด ด้วยมุ่งหมายจะให้ยึดมั่นเพื่อละเว้นการทำอกุศลกรรม ไตรสิกขาที่มีในวรรณกรรมชาดกภาคใดจากหนังสือบุคมี่ดังนี้

ในเรื่องยศกิจผู้แต่งกล่าวถึง ศิล และปัญญาว่าเป็นสิ่งต้องยึดมั่นเพราะทำให้เกิดผลดีอย่างยิ่ง ดังบทประพันธ์ว่า

"ไม่สละสละศีลสังวรณฺฑยาณ จิตฺรสมาณสมานหมั่นในขันตีย์
ไม่ฆ่าสัตว์สี่เท้า เล็กชั้นเรือด เล้น พระทัยเห็นเห็นผลกุศลศรี
พาพาลพาลว่าคูราที ทอวาทีทิมหาเสนาทูล"

(ยศกิจ)

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 915-916.

พระยศกิจ เป็นพระ เจ้าแผ่นดินที่ยึดมั่นอยู่ในศิลไม่ฆ่าแม่สัตว์ เล็กสัตว์น้อยจำพวก เรือค เล็น
ตั้งนั้นการยกทัพออกรบต้องฆ่ามนุษย์จึง เป็น เรื่องที่ทรงละ เว้น และกล่าวถึงการใช้ศิล และปัญหา
ของพระสิริวิบูลกิตติ เมื่อ เสด็จไปช่วย เหลือพระบิดาว่า

"ถึงชีวิว่างวายจะไม่รอด	หมิงทอคสินสังฆวารศรี
หนึ่งเรา เล่าแน่แนวนิกยินฎี	ในสรอยศรีลัทธิปัญญตัญญา
ถ้ามันสลัดล่วงศิล เสียแล้ว	จักคลาดแคล้วพุทธภูมิพื้นภิสาล
แขนพิศุศุปร เลือฐ เลิศโอพาน	ภอตรีทานทำวั้นแน่นหน้าทรวง
ดังศรแสงสังหารรานหัตศไธ	ให้ท้าวแท่นในมโบนหวง
หนักตรมจิตรระท่วยง่วงง่วง	คืนแควดวงฤทธิพะวิพะวง
.....	.....
ล้มสลบลงสลัดอ้อนองค์	ภอคินคงให้คิดจอดจิตรใจ
เอาปัญหา เป็นพระขรรค์พันฟาดพอน	เข้ารานรอนแรงโศกสิ้นสงใส่
ก็ค่อย เสด็จดำเนินบนอง เนตร์ไน	เข้าใกล้ไทยน้อมประนมบัณฑูล"

(ยศกิจ)

ศิลมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อพระสิริวิบูลกิตติ ในการทรงช่วยพระยศกิจพระบิดาที่ถูกจับไป
ก็ทรงระมัดระวังในเรื่องศิล การปฏิบัติศิลของพระสิริวิบูลกิตติก็ เพื่อมุ่งสู่พุทธภูมิซึ่งเป็นแดนของ
ความสงบสุข และการไม่ปฏิบัติศิลจะทำให้เกิดความเดือดร้อนได้ ในการช่วยเหลือพระบิดาพระสิริ
วิบูลกิตติมิได้ใช้ฤทธิ์ เข้าทำลายศัตรูที่ เข้ายึดครอง เมืองจำบากด้วยหวังว่าจะผิดศิล พระองค์ใช้วิธี
ให้ข้าศึกประหารพระองค์แต่ด้วยศิลบารมี และปัญญาบารมีที่ทรงบำเพ็ญ ศัตรูทำลายมิได้ ดังนั้นพระ
องค์จึงชนะศึกได้ด้วยบญบารมีนั่นเอง

เรื่องสุบินมีบทประพันธ์ที่กล่าวถึงศิลห้าซึ่งพระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้น เพื่อให้มรรชาวาสยัคถิ
ในการดำเนินชีวิต เพื่อจะได้มีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ศิลดังกล่าวแยกวิเคราะห์ได้ดังนี้

ศิลข้อ 1 ละเว้นจากการฆ่าสัตว์

"ลงรอยวางกลางคองคา นำเขียวเกลียวไวณ กวนคบนานา เวทนาผู้ปลา
ผันหลังลงตาย"

ศิลาข้อ 2 ละเว่นลักทรัพย์

"หญิงเฒ่ากลางคืน ครันเงาเรือนคืน ทำร้องแห้ว ๆ เขาโหมสงไสย
สันยาว่าแมว ครันเข้าลับแลว ลักเอาข้าวของ"

ศิลาข้อ 3 ละเว่นจากการประพาศิณินกาม

"ผู้ใดใจบาป พายนอกสู่พาศ ภายใเงาเงา เห็นเมียทารงาม น้ำจิตขวยชวน
ใครใดแกตน ร่ำรศกามา @ อุษาทอดตัว คั้นเคยกับนิ้ว ผูกมิตเสนอหา
มักไปมกนอน คลอนทุกเวลา ภายหรือ²³ เจรจา ใหเขาไวใจ @ ครันยูแตะเมีย
พูดจาไกลเกลี้ย แฉบคายภายใน นิยม ๆ ส่นอย ค่อยสนิทใจใจ เพียร ๆ นารไปย
สำเมรีตปรารณา @ ลางคนรู้เล่ มลท์มากเป็รเสน่อ เสกแบ่งมันทา ใหเมียเขาหลง
ลงหลงตา เขายุดชายผ้า ทำล้วงเวณี @ ลางผู้มีลัก รักคินคิงนัก ในรูปกรลัตรี
ข่มเห็งเมียทำร ทำการโลภี ใหมคิดบัคศรี แกบพทั้งหลาย @ ลางคลที่ชั่ว
คินอกใจนิ้ว ปิดปกแฉบคาย แดงตัวนงผา หมผานาคกราย หัวรอพิชาย
ใหเหนเพลันตาม @ นิ้วหนึ่งมีนิ้ว เปนสองทั้งขู่ ปราดถนนาหาสาม
เปนยิงแก่สอดผ้า บ้ารักมักกาม ข้ายหนาพงนาม กราบเทาวันตาย"

ศิลาข้อ 4 เว่นจากการพูดโกหก (มุสา)

"ผู้ใดใจพาน ฆวตัวผมพาร บ่อคิจลออาย หาหม้ายว่ามี ที่ฎิวาร้าย
กลาวคำรายมา²⁴ แต่ล้วนมุสา @ ที่เขาโหมผิจ ครันคนบัคจิต แกลงคิตรีศอยา
ยิบเอาข้อพาม หกเทจเจจทา ให้แค้นเวทนา เสียหรับอับปรี

ศิลาข้อ 5 ละเว่นจากการตีมเครื่องคองของเมา

²³ ภายหรือ = ชื่อตรง

²⁴ รายมาก = พุดหาเรื่อง

"หญิงชายหนุ่มเฒ่า คบกันกินเหล้า ครั้นเมาเมาความ ทำฝัจจิจช นอกกฎห้ามปราม
 ข่ายัศุกราม เถียงพอแมเอง @ ไครยวาทกล้ว เมามายอวดตัว ทำกาบ²⁵ ทำเพลง
 ดิมแทงสิงสัด เขาวัคบเกร็ง ปากโปงโจงเจง ประหมาศสาศหบา"

ครั้นกล่าวถึงการทาบาบ 5 อย่างแล้วก็กล่าวถึงโทษของผู้ที่จะได้รับว่า เมื่อสิ้นชีวิตไป
 จะต้องตกนรก ถูกยมบาลให้จคชื่อไว้บนแผ่นสุนัข ดังบทร้อยกรองว่า

"เหลาบาพทั้งนี้ จงจคบรี ใหถิด่วนมา เขียรด้วยโลหิต ลงหนังสือขยา
 ทำตามบรีชา เร้าทุกประการ

ศีลทั้ง 5 ข้อที่ปรากฏในเรื่องสุนีนี เป็นพุทธปรัชญาที่ชาวไทยภาคใต้งยังยึดมั่นในชันการ
 คำนินชีวิตจนกระทั่งทุกวันนี้ ไครปฏิบัติได้สมบูรณ์ตามศีล 5 ข้อนี้แล้วก็นับได้ว่าเป็นผู้ประ เสรริฐยั้ง
 เพราะศีล 5 ข้อนี้ เนื้อความครอบคลุมการแสดงออกครบทั้ง 2 ด้านคือ กาย และวาจา ที่จะสร้าง
 ความ เดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นและตนเอง

นอกจากการปฏิบัติศีล 5 ของขรवासแล้วในเรื่องสุนีนียังกล่าวถึงการปฏิบัติศีลของ
 พระภิกษุด้วยว่า

"องค์ใดสัดทา ทรงสืบศาสนา ด้วยใจญินดี ยู่ตามบรีญศ อ่าบค้ำหมมี ส่าร่วมอินทรี
 แสงหามักผล"

แม้ว่าจะไม่บอกว่าศีลภิกษุมิเท่าใด อะไรบ้าง ผู้อ่านที่เป็นชาวพุทธก็รู้ว่ามียู่ 227 ข้อ
 ตามนัยที่ว่าในพระปาติโมกข์ บทประพันธ์ตอนนั้นนอกจากจะมี เรื่องศีลแล้วยังมี เรื่อง "มรรค". ด้วย
 "มรรค" เป็นวิธีการปฏิบัติ เพื่อให้ชีวิตประสบความสำเร็จและความสุข พระราชวรมณี (ประยูร
 พยัคโค) กล่าวว่า ไครสิกขา (ศีล สมาธิ และปัญญา) มีความสัมพันธ์กับมรรคว่า

---

²⁵ กาบ = ภาพยค้ำประพันธ์ร้อยกรองอย่างหนึ่ง แสดงว่าในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
 ค้ำประพันธ์นี้มีความแพร่หลายมาากแล้ว แม้นคนเมายังว่าภาพยค้ำ ๗ ได้

ไตรสิกขาเป็นระบบการฝึกอบรมจากภายนอกเข้าไปหาภายใน จากส่วนที่หยาบเข้าไปหาส่วนที่ละเอียด และจากส่วนที่ง่ายกว่าเข้าไปหาส่วนที่ยากและลึกซึ้งกว่า เมื่อแรกเริ่มการฝึกอาศัยความเห็นชอบหรือความรู้ความเข้าใจถูกต้องที่เรียกว่าสัมมาทิฐิเป็นเชื้อหรือเป็นเค้าให้เพียงเล็กน้อย พอให้รู้ว่าคนจะไปทางไหน ทางอยู่ที่ไหน จะตั้งต้นที่ไหนเท่านั้น การเข้าใจปัญหาและการมองโลกและชีวิตตามความเป็นจริงนั้นแหละ คือจุดเริ่มต้นที่ถูกต้องและคือความหมายพื้นฐานของสัมมาทิฐิ ส่วนในระหว่างการฝึก การฝึกส่วนหยาบภายนอกในขั้นต้น ช่วยเป็นฐานให้แก่การฝึกส่วนละเอียดภายใน ทำให้พร้อมและสะดวกที่จะฝึกในขั้นจิตและปัญญาให้ได้ผลดียิ่งขึ้น เมื่อฝึกขั้นละเอียดภายในคือขั้นจิตและปัญญา ผลก็ส่งกลับออกมาช่วยการดำเนินชีวิตภายนอก เช่นมีความประพฤติสุจริตมั่นคง มีศีลที่เป็นไปโดยปกติธรรมดาของตนเองไม่ต้องฝืนใจหรือตั้งใจคอยควบคุมรักษาคิดแก้ปัญหาและทำกิจต่าง ๆ ด้วยปัญญาริสุทธ์ เป็นต้น โดยนัยที่กล่าวแล้ว เมื่อฝึกตลอดระบบของสิกขาแล้วระบบการดำเนินชีวิตทั้งหมดก็กลายเป็นระบบของมรรค สอดคล้องกันหมดทั้งภายในและภายนอก ²⁶

เมื่อได้ฝึกไตรสิกขาแล้วมรรคก็จะเกิดตามมา ในเรื่องสุนัขของภาคีได้กล่าวว่าศีลจะเป็นสิ่งที่นำไปสู่มรรค คือปฏิบัติศีลให้สมบูรณ์มรรคก็จะเกิดตามมา เนื้อความที่กล่าวแล้วข้างต้นนี้ สอดคล้องกับที่พระราชวรมุนี(ประยูร ปยุตฺโต) ได้อธิบายเอาไว้ จากหลักฐานร้อยกรองตอนนี้ แสดงให้เห็นว่าชาวไทยภาคใต้ได้ปฏิบัติพุทธปรัชญาไตรสิกขาเพื่อไปสู่มรรคผลมานานแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวงการพระสงฆ์ดังที่ ศักดิ์ศรี แย้มนัตตาได้กล่าวไว้ว่า "เมื่อพระสงฆ์ไทยกลับมายังได้ชักชวนพระสงฆ์ชาวลังกามาอยู่ในประเทศนี้ด้วย ชั้นแรกมาอยู่ที่ เมืองนครศรีธรรมราชแล้วภายหลังขึ้นไปตั้งอยู่ในกรุงสุโขทัยต่อไปจนถึง เชียงใหม่" ²⁷ นี่คือนายธรรมาของพุทธปรัชญาที่เริ่มจากภาคใต้ผ่านภาคกลางสู่ภาคเหนือ และพ่อขุนรามคำแหงมหาราชแห่งกรุงสุโขทัยทรงทราบความรู้งเรื่องทางพระพุทธศาสนาจึงขอให้พระสงฆ์ในเมืองนครศรีธรรมราชขึ้นไปพัฒนาพระพุทธศาสนาในกรุงสุโขทัยด้วย เห็นว่าพระสงฆ์เมืองนี้มีการประพฤติปฏิบัติดีกว่าพระสงฆ์ในที่อื่น ดังข้อความว่า

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 916.

²⁷ ศักดิ์ศรี แย้มนัตตา, ศักดิ์ศรีวรรณกรรม (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2517),

พระองค์ทรงสนพระทัยในการประพืดของพระสงฆ์ เมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นพวกที่นับถือ ลัทธิลึงกาวงศ์ เป็นอย่างมาก เห็นว่ามีแบบแผนดีงามน่า เลื่อมใสศรัทธาและมีแก่นสารสมควรจะ นำไป เป็นแบบอย่างที่กรุงสุโขทัยราชธานี จึงโปรดให้ เชิญพระ เถระแห่งลัทธิลึงกาวงศ์จาก นครศรีธรรมราชขึ้นไปจัดการปรับปรุงแก้ไขกิจการทางพระพุทธศาสนาที่กรุงสุโขทัย เสียใหม่ ให้ เป็นระ เเบียจริตกุมและ เป็นหลักฐานสมควรแก่การ เป็นศาสนาประจำชาติไทย ²⁸

นอกจากนี้ในสมัยกรุงธนบุรีพระเจ้ากรุงธนบุรีก็ทรงแสวงหาพระไตรปิฎกไปจาก เมืองนคร ศรีธรรมราช เช่นกันดังที่ศักดิ์ศรี แย้มนาคดา กล่าวไว้ว่า

ในหนังสือตำนานคณะสงฆ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่า ทรงเสด็จมาประทับที่เมืองนครศรีธรรมราช ได้มีรับสั่งให้เสนาบดีไปเกลี้ยกล่อมพระสงฆ์ที่เมืองนครศรีธรรมราชให้มาอยู่วัดสุโขทัยที่กรุงธนบุรี พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงทรงเสด็จมาประทับที่เมืองนครศรีธรรมราช และได้มีรับสั่งให้เสนาบดีไปเกลี้ยกล่อมพระสงฆ์ที่เมืองนครศรีธรรมราชให้มาอยู่วัดสุโขทัยที่กรุงธนบุรี พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงทรงเสด็จมาประทับที่เมืองนครศรีธรรมราช และได้มีรับสั่งให้เสนาบดีไปเกลี้ยกล่อมพระสงฆ์ที่เมืองนครศรีธรรมราชให้มาอยู่วัดสุโขทัยที่กรุงธนบุรี . . . ²⁹

จากที่กล่าวมาย่อมแสดงให้เห็นว่า การศึกษาพุทธปรัชญาในภาคใต้โดยเฉพาะที่ เมือง นครศรีธรรมราชได้มีมาเป็น เวลช้านานแล้วก่อนตั้งกรุงสุโขทัย ครั้นล่วงมาถึงสมัยกรุงธนบุรี ก็ ทรงนำพระไตรปิฎกไปจาก เมืองนครศรีธรรมราช เพราะของ เดิมที่มีอยู่ถูกพม่า เผาทำลายหาต้นฉบับ ที่สมบูรณ์มิได้ กล่าวได้ว่าการศึกษาพุทธปรัชญาในภาคใต้มีมาโดยตลอดไม่ขาดสาย

ในเรื่องจินตนิพนธ์ชาดกมิมทประพันธ์ เกี่ยวกับศีล หนึ่งในไตรสิกขา ในตอนที่พญากินนรราช พินคินพระองค์ เพราะพระอินทร์ เสด็จลงมาช่วย พระองค์ทรงตั้งปณิธานในการรักษาศีลปฏิบัติในคุณ ความดีว่า

"กาลบัดนี้ก็คงคืน ชีวาตรยีนสมสรสิ จงแสวงหาบารมีก่อก่อ สุกุจิตรเพื่อจรรยา
ศีลละ เมตตาทพรหมจรรยา โดยสังฆธรรมเพิ่มพูน สมภารอดุลอดิเรก โพทธิพิเสกพิศาร"

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 25 .

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 113.

ก่อนที่พญาจันทกษัตริย์จะถูกระเจ้าพรหมทัตยงด้วยธนูนั้นพญาจันทกษัตริย์ก็ทรงยึดมั่นในศีลตลอดมา และเมื่อเห็นพระชนม์ก็ยังแน่วแน่ในการจะดำเนินวิถีทางด้วยศีล เพราะเห็นว่าศีลเป็นสิ่งประเสริฐนำผู้ปฏิบัติไปสู่ความสงบสุขได้

ใน เรื่อง เจ้าวิฑูรผู้แต่งกล่าวไว้ว่าศีล เป็นสิ่งประเสริฐควรจะยึดถือปฏิบัติ เป็นหลักในการดำเนินชีวิตของบุคคล ดังบทประพันธ์มีว่า

" เพราะ เหตุการดงนียบ แล เราจึงจสาครร
 เหนวาลีลาทีคุณอรุร กุบ่าเพญปรเสริฎิจริง
 กรุงนาคราชครั้นแลสดับ สับทั้นบั้นทั้นหึง
 จึงกล่าวดำเนินนิยมถึง ศีลสุทธ้อาตมา
 @ ล้ำเลิศประเสริฐคณยง สิลสามกรัสตรา
 เภราะ เหตุฤทธิพระญา ครุฑราชเน้าวนัย
 อเร้านิบอาจเทื่อวจากล่าว ไพบพิศมสังคัย
ลีลาทีคุณคณไพบ บูรณยงมหาศจรรย"

(เจ้าวิฑูร)

ในตอนที่ยาครุฑ พญานาค และพระเจ้าเการพบ่าเพ็ญศีลแข่งขันนั้น ต่างองค์ก็คิดว่า ศีลที่ตนบำเพ็ญอยู่นั้นประเสริฐกว่าของผู้อื่น การที่แสดงเนื้อความออกมาเช่นนี้ก็เพื่อเป็นการชี้ว่าศีลเป็นพุทธปรัชญาที่มีความสำคัญยิ่ง ขนาดผู้ยิ่งใหญ่มีอำนาจราชศักดิ์ก็ยิ่งแข็งขันกันบำเพ็ญศีล

อีกตอนหนึ่งในเรื่องเดียวกันเมื่อปุณกพยายามจะฆ่าวิฑูร วิฑูรได้พูดกับปุณกว่าเป็นการกระทำที่ไร้ศีล เป็นทุรชน ดังบทประพันธ์มีว่า

" ทารนิจัยกาจ ก่ยงรายสามาทว อั้นยงนักหนา มาท่าทุจริศ ผิดคลองธรรมมา
 บมิลีลา มารยาตผิตผล @ ไช้ชาฎิมนุษย เปนอะสัจบุรส เทยงแท้ธรรุชล บมิลอาจารย์
 เปนภานุตรคน ดังฎาก่มลกล ท่าตามอิจา @ ไช้มานุศชาฎิ ต้าแห่งแปลงอาจ
 เปนมมนุษย์มา เรารุกาเนิจ วาทารยักษา สิงคัยปรารณา จงแจงด้วยคัย"

(เจ้าวิฑูร)

วิฑูรแสดงความเห็นว่าปุณกเป็นผู้ไม่มีศีล กระทำการทุจริตผิดท่านองคลองธรรม จัดว่าเป็นทุรชนไม่มีผู้ให้การอบรมสั่งสอน มีแต่ความอิจฉาเป็นทุน บุคคลที่ไม่มีศีลเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว

ถือว่า เป็นคนชั่ว เพราะบุคคล เหล่านี้จะประพฤตินทางสร้าง ความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น

วรรณกรรม เรื่องนกกกระจามมีบทประพันธ์ตั้งสี่ลข้อ 3 ในตอนที่นางนกจาม เข้าใจผิดคิด ว่านกตัวผู้สามีมีวไปคบชู้จึงไม่กลับรังปล่อยให้ เมียและลูก ๆ ได้รับความเดือดร้อนจากไฟป่า นาง นกได้ต่อว่านกตัวผู้สามีว่า

"ไปเที่ยว เล่นชู้ เขยชมกันอยู่ จนตึกจนตื้น ลืมลูกลืมเมีย เสียจนเที่ยงคืน
 หึ่งตัวหอมรื่น แดกลิ้นดอกไม้ ไปหลงด้วยชู้ อับรมกรรอยู่ ด้วยกลินมาลัย
 อยู่หลังลูกเมีย ตายเสียในไฟยี่ ซึ้งหมั้น เป็นก็โร ก็ไม่อาวอน พอนกบอกปล้น
 ำช้ เป็นอย่างนั้น หน้านางบงงอร พิไปพบพาล บัวบานอรช้อน ลงเอา เกษร
 ในดอกบุศบา ..... แม่นนกอโกรธนัก
 ว่าแก่ผู้รักช้ ยากักช้ เจรจา ไปเที่ยว เล่นชู้ ไม่รู้หฤาหนา มุสา เจรจา
 ซึ้งมาแกไขย้ ลืม เมียลืมลูก ยังแต่ก็ตูก กองอยู่ในไฟยี่ ตายสิ้นทำเนา
 ไม่เอาใจใส่ ไปยได้ เมียไหม จริงหมื่นภา"

การผิด เมียผิดผัวผู้อื่นถือกันว่าเป็นความผิดที่ร้ายแรงในสังคมชาวใต้ ความรู้สึกนึกคิดในเรื่องนี้สืบทอดมาสู่ลูกหลานรุ่นปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้า เป็นหญิงด้วยแล้วจะถูกประณามหยามเหยียดยิ่งขึ้นไปอีก ทำให้เสื่อมเสียวงศ์ตระกูลด้วย

ในมโนหรานิบาตตอนมโนหรารู้เรื่องการจะถูกบุชายัญ นางได้กราบทูลพระมารดาของพระสุธนะ นางขอลาเข้าสู่กองไฟตามความคิดที่ชั่วร้ายของพราหมณ์ปุโรหิตที่ทายนิมิตฝันของพระมารดาพระสุธนะว่าเป็นเรื่องร้าย ไม่ละเว้นจากการฆ่าสัตว์ ดังบทประพันธ์ว่า

"ขอลาบูชาคุณ ด้วยทารุนเคียรดี เป็นพราหมณ์อันช้ บีเบียนท่านทำปนา
 ด้วยกลโกหก ย่อยกว่ามีตำรา ทายสุบินกัลยา ดีว่าร้ายหมายใจเบียน"

(มโนหรานิบาต)

อีกตอนหนึ่งใน เรื่องมโนหรานิบาตมีพุทธปรัชญาสี่ลข้อ 3 กาเมสุมิจจาจาร คือ ตอนที่พระสุธนะ เอาแหวนใส่ลงในหม้อน้ำของสาวใช้ นางมโนหรแล้วนางยกไม้ขึ้น พระสุธนะทรงได้ยินเสียงเรียกให้ช่วย พระองค์ไม่ทรงช่วยทันทีถึง เลอยู่ด้วยเกรงว่าจะทำให้สามีของสาวใช้นั้นโกรธและมีเรื่องมีราวได้หากมาเห็น เข้า อันนี้แสดงให้เห็นว่าพระสุธนะทรงยึดมั่นในสี่ลข้อ 3 อย่างเหนียวแน่น

การมีพุทธปรัชญา เช่นนี้สอดแทรกอยู่ เป็นสิ่งชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปะ 3 ที่มีต่อจิตใจของชาวไทย
ภาคใต้ในอดีตได้อย่างดี ดังบทประพันธ์ตอนนี้มีว่า

"พระศรีสุนทรขึ้นผิน กล่าวตอบ เทพิน จะให้ช่วยยกอุทกา เกรือกสามิเจ้ารู้มา
เห็นแล้วจะภา โลเราจะเกิด เป็นความ"

(มโหรีนิบาต)

ในวรรณกรรม เรื่องสังข์ทองคำพยับกล่าวดัง เรื่องการรักษาศิล ทาสมาธิและสร้างบุญ
กุศลของนางจันเทวีในระหว่างที่ทรงครรภ์อยู่ ด้วยความหวังที่จะให้พระโอรสหรือพระธิดาที่ประสูติ
มาจะได้สมบูรณ์ที่สุดตามแรงบุญกุศลที่พระนางทรงบำเพ็ญ ดังบทประพันธ์มีว่า

"@ นางแดงเครื่องไสบาด มีใจขาดสักเวลา ...ทางกุสร @ รักษาซึ่งอุทอน
อยู่ไนยไตรสน้ำคม ...@ สิงไค เปนกุสน นางหน้ามรขวันชวย
ทำการมิขาดสลาย ..."

ใน เรื่องนางสิบสองหรือพระรถ เมรีได้กล่าวถึงการหลงมัว เมออยู่ในกามารมณ์ของพระ
บิดาพระรถ เสนว่าเป็นสิ่งไม่ดีมีว่า

"ปางนัรจอมพงบ์คืนสูร อันมัวมันด้วยกาเมสุมิตลา"

วรรณกรรม เรื่องสุทธิกาม์ชาดกกล่าวถึง เรื่องศิลปะไว้อ่อนข้างละเอียด กล่าวถึงผลเสีย
และผลดีจากการยึดมั่นและไม่ยึดมั่นในการปฏิบัติ ดังบทประพันธ์ว่า

"@ แล้วจึงรับเอาศิลปะ ทั้งห้าองค์อันเพริศพราย เปนเพื่อนถาวรกาย จะพาตัวไปสู่-
สวรรค์ ศิลปะห้าอย่างสำคัญ อย่าได้เบียดเบียนกัน ชีวิตรสดีเป็นทั้งหลาย

@ ใญ่น้อยมีชีวิต แต่เรือครไรรันร่นร้าย ใครมาให้ถึงตาย เหมือนว่าฆ่าอาตมาเอง

@ ฆ่าท่าน ว่าจะฆ่า เราเมื่อนำแรงกลัวเกรง ชีพท่านเหมือนชีพเอง ย่อมรู้รักทุกตัวตน
ตายไปบาปจะนำ ชีพผู้นั้นไปเกิดทน นรกอันร้อนรน นับชาติเนื่องนานหนักหนา

* ฆ่าเขาแต่ละที เขาฆ่าเราห้าร้อยครา ... * หนึ่งถ้าผู้ใดเว้น จักถือได้ไม่ทำลาย

ชีวิตเขาวอควาย ถือกิลได้เท่าม้วยมรณ @ จุดจากชาตินั้นไซ้ไร ไปเกิดเป็นเทวินธรร-
 กอน บรรวารล้อมสลอน ล้วนนางเทพยธิดา * ลิ่นชาติเทวเลิศล้ำ ลงมาเกิดเป็น-
 มนุษษา ในวงษกระษัตรา เสรีขฐิพราหมณมหาศาล * รูปงามแลทรพมาก อายุศันั้น-
 ก็ยืนนาน เว้นภัยทุกประการ บำเพ็ญทานสร้างกุศล * หนึ่งอะทินนาทาน ทรัพย์ผู้อื่น-
 ไรของคน เจ้าของยังอลคน หวงแหนอยู่ทุกประการ @ เขาไม่เห็นฉงลัก
 มาเลี้ยงชีพสันดาน บาบทนรกรนาน อคอยากเจ็บยิ่งแสนลาเค็ญ * ลิ่นกรรมแต่นรก
 เกิดมนุษย์ตระกูลเป็น ข้าทาสอันแสนเข็ญ ท่านใช้การไม่เมตตา นานนับห้าร้อยชาติ
 แต่ละสิ่งลักเขามา ลิ่นบาบเป็นทุกะตา เข็ญใจจับปัญญาเขลา ... * ยืมโก้เป็นทาส-
 ไซ้ แล้วหลบหลีกบิดพลิ้วไซ้ ทั้งนี้จัดเข้าไว้ ชื่อว่าลักทุกสถาร ... คาปราชแต่เบ็อง-
 บัน ผู้ใดกลัวทุข์นั้น เว้นจากได้ไม่อะทินนา @ จุดจากแต่มนุษย์ จะได้เกิดเป็นเทวา
 ในชั้นฉกามา สมบัติทิพมากเพื่่อมพูน ... * หนึ่งเล่าคือกาเม สุมิจฉาอย่าสมาคม
 ลักเลียบลอดประสม ด้วยเมียมท่านทำช้เขย ... เมื่อตายจากมนุษย์ บาบนำเกิดย้งนิตุ-
 ยา ทนทุข์นับกัลป์ปา มากกว่าพันปีนรก * จมอยู่ในคุมคูช นั้นแรกเต็มเมื่อไปตก
 พันจากคฺฐนรก มาเกิดยมโลกา * เป็นเปรตพันวิไลย ไฟเผา ร้อนย้งแสนสา
 ยมภบาลเอาตัวมา ทิ้งลงเหนื่อแผ่นเหล็กแดง * เขาดีดโคดว่าหาย เกลือกกลิ้งกาย
 เร่งร้อนแรง ทนเจ็บบนเหล็กแดง นานนับได้ถึงร้อยปี ... * หนึ่งเล่าสุราบาน
 คือน้ำเมาอย่าได้กิน ทั้งห้าเป็นอาจิณ ย้งห้าอีกคือเมรัย @ ยางไม้แลดอกกลุก
 น้ำในต้นเมาเจือใส่ ท่านจัดเป็นเมไรย ใจครล้องเสพย์ได้ทุกขา @ ตายเกิดในโลหะ
 กุมภีร้อนย้งนักหนา จมลงผุดขึ้นมา ในหม้อน้ำทองแดงเหลว * จมลงในห้องหม้อ
 ช้านานนักมิได้เร็ว ทองแดงอันไหลเหลว ไหม้ตลอดทั่วกายา * พระเจ้าครัสแต่ละองค์
 ถึงห้องหม้อผุดขึ้นมา ครอบเท้าสิ้นศาสนา ถึงปากหม้อพ้อได้กล่าว ...
 @ คาดาแต่ละบท แล้วจมไปในไฟว่าว พระเจ้าครัสแต่ละคราว จึงลงไปห้องขุมถึง
 ลิ่นบาบในโลหะ มาทนทุข์ในแห่งรัง ยมภบาลมัดเมี่ยมขึง ด้วยเชือกเหล็กกลุกเป็นไฟ
 @ เอาน้ำทองแดงเท เข้าในปากไหล ไล่ฟุงแลดับได้ ขาดเป็นท่อนฟอนออกมา
 @ นานนักเมื่อลิ่นกรรม มาเกิดเป็นมนุษย์ ใจเขลาเบาปัญญา เจรจาหายาบตระกูลตา
 ... @ รักษาศีลลาดง ค่างจรใจไม่แพ้วพราย ชีวิตไรไม่เสี่ยตาย ครองศีลไว้ได้มั่นคง
 * เมื่อตายจากมนุษย์ ผลศีลนั้นจึงตามส่ง ใจให้เกิดตามจำหนง เป็นอัครราชเทวินทร์
 * สู่รางคนางฟ้า จะแจ่มหน้าประภูทิน ได้ด้วยรักษาศีล เป็นศุภอยู่กำหนดนาน
 * จุติลงมาเกิด ในมนุษย์ก็สำราญ แวะเว้นจากพวกพาล ได้ทำทานบารมี

*บิดาและมารดา ญาติวงษาล้วนอย่างดี ทูลทรัพย์สรรพมากมี ไรคาแล้วอายุยืน
 @ เสียงพร่องก็ไพเราะ เสนาะใจใสสดชื่น รูปร่างก็ยิ่งยืน เปนที่รักคนทั้งหลาย
 ... เมื่อเจ้าสุทธิกาม์ เทศนาธรรมให้เปนทาน ศีลห้าอันพิศดาน ตราบเท้าจบบอกเอ-
 วัง"

(สุทธิกาม์ชาดก)

ศีลห้าที่กล่าวถึงในสุทธิกาม์ชาดกบอกรายละเอียดของผลดีที่จะได้รับหากผู้ใดปฏิบัติ และผลร้ายที่จะได้รับหากไม่ละเว้นในสิ่งที่กล่าวไว้ทั้ง 5 ประการ ผลดีที่ได้รับล้วนแต่เป็นความสุข ความสวัสดี ผลร้ายที่ได้รับล้วนแต่เป็นความทุกข์ทรมานแสนสาหัสทั้งสิ้น ผลดีและผลร้ายจากการปฏิบัติศีลและไม่ปฏิบัติศีลนั้นไม่ต้องรอไปจนถึงภพหน้าที่ละร่างจากโลกนี้แล้ว ในภพนี้หรือชาตินี้ที่ชีวิตดำเนินอยู่ก็จะได้รับผลทั้งสองนี้ ใครปฏิบัติดีตามศีลก็จะได้รับผลดีมีความสุข ใครไม่ปฏิบัติตนตามศีลก็จะได้รับผลร้ายมีแต่ความทุกข์ตลอดไป ศีลจึงเป็นพุทธปรัชญาที่สำคัญมาก ผู้แต่งวรรณกรรมเรื่องสุทธิกาม์ชาดกจึงเน้นไว้เป็นพิเศษ

พุทธปรัชญาเกี่ยวกับไตรสิกขาเป็นสิ่งส่งให้ผู้ปฏิบัติประสบความสำเร็จและความสุขในชีวิต พระพุทธเจ้าจึงทรงสั่งสอนสิ่งเหล่านี้ เพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชน และหลักการอันนี้ชาวไทยภาคใต้ได้ยึดมั่นมาตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน

1.5 เบญจกาม เบญจกามคือกาม 5 ประการตามพระพุทธศาสนา ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสทางกาย (โณฐัพพะ) "กาม, กาม [กามมะ] น. ความใคร่, ความใคร่ทางเมถุน (ป;ส)" ³⁰ "เบญจกามคุณ น. เครื่องผูกอันบุคคลพึงใคร่ 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสิ่งที่ถูกต้องด้วยกาย (ป. ปญจกามคุณ)" ³¹

กามแบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือวัตถุกาม หมายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดความอยากได้แก่สิ่งของเครื่องใช้ ทรัพย์สมบัติ ข้าทาสบริวาร เป็นต้น กิเลสกาม หมายถึงความปรารถนาทางรูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัสในทางความใคร่ (ราคะ) เมื่อพูดถึง "กาม" แล้วบุคคลโดยทั่วไปมักจะเข้าใจว่าเป็นความอยากในทางเพศเพียงอย่างเดียว แท้จริงแล้วทางพระพุทธศาสนาจะหมาย

³⁰ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2526), หน้า 88.

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 478.

ถึงสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นสิ่งก่อให้เกิดความพอใจ ความปรารถนาทางจิตทางหนึ่งซึ่งเกิดจากตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกได้กลิ่น ลิ้นได้รส และกายได้สัมผัส ดังนั้นกามจึงมีความหมายกว้าง ดังที่พระราชาวรมณี(ประยูรย์ ปยุตโต) อธิบายเอาไว้ว่า

"ภิกษุทั้งหลาย กามคุณมี 5 อย่างดังนี้ รูปทั้งหลายที่รู้ได้ด้วยตา... เสียงทั้งหลายที่รู้ได้ด้วยหู... กลิ่นทั้งหลายที่รู้ได้ด้วยจมูก... รสทั้งหลายที่รู้ได้ด้วยลิ้น... โภการูปะที่รู้ได้ด้วยกาย ซึ่งนำปรารถนา นำใคร่ นำพอใจนำรักชก้าให้อยากได้ ชวนให้กำหนด เหล่านี้แลคือ กามคุณ 5 : อาศัยกามคุณ 5 ประการเหล่านี้มีความสุขจำใจ(โสมนัส) ใจเกิดขึ้นนี้คือส่วนดี (อัสสาทะ ความหวานชื่น) ของกามทั้งหลาย... นี้เรียกว่า กามสุข" ... คำว่ากามโดยห้วงข้อได้แก่กาม 2 อย่าง คือวัตถุกาม(วัตถุอันนำใคร่, สิ่งที่ยากได้) กิเลสกาม(กิเลสที่ทำให้ใคร่ ความอยาก ที่เป็นตัวกิเลส) ³²

เบญจกามคุณที่ผู้แต่งวรรณกรรมชาดกภาคได้แทรกเอาไว้ในเนื้อเรื่องมีดังนี้
วรรณกรรมชาดกเรื่องมโนหรานิบาดกล่าวถึงเบญจกามคุณว่า

"อีกพระกามัน ทังหมื่นหกพัน อันสุนธรา ฅวย้าวมโน โลกิตตมหา ราตรีงภา
อารมย์แปรปรวน @ ได้ฟังศัทธิะ รูปาคันทะ กลิ่นรศหอมหาญ หนึ่งโภการูปะ
ชั้นนิมน้ำนวล ำให้กามาปน ยวนเข้าอารมย์ @ ลิมลิลลามาถ ด้วยเพราะอำนาจ
กามคุณ กวนชม สวตมนภาวนา ภาให้เรรบ เปนกามคุณปน มโนอ่อนตาม
@ จะเวียนระวัน ดงกงจักผัน ในภพทงสาม เพราะเพื่อหลงไหล ในมาตุคาม
หมี่ดงใจตาม พุทธวัจนา"

(มโนหรานิบาด)

พระสุนได้ทอดพระเนตรรูปกายทั้งดงามย้วยวน และได้กลิ่นกายที่หอมของนางมโนหราก็ก่อให้เกิดอารมณ์ปรารถนาทางเพศขึ้นมายับยั้งพระทัยไว้มิได้ ลิมละการสวตมนต์ภาวนาเพราะ

³² พระราชาวรมณี (ประยูรย์ ปยุตโต), พุทธธรรม

(กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏราชวิทยาลัย, 2529), หน้า 532.

กิเลสถาม เข้าครอบงำ กิเลสถาม เป็นถามที่มีพลังมาก ผู้ที่มีจิตใจไม่ เข้มแข็งพอย่อมพ่ายแพ้ต่อฤทธิ์-
ถามชนิดนี้

ในวรรณกรรม เรื่องมหาชนกกล่าวถึงการละกำไลกิเลสของพระมหาชนกซึ่ง เป็นความ
พยายามที่จะละจาก เบญจกามซึ่ง เป็นสิ่งก่อให้เกิดทุกข์ว่า

"@ ตัวกูเกิดมา ครองพลไพร่ฟ้า บารเมืองลูกเมีย บเปรประโยชน์ แลล้วนสุรเสีย
ตายไปลูกเมีย ยังจะไปด้วยฤา @ ถากุยังไสย เสนหาพลไพร่ จะนับจะถือ
ตายไปวันใด ไครจักเลาก่า จะยังแต่ชื่อ ว่าพระราชา @ ถากุจะไป จำจิตจำใจ
เมตตภาวนา จะเปรเพื่อนตัว เมื่อม้วยมรณา แลวกุจะฆ่า กิเลสพวงมาร
@ ถาวาตัวกู จะห้วงกรอยู่ ดวยนางนงคราญ บ่หรงจะพัน กิเลสสงสาร จัชาจันาร
ในกองโลภีย"

และการสละวัตถุถามของพระมหาชนกมีว่า

"กูออกมาขัวด ทรงพระณัวด ไม้ซึ่งไคร ๆ ไม้ซึ่งชางม้า ไม้ซึ่งสุริไอย
จงทาดังใจ รัชชาบูริอ"

วัตถุถามที่พระมหาชนกสละมีทั้งบุคคล ช้างม้า และราชทรัพย์ต่าง ๆ สิ่งทั้งหมดนี้ เป็นสิ่ง
ที่ทำให้เกิดทุกข์ หากใครคิดข้อย่อย่อยอยากที่จะประสบสุขอย่างแท้จริงได้

ใน เรื่องจันทกนรชาคกมีพุทธปรัชญา เกี่ยวกับ เบญจกามดังนี้

"อุขาสกลหิมาดแมน จันไคยก็ตี เราบ่ชอบอ้อชาไสย กลพิพาลกาจ เกรียงไกร
หยายหยามนั้นฤา มัวมิด เบญจกามม้วย ห่อนพันนรกกา"

เนื้อเรื่องตอนนี้กล่าวถึงพระ เจ้าพรหมทัตปรารณาจะได้นางจันทกนรี เป็นชายา จึงได้
ยิงธนูหมายประหารพญาจันทกนรราช เมื่อพญาจันทกนรราชถูกธนูถึงสิ้นสติสมประดีแล้วก็ตรัสคาฝาก
รักนางจันทกนรี นางจันทกนรีตอบอย่างรุนแรงว่าพระ เจ้าพรหมทัต เป็นมนุษย์ใจโหดชั่วช้า เมฆหลง
อยู่ใน เบญจกาม คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส การที่ผู้แต่งแทรกพุทธปรัชญา เรื่องนี้ไว้ใน
ตอนนี้เห็นว่า เหมาะสมมาก เพราะ เป็นตอนที่พระ เจ้าพรหมทัตแสดงออกในทางกิเลสถามที่หมกมุ่นอยู่

คือ ได้เห็นรูปด้วยตา ได้ยินสำเนียงนางพูด แล้วก็นึกจินตนาการต่าง ๆ นานา เกิดความปรารถนาที่จะได้สุดคมกลืนกายนาง และปรารถนาที่จะได้ เล้าโลมลัมผัสตามธรรมชาติของสัตว์โลกทั้งหลายที่ยังจมอยู่ในกองกิเลส

เรื่องพญาฉัตรนั้นมีการแสดงออกถึงพุทธปรัชญา เรื่อง เบญจกามอย่างชัดเจนในตอนที่น่าช่างจุฬัตราที่มีความปรารถนาในกามอย่างรุนแรงจนถึงกับต้องกลืนใจตายไป เกิดในชาติใหม่ เป็นมนุษย์ เมื่อเกิด เป็นมนุษย์แล้วก็ยังปรารถนางายของพญาฉัตร และจำงวานให้พราณไปมาข้างพญาฉัตร เพื่อเอางาไปทำแท่นบรรทมให้สมความปรารถนา ดังบทประพันธ์มีว่า

"เมียราบทูลแล้ว ปลื้มเลือดตาไหลย่ำ ทำบุญขอสบ ภิภพเทวไถ้ย
 บินเกลาพบพะไตรย ฉัตรรราชา จะกลืนใจตาย ม้วยชีพฉิบหาย
 ไหมยยูเปนคร ชาตนิมีกำ มาทำจุมพน จัญเป็นคน ไปยโยอกอา"

เมื่อพราณตัดงาพญาฉัตรไปถวายพระธิดาจุฬัตรา ก็เส้าพระทัยและทรงมีความปรารถนาพบพญาช่างฉัตร เพื่อ เป็นคู่ครอง เรื่อยไป ดังบทร้อยกรองมีว่า

"ถ้า เทา เปนพระอิน	เมียร เกือนกิน เปนสุชาคา
จักตามพระงามขา	ทุกชาติพยายาคลาดไกลย
@ พระบอกรม เปนพรหมทัต	นองขอนัด เปนนางไ নয়
ไหยเทาเจอา	สามรานไจยไ নয়ปรางสี
@ พระไจยตี เปนอิสวร	นางคูควรรูมา เทวี
ความรักพระจักรี	ยูร่วมทีลิวาไลย
@ เทา เปนพระอาทิต	เมียรรวมจิต เปนรดไซย
นางหวังตั้งไจยไปย	ไหยจอมไตรยทรงลินลา
@ พระไจยขุนแปนอนุรุต	ทงนุด เปนอุคสา
จักตามพระงามขา	ทุกชาติพยายาแคล้วกัน
@ พระรูปโอ เปนโสยรัต	นางปองนัด เปนนางนรร
ประทุมมายาไกลยกัน	ทันโฉมตรูรักศา
@ พระโฉมตรู เปนสุทน	เมียรจุมพน เปนมโนหรา
เมียรงามตามรักษา	พระราชายาหมองสี

@ พระทรงพุทธ เป็นครุฑที่ราช ข่านอยนาค เป็นจิมพลี
 เมียวังตั้งพักดี ไหยมุขีสามราน
 @ พระยอศรีภักดิ์ เป็นปักษี ข่าเทวี เป็นหิมภาร
 ไหยเทายุสามราน ไฉยโอรานพระราช
 @ แมนเทาเป็นปลาทอง เมียรวมทอง เป็นคางคา
 พระทองลงไผ่มา แหวกคางคาสามรานไฉย
 นงนาคตั้งปราฎุหนา ตอฉัตรพระจอมไตรย
 กราบ เทาสูลาไฉย จนเทาไทย เขานินฎาการ"
 (พญาฉัตร)

พระธิดาจุฬหัตรา เป็นผู้ที่มีกิเลสมากตั้งความปรารถนาพบพระยาข้างตลอดไปทุกชาติ ความทุกข์ของพระนางมีมาก เพราะกิเลสงานี่เอง ตอนเกิดเป็นข้างก็ต้องตาย เพราะสิ่งนี้ และเมื่อเป็นมนุษย์ก็ต้องทนทุกข์ทรมานด้วยสิ่งนี้อีก ดังนั้นผู้แต่งจึงย้ายในเรื่องนี้ว่าเป็นเรื่องที่มีมนุษย์ควร จะลละให้เหลือน้อยที่สุด ทั้งนี้เพื่อความสงบสุขในชีวิตและไม่ให้ผู้อื่นเดือดร้อนด้วย

ในอรรถกถาชาดก เรื่องพญาฉัตรมีพุทธประวัติเกี่ยว เบญจกามในตอนที่พญาฉัตรตั้งโพธิ- สัตว์ตรัสกับนางข้างจุฬหัตตราว่า

"กามสมบัติอันเป็นของมนุษย์ พวกมนุษย์ปรารถนากันในโลกนี้และรัศนะ 7 อย่างอย่างใดอย่าง หนึ่งในวันหนึ่งวันมีมากหาได้ง่ายคือกามคุณ 5 อย่างใดอย่างหนึ่งมีอยู่ในมนุษย์โลก เราจะให้วัตถุ กามและและกิเลสทั้งหมัดนี้แก่เธอ" ³³

เรื่องกามคุณ 5 เป็นเรื่องสำคัญยิ่งของมนุษย์ หากมนุษย์คนใดมีความหลงใหลในสิ่งดัง กล่าวนี้จนเกินไป ผลเสียและความเดือดร้อนต่าง ๆ ก็จักเกิดขึ้นกับบุคคลนั้นอยู่รำไป มีความทุกข์ ทรมานกาย และจิตใจจะวนเวียนเป็นวัฏจักรตลอดเวลาทั้งหลับและตื่น ตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง ลิ้นได้รส จมูกได้กลิ่น และกายได้สัมผัสหรือแม้แต่นอนหลับก็ฝันเห็นสิ่งเหล่านี้ เบญจกาม เป็นสิ่งที่

³³ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตรและอรรถกถาแปลขุททกนิกายชาดก เล่มที่ 3 ภาคที่ 7 (กรุงเทพฯ : เฉลิมชาฎการพิมพ์, 2525), หน้า 383.

มนุษย์มีความรู้สึกว่าสุข แต่ทางพระพุทธศาสนาถือว่าสิ่งนี้เป็นความทุกข์ เพราะ เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความวุ่นวายและเดือดร้อนทั้งแก่คนและผู้อื่น

1.6 อกุศลมูล อกุศลมูลหมายถึงต้นเหตุที่ทำให้เกิดความชั่วต่างๆ ดังพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายไว้ว่า "อกุศลมูล น. รากเหง้าแห่งความชั่วมี 3 อย่าง คือ โลกะ โทสะ โมหะ"³⁴ (อกุศล เป็นคำสันสกฤต บาลีใช้อกุศล) เหตุแห่งความชั่ว 3 อย่างนี้พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้มนุษย์พยายามขจัดออกไป เมื่อมีสิ่งทั้งสามนี้น้อยหรือขจัดออกไปได้ ความสงบสุขในชีวิตก็จะเกิดขึ้นได้ มนุษย์ทุกวันนี้ที่เดือดร้อนกันก็เพราะมีอกุศลมูลมากนั่นเอง

ในวรรณกรรมชาดกภาคใต้ เรื่องพญาจัตถันมีพุทธปริชญาเกี่ยวกับอกุศลมูลอยู่ เช่น ตอนที่นางข้างจตุตถารามมีความปรารถนาในตัวพญาข้าง นางต้องการอยู่ใกล้ชิดอย่างสามีภรรยา แต่ด้วยเหตุที่เป็นภรรยาที่ 3 จึงได้รับความรักความเอาใจใส่ไม่เต็มที่ เมื่อมีสิ่งต่าง ๆ มากกระทบ นางข้างจตุตถารามก็เกิดความโกรธอย่างรุนแรงสุดที่จะระงับได้นางจึงกลืนใจตายตั้งบทร้อยกรองจากเรื่องว่า

"ด้วยใจโหมโท ใจเจ้าน้อยหนัก โกรธแก้วรัก ด้วยใจพาล เอาความตาย
ควยใจโหมโท ทิฐิมะโนจึงม้วยฉิบหาย"

(พญาจัตถัน)

เมื่อพญาจัตถัน(จัตถันต์) ได้เห็นชายที่ 3 คือจตุตถารามสิ้นชีวิตก็แสดงถึงเหตุแห่งความตายว่า เพราะอกุศลมูลนั่นเอง คือ ความหลงใหลใน รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสจนเกินไป เมื่อไม่ได้ตั้งใจปรารถนาก็โกรธ (โทสะ) ทำให้ตนเองต้องสิ้นชีวิตในที่สุด

ความโลภ ความโกรธ และความหลง นั้น เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดทุกข์ก่อนนางข้างจตุตถารามจะกลืนใจตาย นางได้รับวิบาก (ผลแห่งกรรม) เนื่องจากอกุศลมูลนั่นเอง ดังบทประพันธ์ว่า

"วิบากเมี้ยแก้ว เมี้ยกราบทูลแล้ว ปลื้มเลือดตาไหลย าทับนขอสบ ใหนักบเท้าไต้
ฉัตรราชา"

(พญาจัตถัน)

---

³⁴ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2526), หน้า 870.

ยศกิจหรือสิริวิบุลยภิตวารณกรรมชาคภาคได้กล่าวถึงพุทธปรัชญาอภิสกุลมุลเอาไว้ เช่น ตอนท้าวยศกิจห้ามทหารจัดทัพออกสู้รบกับข้าศึกที่ยกทัพมารุกรานนครจำบาก พระองค์ตรัสว่า ความโกรธ ความหลง และความโลภนั้น เป็นสิ่งที่ไม่ดีต้องขจัดออกไปทั้งนี้ เพื่อความสงบสุขจะได้เกิดขึ้น ดังบทหรือยกมาจาก เรื่องมีว่า

"กรุงกระสัตรีตรัสว่ายา เทียมพรรษย์	จงชวนกันงศโกรธโหดทั้งหลาย
ยอม เบนอนิจจังทั้งร่างกาย	เราหมาย เกิดมาราคาจริง
.....	ให้ชิงชังโธโสโมโหหิง
หลงหวงแหนแน่นรักษมกครังครึง	ให้รั้งรั้งราโคโอยยศ
ทวารจงกลับยับยั้งยั้ง เคหา	ยาโกรธรารานภา ^{๑๕} ดอยถดถย
อันความโกรธโหดหิงหิง เข้าบทธี	ให้กำมะสขสลิบข้อพิอลวงเรา
ให้ให้หัว เวียร เปลี่ยนถายสายกระแสะ	ยอมชมแซ่นพพง ^{๑๖} เหยียบ เหย้า
เหมียร เต้าคาบอดปลอดคฝังคุดัง เงา	มเห็น เล่าลาย เกาะ เลาะ เลี้ยวลัด
อัน เกาะฝังตั้ง เทียบ เปรียบนพพาน	คลลันคานวักนาวาจาสาัจ
หนึ่งละโลกโอบหลงวง เวียนวัตัน	จิตใจจัจจ้องจั้งตั้งขันติ
มีสัทธาปรารพนบับถือ	คุณพระศรีศรีรัตนไตรศรี
แม่ แม่ตคาอารมณัชมขันติ	ยอมอารียรอบคอบจิตรชอบชม
ไม่มีจิตรีธิจจาอารมณัเห็น	ยอมคิด เบ็ระอนิจจังตั้งประณม
คน เหล่านีดีแท้แน้นิยม	จักได้ชม เกาะแก้วแผ้วพันทุกข์
ไม่่วน เวียร เปลียรแปลงแขง เบ้าโศรก	ดับวิโยคอันใหญ่โศสูงสุย
ทวารจงฟัง เร่าว่าย่าบับรุก	เข้ารานรุกรอนรานการาราวี"

(ยศกิจ)

การที่ท้าวยศกิจแห่งนครจำบากห้ามทหารออกสู้รบกับกองทัพข้าศึกทั้ง ๆ ที่มีทัพแกล้วทหารที่ชำนาญศึกมากมาย หากจัดทัพออกสู้รบก็จะประสบชัยชนะรักษา เมืองเอาไว้ได้โดยที่พระองค์ยัง

^{๑๕} รานกาน (คำไทยถิ่นใต้) หมายถึง การข่มเหงผู้อื่น ปัจจุบันยังใช้พูด

^{๑๖} บ คือ สงบในภาษาถิ่นกรุงเทพฯ ปัจจุบันยังใช้พูดอยู่ภาคใต้

เป็นกษัตริย์ แต่พระองค์ไม่ทรงเลือกแนวทางนี้ กลับเลือกแก้ปัญหาด้วยการตัดอกุศลมูล คือ โลกะ โทสะ และโมหะออกไป เมื่อตัดได้แล้วก็เสด็จออกจากเมืองไปสู่ป่าพร้อมด้วยพระมหาลี้มุ่งการปฏิบัติธรรม การที่ทรงแสดงพฤติกรรมเช่นนี้ย่อมจะชี้ให้เห็นว่า ความลุ่มหลง (โมหะ) ในทรัพย์ ศฤงคารไม่มี ความโลภ (โลกะ) ในสิ่งต่าง ๆ ไม่มี และความโกรธ (โทสะ) ไม่มี แม้ว่าข้าศึกจะร้องท้ารบก็สงบพระทัยได้ไม่โต้ตอบแต่อย่างใด การปฏิบัติเช่นนี้ของพระองค์ทำให้ทหารต้องปฏิบัติตาม ทำให้การสู้รบไม่เกิดขึ้น ไม่มีการเสียชีวิตแต่อย่างใด การสอดแทรกพุทธปรัชญาอกุศลมูลเอาไว้นั้นก็ด้วยความหวังที่จะให้ผู้นำทั้งหลายได้คิดนำไปปฏิบัติ เพื่อการรวบรวมำพันและล้างผลาญกันจะได้ไม่เกิดขึ้นสันติสุขก็จะมีอยู่โดยทั่วไป

ในวรรณกรรม เรื่องมโหรีนิบาตมีพุทธปรัชญาอกุศลมูลสอดแทรกอยู่ในตอนที่พระสุธนไม่ทรงพิโรธ เจ้าเมืองที่ยกทัพมาประชิดพระนครปัญจาละตามที่ปุโรหิตวางแผน พระสุธนทรงชี้ถึงเหตุของการกระทำของปุโรหิตและเจ้าเมืองว่าสืบเนื่องมาจากอกุศลมูลเป็นเหตุว่า

" เพราะน้ำจิตตอน เป็นพาล เห็นมาดั่งงปาน ราชอันมั่นทมิฬัน พงงปุโรหิตอาทัน
 ยุะให้ผิดกัน แลเราจะงคโทษา ออย่าให้้อจจากุชญา ผูกเวรพยา บาทคาคต่อโพวรี
 พญาสามนต์ราชี น้อมเอาซึ่งศรี ภิรสมแล้วกราบบถมาร รับเอาสีลสีลสังวรอาร
 ถวายปรีติยาฆ หนีได้จะคิดประทุตจา ผิดพลั้งแต่หลังโทษมา ทรงพระ เมตตา
 พระคุณนี้ล้ำ เหลือแสน

(มโหรีนิบาต)

ความไม่โกรธต่อ เจ้าเมืองที่หลงงมงายตามคำปุโรหิตทำให้ความสงบสุขกลับคืนมาสู่บ้านเมืองของพระสุธนและเมืองที่ยกทัพมา หากพระสุธนขจัดความโกรธ(โทสะ)มิได้ ความเสียหายก็จะเกิดตามมา เพราะจะต้องมีการสู้รบกัน เสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินของทั้งสองฝ่าย รังแต่จะเกิดความเดือดร้อนอย่างทั่วถึง

พุทธปรัชญา เกี่ยวกับอกุศลมูลจึง เป็นสิ่งที่บุคคลควรจะได้พิจารณาระลึกถึงและปฏิบัติทั้งนี้ เพื่อผลแห่งความสุขกาย สุขใจที่จะได้ เกิดขึ้นทั้งแก่ผู้ปฏิบัติ เองและบุคคลแวดล้อมในสังคมนด้วย

1.7 วิหารธรรม วิหารธรรมหมายถึงหลักในการปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสุข ความสงบในชีวิตรของบุคคลในฐานะต่าง ๆ กันไป พจนานุกรมให้ความหมายไว้ว่า "วิหารธรรม[วิหาระทา]

น. ธรรมประจำใจ"³⁷ วิหารธรรมหรือธรรมประจำใจนั้นมีหลายอย่างคือ พรหมวิหาร
มรราวาสธรรม อปริหานิยธรรม และสังคหัตถุ ในส่วนของพรหมวิหารซึ่งเป็นวิหารธรรมที่รู้จักกัน
เป็นอย่างดีนั้น ประกอบด้วยธรรม 4 อย่างคือ เมตตา หมายถึงความรักใคร่ปรารถนาจะให้ผู้อื่น
เป็นสุข กรุณา หมายถึง ความปรารถนาที่จะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ มุทิตา หมายถึงความพลอยยินดี
เมื่อผู้อื่นได้ดี และอุเบกขา หมายถึงการวางเฉยไม่ตีใจหรือเสียใจเมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติ พรหม
วิหาร 4 นี้แปลตรงตัวว่า ธรรมของผู้ใหญ่หรือพระพรหมที่พึงปฏิบัติต่อผู้น้อย วิหารธรรมอีกอย่าง
หนึ่งซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีคือ มรราวาสธรรม หมายถึง ธรรมหรือหลักการของผู้ครองเรือนมี 4 อย่าง
ได้แก่ สัจจะคือความสัตย์ซื่อต่อกัน ทมะคือ รู้จักข่มใจของตนเอง ขันติคือความอดทน และจาคะคือ
การเสียสละให้ปันสิ่งของแก่บุคคลที่ควรให้

วิหารธรรมหรือธรรมประจำใจทั้ง 2 อย่างนี้ เป็นธรรมที่สร้างสันติสุขในสังคมมีในวรรณะ-
กรรมชาดกภาคใต้อยู่บ้างดังนี้

ในเรื่องยศกถากล่าวถึงวิหารธรรมประเภทพรหมวิหารและมรราวาสธรรมของพระเจ้ายศ-
กถา เมื่อเข้าศึกษาบทมาประชิดนครจำบากดั่งบทร้อยกรอง

"ขันติหวังตั้งปะทะ เป็นทับหน้า	ขันติกห้ารู้ใน เช่นใน เเชิงหลบ
ขันติแข็งแรงคะบันตะบึงรบ	ขันติจบภพระ เจิงกระโจมทับ
... อุเบกขาข้าจะตั้งจะแต่งกอง	อุเบกของแม่ธรรพ เมธิประสงค
อุเบกขาข้าจะวางจังหวังววง	อุเบกองค์ธรรพริณณ์ เรศราย
ความศศเทียบ เปรียบแครงศยอรรษ	ความสัตย์ร้อนรานอะรณอรหมาย
ความลัจจตั้งพิภษลัรสายราย	ความสัตย์หมายดัชสีสะษฎค์ฎฐูเปิง"

(ยศกถา)

ขันติและความสัตย์ (สัจจะ) เป็นมรราวาสธรรมที่พระเจ้ายศกถานำมาใช้ในการเอาชนะศัตรู
การชนะนั้น เกิดจากความอดทนที่ไม่โกรธในการยู่ยงของกองทัพข้าศึกที่จะให้ออกไปรบ นอกจากนี้ยัง
ใช้ความสัตย์ต่อพระองค์เองและผู้อื่น เป็นสิ่งต่อสู้ สิ่งทั้ง 2 อย่างนี้เป็นมรราวาสธรรม 2 ใน 4
อุเบกขาเป็นพรหมวิหาร 1 ใน 4 ที่ปรากฏในร้อยกรองตอนนี้ด้วย พระเจ้ายศกถาวางเฉยไม่ยินดียิน

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 748.

ร้ายต่อการที่ข้าศึกยกกองทัพมาประชิดพระนคร เมื่อรวมเอามรธาธรรมและพรหมวิหาร เข้าด้วยกันทำให้พระเจ้ายสกิจทรงประสบความสำเร็จดังพระราชประสงค์ นั่นคือไม่ต้องสู้รบที่ต้องเสียเลือดเนื้อทั้งฝ่ายพระองค์และข้าศึก ราษฎรก็ไม่เดือดร้อน และบ้านเมืองก็ไม่เสียหาย เพราะหลังจากที่พระราชโอรส คือ สิรีวิบูลกิตติเอาชนะกษัตริย์ที่ยกทัพมายึดเมืองได้ด้วยวิธีให้ประหารชีวิตพระองค์แทนพระบิดาแต่ใช้วิธีประหารอย่างไรไม่สำเร็จ พระเจ้ายสกิจก็กลับมาครองราชย์ดังเดิม แต่ต้องสูญเสียพระนางคิมตีพระมเหสีไปพระองค์หนึ่ง การสูญเสียพระมเหสีไปถือได้ว่าเป็นการเสียสละทดแทนความเสียหายทั้งหมดที่จะเกิดขึ้นจากสงคราม กล่าวได้ว่าท้าวยศกิจได้ประพฤติกจาละซึ่งเป็นที่ธรรมในมรธาธรรมอีกข้อหนึ่งด้วย

วิหารธรรมทั้ง 2 อย่างที่มีในเรื่องยสกิจน่าจะ เป็นธรรมที่ชาวใต้ผู้มีอำนาจในการปกครองและผู้หลักผู้ใหญ่ใช้กันมาเป็นเวลาช้านานแล้ว เพราะผู้แต่งตั้งไว้อย่างผู้ที่เข้าใจหลักธรรมทั้งสองนี้เป็นอย่างดี หลักธรรมเหล่านี้หากยกขึ้นพูดเฉย ๆ ก็คงยากที่จะเข้าใจ แต่เมื่อนำไปใช้ในวาระกรรมจะทำให้เข้าใจได้ดี

ในวาระกรรม เรื่องมหาราชคำฉันท์มี "วิหารธรรม" ดังบทร้อยกรองในเรื่องว่า

"หนึ่งพาลมฤคร้าย	ทิศชาติราวี
นานาคณามิ	สุรเริงสำหาวง
ยังเบียดบีบิตดา	บสยงกุฎิดง
ฤคาลบรวิง	บริเวณวิหารธรรม"

(มหาราชคำฉันท์)

ตอนนี้กล่าวถึงพระเจ้ากรุงสยชัยศรีสตามพระหลานทั้งสองเกี่ยวกับการเป็นอยู่ของพระเวสสันดรว่ามีสัตว์ร้ายยุ้งร้านไร เบียดเบียนหรือไม่ในขณะที่ประพฤติกจาละประจำใจอยู่ การใช้คำวิหารธรรมในที่นี้อาจจะหมายถึงสถานที่อยู่แห่งธรรมก็ได้อีกประการหนึ่ง สถานที่นี้เป็นที่ประพฤติกปฏิบัติธรรมจึงเรียกว่าวิหารธรรม หากที่ใดไม่มีการประพฤติกจาละ แม้จะสร้างให้รูปร่างอาคารสถานที่ประหนึ่งสถานที่บำเพ็ญธรรมก็ย่อมเรียกวิหารธรรมไม่ได้

บุคคลใดประพฤติกวิหารธรรมดังกล่าวไม่ว่ามรธาธรรมหรือพรหมวิหารก็ตาม บุคคลนั้นย่อมได้รับการยกย่องว่าเป็นคนดี ผลที่เกิดตามมาคือผู้ประพฤติกเองมีความสุขกาย สุขใจ บุคคลที่ติดต่อดสัมพันธ์หรืออยู่ในความปกครองจะมีความสุขสงบ และสังคมก็จะมีสันติสุขตามไปด้วย วิหารธรรมจึงเป็นธรรมที่พุทธศาสนิกชนภาคใต้อิย่มีมาดั่งปรากฏในวาระกรรมดังกล่าวแล้ว

1.8 ทศพิธราชธรรมและทศบารมี ทศพิธราชธรรม 10 ประการของผู้เป็นราชา ทศบารมี เป็นบารมีที่พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญ เพื่อ เป็นพระพุทธเจ้า ธรรมสองประการนี้มีความเกี่ยวข้องกัน และใกล้เคียงกันดังรายละเอียดซึ่งวิเคราะห์ต่อไป

ทศพิธราชธรรม หรือธรรม 10 ประการของผู้เป็นราชาหากราชา ราชาหรือผู้ปกครอง ใคย์คิดปฏิบัติความสงบสุขก็จะเกิดขึ้นในประเทศนั้น พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายคำนี้ไว้ว่า "ทศพิธราชธรรม น. จริยวัตรที่พระเจ้าแผ่นดินควรประพฤติเป็นหลักธรรมประจำพระองค์หรือคุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมือง 10 ประการคือ ทาน ศีล บริจาค อาชว มัทวะ ตะบะ อภิโกธะ อวิหิงสา ขันติ และอวิโรธนะ"^{๓๘}

ทศพิธราชธรรมมีที่มาจากชาดกเรื่อง "จุลหังสชาดก" ชาดกเรื่องที่ 533 และมหาหังสชาดก ชาดกเรื่องที่ 534 ในอสังคีตนิบาต พระสุตตันตปิฎก ชาดกทั้งสองกล่าวถึงพญาหงส์สุครุฑและหงส์ สุมุขชะเสนาบดีผู้ซื่อสัตย์จงรักภักดี เมื่อพญาหงส์สุครุฑถูกจับ หงส์เสนาบดีไม่หนีไปไหนอยู่กับพญาหงส์โพธิสัตว์ตลอดเวลา พราบนได้พาพญาหงส์ไปถวายพระราชชา พญาหงส์ถามถึงความเป็นอยู่ของราษฎรชาวเมืองพาราณสีว่าเป็นอยู่อย่างสงบสุขเพียงใด พระราชาตรัสตอบว่าประชาราษฎรสงบสุข เพราะพระองค์ประพฤติทศพิธราชธรรม ดังคาถาจากนิบาตชาดกจากทั้งสองเรื่องดังนี้

[๕๔๑] พระองค์ไม่มีโรคาพาธหรือ ทรงสุขสำราญคืออยู่หรือ พระองค์ทรงปกครองรัฐมณฑลอันสมบูรณ์ด้วยธรรมหรือ

[๕๔๔] คู่ก่อนพญาหงส์ เราไม่มีโรคาพาธ เราสุขสำราญดี อนึ่งเราปกครองรัฐมณฑลอันสมบูรณ์นี้โดยธรรม

(จุลหังสชาดก)

[๖๑๔] คู่ก่อนพญาหงส์ เราพิจารณาเห็นชัคซึ่งอายุอันเป็นอนาคคยินยาวอยู่ เราตั้งอยู่แล้วในธรรม 10 ประการจึงไม่สั่นงันงกแล้วปรโลก

[๖๑๕] คือ ทาน ศีล การบริจาค ความซื่อตรง ความอ่อนโยน ความเพียร ความไม่โกรธ ความไม่เบียดเบียน ความอดทน และความไม่พิโรธ^{๓๙}

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า 379.

^{๓๙} กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, พระไตรปิฎกฉบับสังคายนาในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช 2530 พระบาลีสถิตตันตปิฎก ขุททกนิกายชาดก(ทตฺตยภาค) เล่ม 28. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2530), หน้า 73, 87.

ในพระสุตตันตปิฎกฉบับบาลี เรื่อง จุลหังสชาดก และมหาหังสชาดกมีว่า

[๑๘๒]	ทิสฺวา นิลินฺนํ ราชาเน ปิเร อชฺฌภาสถ วุฏฺกนฺโค กจฺจิ นุ โภโต กุสลํ กจฺจิ ฐมฺมมิตฺถํ ฌิตฺตํ	โสวณฺณเย สฺสเก วาจํ กณฺณสํ ภาณํ ๑ กจฺจิ โภโต อนามยํ ธมฺเมเน มนุสฺสาสสิ
[๑๘๓]	กุสลญฺเจว เม หิสฺ อโถ ฐมฺมมิตฺถํ ฌิตฺตํ	อโถ หิสฺ อนามยํ ธมฺเมเน มนุสฺสาสสิ
[๑๘๔]	กจฺจิ นุ เต อมจฺเจสุ กจฺจิ จ เต ทวตฺเตสุ ๑ ...	โทโส โภจิ น วิชฺชติ นาวกนฺขนฺติ ชีวิตฺ
[๒๓๙]	กจฺจิ นฺนาคคิ ทิมํ กจฺจิ มคฺโค มทนีเย	สมเวกขสิ ขตฺติย ปรโลกํ น สนฺตสิ ๑
[๒๔๐]	อหํ อนาคคิ ทิมํ ฐิโต ทสฺสุ ธมฺเมสุ ทานํ สีลํ ปริจฺจาคํ อกุโรธ อวิหฺสญฺจ	สมเวกฺขามิ ปกฺขิม ปรโลกํ น สนฺตสิ ๑ อาชฺชวี มทฺทวํ คปํ ขนฺติญฺจ อวิโรธนํ ๑ ^{๔๐}

จากคาถาเรื่องหังสชาดกและมหาหังสชาดก พระไตรปิฎกแปลและพระไตรปิฎกบาลี แสดงให้เห็นถึงทศพิธราชธรรมของพระเจ้าพาราณสีที่ทรงปฏิบัติทำให้ประชาชนได้รับความผาสุก โดยทั่วกันในหังสชาดกมิได้บอกรายละเอียดของทศพิธราชธรรม แต่ในมหาหังสชาดกมิได้บอกรายละเอียด 10 ประการดังปรากฏในคาถาข้างต้น

สมเด็จพระญาณสังวรได้อธิบายเกี่ยวกับทศพิธราชธรรมว่า

. . . กุศลธรรมที่ดำรงอยู่ในคนนี่คือ ทาน สีล ปริจาคะ การบริจาค อาชชวะ ความซื่อตรง มัททวะ ความอ่อนโยน ทบะ ความเพียร อักโกธะ ความไม่โกรธ อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน

^{๔๐} มหามกุฏราชวิทยาลัย เลเรียน ปกาสิค, สุตตันตปิฎก เอกุททนิคายสส ชาดก ทติโย ภาโว เล่ม 28 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พาณิชย์สรรพคุณ, 2470), หน้า 74, 86.

ขันติ ความอดทน อวิโรธนะ ความไม่ทำให้อับอาย รวมเป็น 10 ประการ . . .
พระราชทานในอดีตกาลนั้นที่ทรงเป็นบัณฑิต ทรงตั้งอยู่ในธรรม ก็ย่อมทรงตั้งอยู่ในธรรม 10
ประการนี้ ที่บัดนี้เรียกกันว่า ทศปิตราชธรรม ⁴¹

นอกจากนี้สมเด็จพระญาณสังวรยังได้ตรัสถึงทศปิตราชธรรมและทศบารมีว่าเป็นสิ่งสำคัญ
ที่กษัตริย์ไทยในอดีตทรงยึดมั่นกันตลอดมาว่า

พระมหากษัตริย์ผู้ครองประเทศไทยได้ปฏิบัติทศปิตราชธรรมมาช้านานและในขณะที่เดียวกันก็
ทรงปฏิบัติพระบารมีทั้ง 10 นั้นด้วย และก็เป็นที่นับถือพระมหากษัตริย์ว่าเป็นเหมือนอย่างพระ-
โพธิสัตว์องค์หนึ่งดังกล่าวนี้ได้มีมาช้านาน และก็แสดงว่าได้นับถือบารมี 10 นี้ ยิ่งกว่า
ทศปิตราชธรรม คือ พระมหากษัตริย์ก็ทรงนับถือบารมีว่าจะพึงต้องทรงปฏิบัติ เพื่อพุทธภูมิ
ยิ่งกว่าทศปิตราชธรรม ได้เป็นมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ⁴²

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงนิพนธ์เกี่ยวกับทศบารมีไว้ว่าเป็นสิ่ง
สำคัญยิ่งของพระโพธิสัตว์คือ

แนวคิดเรื่อง"บารมี" โดยเฉพาะอย่างยิ่ง"ทศบารมี" เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในหมู่ผู้ที่นับถือ
พระพุทธศาสนาเถรวาท ในประเทศไทยจะเห็นได้จากหนังสือต่าง ๆ ที่เล่าเรื่องทศชาติ
พระธรรมเทศนาอย่างชัดเจน ตามฝาผนังโบสถ์มีภาพเขียนทศชาติ และภาพมหาชาติ รวมทั้ง
ประเพณีการเทศน์มหาชาติ มักกล่าวกันว่า "ทศบารมี" เป็น "พุทธการกธรรม" แปลว่า
"ธรรมอันบำเพ็ญพระโพธิญาณ" กล่าวคือ ผู้ใดบำเพ็ญทศบารมีธรรมเต็มสมบูรณ์แล้วจักได้ตรัสรู้
พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ⁴³

บารมีของพระโพธิสัตว์ 10 อย่างได้แก่ ทาน (การให้) ศีล (การงดเว้น) เนกขัมมะ
(การออก) ปัญญา (ความรู้ทั่วถึงเหตุผลตามเป็นจริง) วิริยะ (ความเพียร) ขันติ(ความอดทน)

⁴² เรื่องเดียวกัน, 79.

⁴³ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, ทศบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท
(กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2525), หน้า 1.

สัจจะ (ความจริง) อธิษฐาน(ความตั้งใจมั่น) เมตตา (ความปรารถนาสุข) อุเบกขา (ความมี-
จิตมัยย์สัดเป็นกลาง) เป็นสิ่งที่ไม่ต่างไปจากทศพิธราชธรรมที่พระราชาทรงใช้ในการปกครองประ-
ชาาราษฎร์ ทศบารมีและทศพิธราชธรรมนำมาเทียบกันได้ดังนี้

ทศบารมี (บารมี 10 ของพระโพธิสัตว์)	ทศพิธราชธรรม(บารมี 10 พระราชา)
ทาน	ทาน
ศีล	ศีล
เนกขัมมะ	ปริจจาคะ
ปัญญา	อาชวะ (ความซื่อตรง)
วิริยะ	มัทวะ (ความอ่อนโยน)
ขันติ	ศบะ (ความเพียร)
สัจจะ	อภิกโรธะ (ความไม่โกรธ)
อธิษฐาน (ความตั้งใจมั่น)	อวิหิงสา (ความไม่เบียดเบียน)
เมตตา (ความปรารถนาให้เกิดสุข)	ขันติ ความอดทน
อุเบกขา (ความตั้งใจเป็นกลาง)	อวิโรธะ (ความไม่ทำห้ผิด)

บารมีทั้งสองอย่างที่จัดเรียงลงมานั้น มีตรงกันเกือบทั้งหมด ดังเส้นโยงคู่กัน ที่โยงกัน
ไม่ได้มีแค่ 3 บารมีเพราะ เข้ากันได้ไม่สนิท จึงกล่าวได้ว่า ทศบารมีกับทศพิธราชธรรม เป็นสิ่งที่
ไปด้วยกัน พระมหากษัตริย์ไทยจึงบำเพ็ญบารมีทั้งสองอย่างนี้ควบคู่กันไปดังที่สมเด็จพระญาณสังวร
ศรีสวามีญาณสังวร

ทศบารมีและทศพิธราชธรรมผู้แต่งได้สอดแทรกไว้โดยทั่วไปในเรื่องต่าง ๆ บางเรื่องก็
กล่าวแยกกัน บางเรื่องก็กล่าวรวม ๆ กันดังนี้

1.8.1 ทาน การให้ทานของผู้เป็นใหญ่และพระโพธิสัตว์พบในวรรณกรรม
ชาดกภาคได้ทุกเรื่อง ทั้งนี้เพราะจุดมุ่งหมายในการแต่งคือต้องการให้พุทธศาสนิกชน ได้รู้จักแบ่ง
ปันสิ่งที่ตนมีอยู่แก่ผู้ที่ควรแบ่งปันและบาง เรื่องยังชี้ให้เห็นถึงอานิสงส์ของการให้ทาน เอาไว้ด้วยดังนี้

"กุดองป็นแล้ว จักสุกมหน้า ให้จุลพัทธรา นอนงาของกู ทุกวันนี้ใช้ กูยอมตั้งใจ
เป็นสัพพัญญู ถ้าแม่นผู้ใด จะขอเนื้อกู ง่วงงาตาหู จะให้ตามใจ แม้นมีผู้มา
ตั้งความปรารถนา ขอตบขอได้ จะเอาทั้งเนื้อ เลือดขม่งอนี้ กูจะแหวะให้

ตามใจจินดา ใจกุสละ ใจให้ได้เประพระ ตั้งความสังจา ใจรักชีวิต ใจกุเลยและนา
เมื่อแรกมิ่งว่า ใจก้าตามใจ"

. . . ทำวสังเสร็จแล้ว สมเด็จพระแก้ว สิ้นชีพชิวง ดับจิตเร็จขาด ใจพธาตุลิ่งลง
บัดเดียวพระองค์ ใจดีไปพลัน เปนเทพบุตร วิมานสูงสูดในไตรศรีงษสวรรคค์ นางฟ้า-
ทั้งหลาย เก้าหมื่นหกพัน ห้อมล้อมจอมขวัญ บ้าเร่อรักษา"

(พญาฉัตร)

พญาฉัตรให้เงาแก่พรานโสอูคร เพื่อนำไปทำแท่นบรรทมของพระธิดาพระเจ้าพรหมทัต
อดีตชยายที่ 3 ของพญาฉัตร) และศรีว่าถ้าต้องการอะไรอื่น ๆ อีก เลือด เนื้อ ดับ ใจ สมอง
ก็เอาได้ตามต้องการ เมื่อสิ้นลมหายใจ พญาฉัตรก็ไปเกิด เป็นเทพบุตรมีนางฟ้าคอยห้อมล้อม เสวย
ความสุขในสวรรคค์ชั้นไตรศรีงษซึ่งถือว่าเป็นรางวัลสำหรับผู้ประกอบกรรมดีด้วยการให้ทาน การที่ผู้
แต่งแต่งไว้ เช่นนี้ก็ เพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นถึงอานิสงส์แห่งทานนั้นเอง

ตอนนี้ เป็นตอนที่พญาฉัตรถูกศรที่พรานโสอูครยิงแล้วพระโพธิสัตว์ฉัตรก็หยุดอยู่กับที่ไม่
ยอมเคลื่อนไปไหน ทั้ง ๆ ที่จะสามารถใช้พลังอันมหาศาลทำให้พ้นภัยได้ การที่มีได้กระทำอะไร
เพื่อให้พ้นจากอันตรายนั้น พระโพธิสัตว์ฉัตรมีพระประสงค์ที่จะให้เงาเป็นทานแก่นางจุฬัตราซึ่ง
ชาติก่อน เป็นชยายของพญาฉัตร นอกจากนี้ยังปรารถนาจะให้ทานอวัยวะและ เนื้อหนังทุกอย่างหาก
ใครต้องการ นับได้ว่าเป็นการสร้างทานบารมีที่ยิ่งใหญ่ของพระโพธิสัตว์ในชาติที่กำเนิด เป็นพญา
ช้าง

1.8.2 สังจะ สังจะคือความซื่อตรงทั้งวาจา กาย และใจ ในเรื่องนก
จาบหรือนทานบักขากกล่าวถึงการมีศพิษราชธรรมของพระสรพลสิทธิ์ (สัพประสิทธิ์) ในฐานะกษัตริย์
แห่งกรุงพาราณสีว่า

"ข้าศึก ๆ เลือ ฝักใฝ่ฝ่ายเหนือ มิได้ย่ายี เจ้าทรงศพิศร ไม่ผิดประเวณี
ใจพรพลมนตรี มิได้ฉันทา คุจเข้าพระสุเมรุ มิได้เอียงเอน หวาดไหวไปมา
คือตัวปิ่นปัก เป็นหลักโลกา ถ้อยความถามว่า โดยสัตย์วาที หน่อโพธิสัตว์
ครองราชสมบัติ เป็นเจ้าบุรี ร้อยเอ็จนักเรศ ทุกประเทศธานี แต่งสุวรรณมาลี
ถึงปีมาถวาย"

(นิทานนกจาบ)

ความสงบสุขของกรุงพาราณสี เกิดขึ้นได้ด้วยการทรงปฏิบัติทศพิธราชธรรมของพระเจ้าสรรพลีธิ พระองค์ยึดมั่นในหลักธรรมนี้อย่างมั่นคงดุจ เขาพระสุเมรุที่ยืนตระหง่านมั่นคงอยู่คู่โลกตลอดกาล ในบทร้อยกรองตอนนี้กล่าวถึงทศพิธราชธรรมแยกออกมาประการหนึ่งคือ สัจจะ (อาชวะ) ซึ่งเป็นธรรมที่พระเจ้าสรรพลีธิทรงปฏิบัติทำให้นานาประเทศ เชื่อถือ ด้วยความเป็นกษัตริย์ที่ทรงทศพิธราชธรรมนี้เองบรรดา เมือง เล็ก เมืองน้อยต่างส่งต้นไม้ เงินต้นไม้ทองถวาย เป็นราชบรรณาการทุกปีมิขาด การส่งดอกไม้เงินดอกไม้ทองนี้น่าจะเป็นบันทึกประวัติศาสตร์ เมืองนครศรีธรรมราชในอดีต นั่นคือ เมืองนครศรีธรรมราช เป็นเมืองที่มีอาณาปกครองครอบคลุมดินแดนภาคใต้ตลอดแหลมมลายู แบ่งการปกครองออกเป็น 12 เมือง เรียกกันว่าเมือง 12 นักษัตริย์ บรรดาเมืองในปกครองทั้งหลายจะส่งราชบรรณาการ เป็นต้นไม้ เงินต้นไม้ทองแด่เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชทุก ๆ ปี เพื่อเป็นการแสดงความจงรักภักดี ต้นไม้ เงินต้นไม้ทองเหล่านี้ยังมีเหลืออยู่ในพิพิธภัณฑวัดพระบรมธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราชจนกระทั่งทุกวันนี้

สุธิวศ์ พงศ์ไพบูลย์ กล่าวถึงเมือง 12 นักษัตริย์ไว้ว่า

ผู้เขียนมีข้อสงสัยว่า การใช้รูปสัตว์ 12 นักษัตริย์เป็นตราประจำเมือง 12 นักษัตริย์ที่ขึ้นแก่เมืองนครศรีธรรมราชนั้น เป็นคติที่ได้มาจากไหน เพราะถ้าเราเปรียบกับของอินเดียที่ต่างกัน คุณสุชาติ รัตนปราการ ได้เปรียบเทียบกับนักษัตริย์ของจีน ซึ่งท้องถิ่นตราประจำเมือง 12 นักษัตริย์ ของนครศรีธรรมราชดังนี้ ⁴⁴

เมือง 12 นักษัตริย์ของ นครศรีธรรมราช	นักษัตริย์ของจีน			
	ปี	ตรานักษัตริย์	เวลาที่เห็น	ทิศที่ประจำ
สายบุรี	ชวด	หนู	๑๑ P.M.-P.M.	เหนือ
ปัตตานี	ฉลู	วัว	๑-๓A.M.	๓๐ ตะวันออกเฉียงเหนือ
กะลันตัน	ขาล	เสือ	๓-๕A.M.	๖๐ ตะวันออกเฉียงเหนือ

⁴⁴สุธิวศ์ พงศ์ไพบูลย์, อนุสรณ์ย์ สุชาติ รัตนปราการ, ทายาทตระกูลรัตนปราการ ร่วมกับสถาบันทักษิณคดีศึกษา จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ, 2528, ม.ป.ท.

เมือง 12 นักษัตริย์ของ นครศรีธรรมราช	นักษัตริย์ของจีน			
	ปี	ตราบนักษัตริ์	เวลาที่เห็น	ทิศที่ประจำ
ปะหัง	เถาะ	กระต่าย	๕-๗ A.M.	ตะวันออก
ไทรบุรี	มะโรง	งูใหญ่	๗-๙ A.M.	๖๐ ตะวันออกเฉียงใต้
พัทลุง	มะเส็ง	งูเล็ก	๙-๑๑ A.M.	๓๐ ตะวันออกเฉียงใต้
ตรัง	มะเมีย	ม้า	๑๑ A.M.-๑P.M.	ใต้
ชุมพร	มะแม	แพะ	๑-๓ P.M.	๓๐ ตะวันตกเฉียงใต้
บันไทยสมอ	วอก	ลิง	๓-๕ P.M.	๖๐ ตะวันตกเฉียงใต้
สะอูเลา	ระกา	ไก่	๕-๗ P.M.	ตะวันตก
ตะกั่วป่า	จอ	หมา	๗-๙ P.M.	๖๐ ตะวันตกเฉียงเหนือ
กระบี่	กุน	หมู	๙-๑๑ P.M.	๓๐ ตะวันตกเฉียงเหนือ

วรรณกรรม เรื่องนกจากที่มีบทประพันธ์กล่าวถึงต้นไม้ เงินต้นไม้ทองอยู่นี้แต่งในสมัยรัชกาลที่ 1 (พ.ศ. 2350) เป็นช่วงที่เมืองนครศรีธรรมราชยังไม่ถูกลดอำนาจจากความเป็นเมืองใหญ่แต่อย่างใดยังคงปกครองดินแดนภาคใต้ตลอดแหลมมลายูอยู่ จนกระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ 5 จึงมีการปฏิรูปการปกครอง เมืองนครศรีธรรมราชจึงหมดสภาพจากการเป็นเมืองหลวงของภาคใต้ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

เรื่องจีนทกนรชาดกมีการกล่าวถึง ทศบารมีของพระโพธิสัตว์จีนทกนรราชตอนต้น เรื่องว่า

"กำเนิดประยูรสัตว์ ลีบสาบทัชบารมี พระเสด็จที่กำเนิด เกิดเป็นกนรวงษ
องค์มะหิษลีเฉลิมบาท"

(จีนทกนรชาดก)

ผู้แต่งกล่าวไว้ตั้งแต่ตอนต้นว่าพญาจีนทกนรราช เกิดเป็นพระโพธิสัตว์เพื่อสร้างทศบารมี โดยมี เหล็กคอยสนับสนุนโดยตลอด ทศบารมีที่พญาจีนทกนรราชประกอบแสดงออกโดยตลอดทั้งเรื่องเป็นต้นว่า การบำเพ็ญดีอย่างสงบอยู่กับเหล่ากนรี ความอดทนต่อความเจ็บปวด ความเมตตาต่อผู้

อื่นและความไม่โกรธแม้จะถูกพระเจ้าพรหมทัตยิงด้วยธนูก็ตาม และเมื่อสิ้นของคักก็ทรงบำเพ็ญศีล
บารมีต่อไปจนสิ้นพระชนม์ ด้วยบารมีสร้างสมเอาไว้จึงได้ไปกำเนิดเป็นเทพในสวรรค์ชั้นที่สุด

ในเรื่องพระรถ เเมรีหรือนางสิบสอง (ฉบับศูนย์ ๖ ค. นครศรีฯ) กล่าวถึงทศพิธราชธรรมว่า

"ทรงทำทศพิศ หนีสงคามผิด เมื่จตามาวนา จำเมรินกัสน อยู่บนมหา
มน เทียนมทิมา มีอิดฉาญโดย

(พระรถ เเมรี)

ทศพิธราชธรรมในที่นี้กล่าวรวมกันไปว่ามีทุกอย่าง แล้วขยายออกมาว่า มีเมตตาบารมี
ทรงสร้างแต่กุศลซึ่งหมายถึงความดีประการต่าง ๆ เช่น ทาน ศีล บริจาค อาชวาะ มัทวะ ตะบะ
และอื่น ๆ ด้วย การไม่แยกออกกล่าวละเอียคน่าจะด้วยเหตุผลด้านความบันเทิง หากแยกออก
แต่ละข้ออาจทำให้ผู้ฟังผู้อ่าน เบื่อก็ได้จึงกล่าวรวม ๆ เป็นที่เข้าใจกันว่าพระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัติ
ทศพิธราชธรรมแล้วจะได้ชื่อว่า เป็นกษัตริย์ที่ประ เสิร์ฐและผลของการปฏิบัติย่อมส่งผลต่อความ เป็น
อยู่ของราษฎร

ในเรื่องมหาชนก มีบทประพันธ์เกี่ยวกับทศพิธราชธรรมในตอนที่พระนางเกษนีพระมารดา
พระมหาชนกสิ้นพระชนม์พระนางได้ประทานโองาทแก่พระโอรสว่า

"ดาวาแมตตาย จงพระลูกชาย เจาครอบครองวัง ค้อยเสียงไพเราะ ฟ้า ขาไทหัวทัง
จงพระลูกตั้ง ในทสาพิษธรรม @ ค้อยครองอำมาตย์ ค้อยครองปราสาช บานเมือง-
เขตชั้น ปองกันษัตริ ทังหลายสลับสร ครองโหชอบกรร เฝ้าทาวสุริวงษ์
@ ผูกหมูอำมาต เม้รพลังเม้รพล้าท โทศตรระจะลง ค้อยคิตค้อยอาร ยายิดหลังหลง
ผิดสิงไคลง แดคงอำตยา @ แลวเสียงไปเล่า เพราะว้าขาเก้า แดกรร่อคมา
ยาให้มรรคาย จะเป้รเวรา เจาคอยรักษา ยูตามคลองธรรม @ ยาฟังคำคณ
ร้อยเล่ร้อยกล กล่าวความเสกสรร มีรรย้อมหลอกหลอน ให้เราผิดกร ฟังให้เม้รหมัร
เที่ยงแทแนจัย @ ยายิดทำร้าย แกรราชาทังหลาย โหแครเคื่องไนย หัวอกทุกรม
รงมหั้วจัย ด้วยครองเมืองไปย ตามเรคบุร้าน ... @ แกวแมย้งน้อย ยังไมรูถอย
รูความถ้วนถึ @ คอยยีนค้อยฟัง อำมาตมนตรี เม้รมิคติ ฤาคอยตามไถย @ เม้รว่า-
เขาผิด ยายิดชีวิต แหวงเข้าปราโหลย ท้าแต่โหกลัว แลวเสียงเข้าไปย รางวันจง-
ให้ ยายิดลาเอียง ดังจิตโหเที่ยง ตามทำเนียมธรรม

(พระมหาชนก)

พระนาง เกษินีทรงสั่งสอนทศพิธราชธรรมแก่พระมหากษัตริย์ราชโอรสอย่างละเอียดแต่มิได้บอกชื่อชัดเจนเน้นการปฏิบัติ เช่น การอภัยโทษแก่ผู้กระทำผิดถือว่าเป็น ทาน การชบเลี้ยงผู้เคยทำผิดถือเป็นการปฏิบัติศีลคือ เมตตาต่อผู้อื่น การไม่ฟังคำยุยงของผู้อื่นและไม่ลำเอียงเป็น อาชวะ (ความซื่อตรง) การไม่ทำร้ายอำมาตย์และผู้อื่นถือ เป็น อวิหิงสา(ความไม่เบียดเบียนผู้อื่น) เป็นต้น

จากที่กล่าวมาย่อมแสดงให้เห็นว่าทศพิธราชธรรมและทศบารมี เป็นปรัชญาพระพุทธศาสนาที่สำคัญยิ่ง หากผู้ปกครองแผ่นดินแห่งใดนำไปปฏิบัติ ความร่มเย็น เป็นสุขก็จะเกิดขึ้นในแผ่นดินนั้น ๗ พลศกนิกรก็จะยกย่องสรรเสริญผู้ปกครองนั้น ๗ ว่าเป็นผู้ปกครองที่ดี การกล่าวเน้นถึงทศพิธราชธรรมไว้ในวรรณกรรมชาดกภาคใต้ของผู้แต่งก็ เพราะสมัยก่อนภาคใต้มีผู้ปกครอง เมืองที่มีอำนาจสิทธิ์ขาดทุกประการที่จะกระทำต่อราษฎรอย่างที่ปรากฏในการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยาและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อมีอำนาจสิทธิ์ขาด เช่นนี้หากไม่มีทศพิธราชธรรม เป็นหลักครองใจ ความผิดพลาดในการปฏิบัติอันจะนำความเดือดร้อนไปสู่พลศกนิกรย่อมเกิดขึ้นได้ ทศพิธราชธรรมและทศบารมีจึง เป็นสิ่งล้ำค่าของผู้ปกครองทุกระดับ

1.9 นีวรณํ นีวรณํ เป็นพุทธปรัชญาที่คอยเตือนให้บุคคลที่ปรารถนาความดีและความสำเร็จพึงระวัง พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้อธิบายว่า"นีวรณํ น. สิ่งห้ามกันจิตใจไว้มิให้บรรลุความดี มี 5 ประการคือ ความพอใจรักใคร่๑ ความพยายาม๑ ความง่วงเหงาหาวนอน๑ ความฟุ้งซ่าน๑ ความลึ้งเล๑ (ป)" ⁴⁵

สมเด็จพระญาณสังวรได้อธิบายเกี่ยวกับนีวรณํว่า

เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสเรียกสิกขาข้อที่ 2 ว่า จิตตสิกขา ข้อที่พึงศึกษาคือจิต ก็คือ การที่มาปฏิบัติอบรมจิตให้สงบจากความคิดลวงละเมิดในศีลต่าง ๆ ให้สงบจากอารมณ์อันเป็นสิ่งที่ตั้งของกิเลสต่าง ๆ ที่เป็นตัวนีวรณํคือบังเกิดขึ้นกลุ่มรุมจิตใจ กันจิตใจไว้ไม่ให้ได้สมาธิ พระพุทธเจ้าตรัสนีวรณํดังกล่าวนี้ไว้ 5 ข้อคือ

1. กามฉันทํ ความพอใจรักใคร่ในกาม คือวัตถุที่น่ารักน่าใคร่ปรารถนาพาพอใจทั้งหลาย หรือว่ารูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่น่ารักน่าพอใจทั้งหลาย หรือความพอใจด้วย

---

⁴⁵ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2526), หน้า 444.

อำนาจของกิเลสสาม กิเลสอันเป็นเหตุให้ใคร่ให้ปรารถนา เป็นต้นว่าราคะ ความติดใจยินดี

2. พยาบาท ความกระทบกระทั่งของจิต มีอาการเป็นความหงุดหงิดเดือดพล่านโกรธ
แค้นขัดเคืองจนถึงมุ่งร้ายหมายทำลาย

3. ถีนมิตตะ ความง่วงงุนเคลิบเคลิ้ม

4. อุทธัจจกุกกุจจะ ความฟุ้งซ่านรำคาญใจ

5. วิจิกิจจา ความเคลือบแคลงสงสัย

...จิตเมื่อนิรวรณทั้ง 5 นี้ย่อมเป็นจิตที่ไม่มีกำลังเป็นจิตที่อ่อนแอ ไม่ควรแก่การงาน
ที่เป็นประโยชน์ต่าง ๆ ได้... และนิรวรณทั้ง 5 นี้ก็เกิดขึ้นจากอารมณ์คือ เรื่องที่จิตคิด
เรื่องที่จิตหมกมุ่นถึง ⁴⁶

บุคคลใดบังเกิดนิรวรณขึ้นในจิตมาก บุคคลนั้นย่อมเดินทางไปสู่ความดีความสำเร็จได้ยาก
หากต้องการถึงซึ่งความดีและความสำเร็จก็ต้องกำจัดนิรวรณออกไปให้ได้มากที่สุด

ด้วยนิรวรณเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิตนี้เอง ผู้แต่งวรรณกรรมชาดกภาคใต้จึงนำพุทธ-
ปรัชญาที่สอดแทรกไว้ในเรื่อง เพื่อจะให้ผู้อ่านผู้ฟังได้นำไปประพฤติปฏิบัติ นิรวรณที่กล่าวไว้ในวรรณ
กรรมชาดกภาคใต้จากหนังสือบุคมีดังนี้

ในเรื่องพญาจัตหัน นางข้างจุลพัทธาพยาบาลพญาข้าง ด้วยเข้าใจว่าพญาข้างไม่รักตน
แกล้งทำให้หมดแดงจากช่อมะเดื่อกัด และไม่พานางนำดอกไม้ไปถวายพระพุทธรูปสพุทธเจ้าอย่าง
นางข้างมหาสุพัทธา นางตั้งความปรารถนาด้วยความพยาบาทและคลุ้มคลั่งในกามฉันทะดังบท
ประพันธ์ว่า

"ถาดายจากนี้ จะตามล้างผลัาร แม่เกิดเป็นคน เวยรายพัน ใหลยาสังหาร
หมิ่นชาติแสนชาติ กราบเท่านี้ฤพ้าน ให้เราล้างผลลาย กวาจะสิ้นชีวิ เกิดชาติใด ๆ
ผลาญกันเขาไว้ กวาจะม้วยมรณา กูตั้งพิศดาน อยาได้คลาสคลา กับพระราชา
แต่นี้ไป"

(พญาจัตหัน)

⁴⁶ สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), ทศบารมี ทศพิธราชธรรม (กรุงเทพฯ :
ชวนการพิมพ์, 2532), หน้า 7-8.

หลังจากตั้งความปรารถนาด้วยความพยายามแล้ว นางช่างจุลฑัตราภิกุลก็สิ้นใจตาย ต่อมา ได้เกิดเป็นธิดาพระเจ้าพรหมทัต ด้วยคำอธิษฐานด้วยจิตพยายามและความมัวเมาในความรักใคร่ (กาม) นางจึงอยากบรรทมบนแท่นบรรทมที่ทำด้วยงาช้าง จึงเป็นเหตุให้พรานโสครต้องไปยังช้าง พญาจัดทันแล้ว เลื่อยเอางามาทำแท่นบรรทมให้นาง พญาช่างทนความเจ็บปวดไม่ไหวก็ต้องสิ้นชีวิต ตามที่นางได้สั่นวาจาพยายามเอาไว้

ในเรื่องมโนหรานิบาด ราชปุโรหิตเป็นผู้มีความปรารถนาจะเป็นใหญ่ เมื่อไม่ได้ดังที่หวัง จึงโกรธและผูกพยาบาทพระสุธน พยายามทำลายทุกอย่างที่ทำได้ เช่น พยายามจะฆ่ามโนหรานิบาด มเหสีพระสุธน เป็นต้น ความพยายามของพราหมณ์ราชปุโรหิตผู้แต่งลือผ่านพระสุธนว่า

"เพราะน้ำจิตตนเป็นพาล เห็นมาดงป่าน ราชอันมั่นทมิฬพัน ฟงงปุโรหิตอาทร
ยุะให้ผิดกัน แลเราจะงศโทษา"

(มโนหรานิบาด)

พระสุธนมีพระทัยเวทนานในการประพาศิตัวพาลพยาบาทของปุโรหิตและเจ้าเมืองที่ยกทัพ มาประชิด และได้อภัยโทษให้ในที่สุด

ในเรื่องนิทานนกจาบ นางนกจาบมาพยาบาทนกผู้เป็นสามีด้วย เข้าใจว่านกผู้เป็นสามี ไปมีชู้ ก่อนจะกระโดดเข้ากองไฟตายตามลูก ๆ ด้วยกามฉันทานั้น นางนกได้กล่าวคำพยาบาทไว้ว่า

"ความแค้นไม่หาย ที่ในไพร่รัง นางนกจึงตั้ง สัจจาอธิษฐาน ประณมปีกให้หัว
ฝูงเทพอยู่ใน วิมานพฤกษาร ด้วยขำรักษุตร์ สู่ที่ประมาธ จะม้วยวายปราน
ตายตามลูกไปยี้ นางนกพิษฐาน เคชะสมภวาน ขำได้สร้างไว้ จะตั้งความลัศย์
โดยอภัยไสย ชาติน้ำขอได้ ตั้งความลัจจา ชาตินี้เล่าไสย จะขอตายไปยี้
ตามบุตรทารา เกิดชาติน้ำไสย ให้สมปราษฐน่า ไม่ขอเจรจา ด้วยชายคนใดยี้"

(นิทานนกจาบ)

เมื่อนางนกจาบเกิดเป็นมนุษย์ผู้หญิง นางจึงไม่ยอมเจรจากับชายใดแม้กระทั่งพระบิดา กว่านางจะเจรจากับผู้ชายนั้น พระสรพรสิทธิ์ผู้เคยกำเนิด เป็นนกจาบตัวผู้ผู้เป็นสามีต้องใช้กลวิธีถอด หัวใจของพี่เลี้ยงแล้ว เล่านิทานให้ฟัง เมื่อพี่เลี้ยงตอบคำถาม นางไม่เห็นด้วยจึงตรัสโต้แย้งที่เลี้ยง และตรัสคำตอบที่ถูกต้องว่าควรเป็น เช่นไร

วรรณกรรมชาดกภาคใต้จากหนังสือชุด เรื่องมหाराชคำฉันทกล่าวถึงนิเวศน์ในคอนตัน เรื่องว่า พระโพธิสัตว์เวสสันดรปรารถนาโพธิญาณจึงต้องตัดนิเวศน์ซึ่งเป็นตัวที่ยึดหน่วงมิให้ไปสู่ความดีและความสำเร็จว่า

"@ พระหวังเสกสอยสมภาร สมโพธิพิศาล จะดับนิเวศน์วังวน
 @ จะนำเวไนยทวนทน เที้ยวเทวหวังขน นิกรข้ามสาคร"
 (มหाराชคำฉันท)

นิเวศน์ที่กล่าวถึงนี้มีได้แจจแจงรายละเอียดว่ามีอะไรบ้าง อย่างไรก็ตามผู้อ่านผู้ฟังชาวใต้ที่นับถือพระพุทธศาสนาในสมัยที่วรรณกรรมเรื่องนี้เกิดขึ้นคงเข้าใจและจดจำนิเวศน์ทั้ง 5 กันได้ เพราะมีการเข้าวัดฟังพระธรรมเทศนากันอยู่บ่อย ๆ หรือไม่ก็มีการศึกษาพุทธปรัชญากันอยู่เสมอ สมัยปัจจุบันหากกล่าวค่านิเวศน์ขึ้นมาเฉย ๆ เชื่อว่าน้อยคนนักที่จะนึกได้ว่ามีอะไรบ้าง บางคนอาจไม่เคยได้ยินเสียด้วยซ้ำ ทั้งนี้เพราะชาวไทยภาคใต้ปัจจุบันห่างเหินจากศาสนามาก เหมือนกับชาวไทยโดยทั่ว ๆ ไป

นิเวศน์ในวรรณกรรมชาดกภาคใต้บางเรื่องสะท้อนออกมาเฉพาะชื่อ มีบางเรื่องที่สะท้อนออกมาในลักษณะของพฤติกรรมของตัวละครซึ่งจะมีแทบทุกเรื่อง เพราะมนุษย์ทุกรูปทุกนามย่อมมีนิเวศน์ 5 ด้วยกันทั้งสิ้น หากใครขจัดนิเวศน์ได้หรือให้เหลืออยู่น้อยที่สุด ความดีความสำเร็จในชีวิตย่อมจะเกิดตามมาอย่างไม่มีปัญหา หากขจัดไม่ได้หรือขจัดได้เพียงส่วนน้อย ความสุขความสำเร็จย่อมเกิดขึ้นไม่ได้

1.10 นิพพาน นิพพานเป็นพุทธปรัชญาสำคัญที่พบในวรรณกรรมชาดกภาคใต้จากหนังสือชุดหลายเรื่อง และในวรรณกรรมมุขปาฐะก็มี เช่น ในเพลงกล่อมเด็กมีว่า

"ซา เอ้อ พร้าวเหอ ขึ้นในเลขี่ผึ้ง
 ฝนตกกะไม่ต้อง พ้าร่องกะไม่ถึง
 ขึ้นในเลขี่ผึ้ง พร้าวนาพิ เกเหอ"

(เพลง กล่อมเด็ก อ.ปากพั้ง จ.นครศรีฯ)

"ดอก เมละ เหอ น้องคือนางดอก เมละ
 บานเหมือนอ้อ เปละ านเลขี่ผึ้ง
 ฝนไม่ต้อง พ้าร่องไม่ถึง

ใน เลขที่

สาวน้อยคำนึงใจเหอ"

(195/ระโนด สงขลา) 47

มะพร้าวนาฬิกาที่กล่าวถึงใน เพลงกล่อม เด็กบทแรก เป็นสัญลักษณ์หมายถึงนิพพานนั่นเอง ในบทที่ 2 ใจดอกมะลิ (ดอกเมละ) เป็นสัญลักษณ์ ผดุงไม่ต้อง ฟ้าร่องไม่ถึงคือ อยู่อย่างสงบ เยียบปราศจากทุกข์สุขร้อนหนาวนั่นเอง จากหลักฐาน เพลงกล่อม เด็กชี้ให้เห็นว่า เรื่อง "นิพพาน" เป็นเรื่องที่ชาวไทยภาคใต้พูดถึง เขียนถึงกันมาเป็นเวลาช้านานแล้ว แม้จะบอกไม่ได้ว่า เพลงกล่อม เด็ก 2 บทนี้มีอายุเท่าไร แต่พอประมาณได้ว่าไม่น่าจะต่ำกว่า 100 ปี เพราะ เพลงกล่อม เด็กที่ใช้กันอยู่ส่วนใหญ่จะ เกิดมานานแล้ว และยังที่เกี่ยวกับศาสนาด้วยแล้วจะต้อง เป็น เพลงกล่อม เด็กรุ่นเก่า

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายของนิพพานว่า

"นิพพาน [นิบพาน] น. ความดับสนิทแห่งกิเลสและกองทุกข์ ก. ดับกิเลสและกองทุกข์ ตาย (ใช้แก่พระอรหันต์) (ป.) โบราณใช้ว่า นิรพาทิมิ (จารึกสยาม) 48

พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตฺโต) อธิบายนิพพานไว้ว่า

คำว่า "บรรลุนิพพาน" นี้ใช้ตามที่เห็นว่าเป็นคำคุณ หรือพึงง่ายสำหรับคนทั่วไป แต่ความจริง คำที่ถูกต้องตรงกว่าคือได้ว่าเป็นศัพท์เฉพาะได้แก่ คำว่า "สัจฉิกิริยา" คัมภีร์รุ่นหลังใช้ สัจฉิรณข่าง ; รูปกิริยาเป็น สจฉิกโรติ เป็นต้น ซึ่งแปลตามแบบว่า "การทำให้แจ้ง" แปลตามอรรถกถาว่า การทำให้ประจักษ์หมายถึงประสบเอง: คำว่า "การทานิพพานให้แจ้ง" พึงดูไม่สะดวกสำหรับคนทั่วไป จึงเสี่ยงมาใช้คำว่า "บรรลุนิพพาน" . . . คำนอกจากนี้ มีใช้กับนิพพานเพียงประปราย และส่วนมากในคำร้อยกรอง คือ คำกา ได้แก่รูปต่าง ๆ

47 สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, รายงานการวิจัยวิเคราะห์สาระศิลปะเพลงกล่อม เด็กภาคใต้ (สงขลา : มงคลการพิมพ์, 2534), หน้า 109.

48 ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2526), หน้า 441.

ของกริยาต่อไปนี้เป็น อาราธนา (ให้สำเร็จ) มุสสุติ (สัมผัสถูกต้อง) คจฺจติ (ถึง) ลภติ (ได้) ⁴⁹

นิพพาน เป็นสิ่งที่มีประโยชน์อย่างยิ่งต่อผู้บรรลุนิพพานและการนิพพาน เป็นสิ่งที่สังเกตได้คือ การบรรลุนิพพาน แม้จะอาศัยความสำเร็จทางจิต (เจโตวิมุตติ) คือ ฌานสมาบัติ เป็นพื้นฐานบ้างไม่มากก็น้อย และผู้บรรลุนิพพานก็มีความเกี่ยวข้องกับความสำเร็จทางจิตนั้นอยู่เรื่อย ๆ ในการดำเนินชีวิต แต่นิพพานก็เป็นภาวะต่างหากจากความสำเร็จทางจิตเหล่านั้น เป็นสิ่งที่ประจักษ์แจ้งต่อเมื่อสามารถก้าวล่วงความสำเร็จทางจิตไปได้ มีข้อควรสังเกตุเกี่ยวกับผลพิเศษของการบรรลุนิพพาน คือ

1) ทำให้เกิดความหลุดพ้นขั้นสุดท้ายที่เด็ดขาดสิ้นเชิงชนิดที่เป็นธรรมดารธรรมชาติไม่ถอยกลับ เช่น ในทางจริยธรรม มีความไม่เห็นแก่ตัวที่แท้จริง ชนิดที่เป็นผลซึ่งเกิดขึ้นเอง เป็นอาการของการที่ได้ทำลายความยึดมั่นทั้งหลาย . . . ในเมื่อ เป็นอาการที่เป็นไปเองตามธรรมชาติ ความไม่เห็นแก่ตัวนั้นจึงทำได้โดยไม่ต้องฝืน ไม่ต้องอาศัยกำลังจิต

2) ในการประจักษ์แจ้งนิพพานนั้น ไม่ว่าผู้ปฏิบัติจะได้บรรลุสำเร็จทางจิตไว้สูงเพียงใดก็ตาม เขาจะต้องหลุดพ้นจากความติดใจพอใจในความสำเร็จทางจิตนั้น . . .

3) ความสำเร็จทางจิตอาจจะจับกิเลสและความทุกข์ไว้ได้เป็นเวลายาวนาน แต่ก็ยังไม่เด็ดขาด กิเลสและความทุกข์กลับฟื้นคืนได้นับว่าเป็นของชั่วคราว เพราะ เป็นวิธีข่มหรือทับไว้ หรือฝากฝังไว้กับสิ่งอื่น แต่การบรรลุนิพพานทำให้กิเลสและความทุกข์นั้น สูญสิ้นไปโดยเด็ดขาด เพราะขุดหรือถอนทิ้งด้วยปัญญา และสิ่งที่ดับไปในการประจักษ์แจ้งนิพพานนั้นก็เป็นการดับเฉพาะสิ่งที่ชั่วร้าย ได้แก่ แก้ววุ่นและเหตุให้วุ่นต่าง ๆ เช่น ดับโลภะ โทสะ โมหะ ดับภพ ดับทุกข์ ดับอวิชชา มิได้ดับอะไรที่เป็นสิ่งที่ดีงาม และดังนั้นผู้ที่ประจักษ์แจ้งนิพพานอย่างเดี่ยว แม้จะไม่ได้รับความสำเร็จทางจิตที่สูงส่ง ก็ยังประเสริฐกว่าผู้ที่ได้ฌานสมาบัติอย่างสูงแต่ไม่ประจักษ์แจ้งนิพพาน

4) การบรรลุนิพพานทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในตัวมนุษย์ถึงขั้นพื้นฐาน เปลี่ยนจิตใจ เปลี่ยนลักษณะความคิด เปลี่ยนบุคลิกภาพ มีโลกทัศน์และชีวทัศน์อย่างใหม่ มีระบบพฤติกรรมมั่นคง ทั้งนี้เพราะมีความเปลี่ยนแปลงในทางจิตใจที่สำคัญ 2 ด้านคือ ความรู้ความเข้าใจ

---

⁴⁹ พระราชวรมุนี, (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงแก้ไขขยายความ (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2529), หน้า 365.

ความคิดเห็น และความเชื่อถือ อันเป็นเรื่องทางด้านอวิชาและปัญญาอย่างหนึ่ง . . .

5) เป็นธรรมชาติของมนุษย์อย่างหนึ่งที่พยายามแสวงหาความหมาย และจุดหมายของชีวิตที่สูงส่งยิ่งไปกว่าเพียงการเกิดมาหาอารมณ์ เสพสวयแล้วก็จากโลกไป . . . ทั้งนิพพาน กิติ ความสำเร็จทางจิตอย่างอื่น ๆ กิติ คือส่วนเติมเต็มที่ช่วยแก้ปัญหานั้น อย่างไรก็ตาม กิติระหว่างความสำเร็จทางจิตกับนิพพาน ความสำเร็จทางจิตยังจัดอยู่ในระดับสัมปรายกัตตะ คือประโยชน์หรือจุดหมายที่ล้าลึก เลยหน้า ออกไปจากทฎฐัมมิกัตตะ เป็นระดับถัดออกไป หรือชั้นรอง ยังจะต้องก้าวต่อไป อีกลู่ขั้นสุดท้ายคือนิพพานซึ่งเป็นปรหมัตตะหรือจุดหมายสูงสุด อันเป็นความสมบูรณ์ที่แท้จริง ๕๐

นิพพานเป็นสิ่งที่เข้าถึงได้ยาก ต้องทำจิตใจให้สงบนิ่งดับกิเลสได้หมดสิ้น ผู้บรรลุนิพพานได้ชื่อว่า อรหันต์ ความทุกข์ใด ๆ ไม่มีต่อไปอีกแล้ว การบรรลุนิพพานจึงเกิดขึ้นได้ในขณะที่มีชีวิตอยู่ ในส่วนของพระพุทธเจ้าท่านเรียกว่าการปรินิพพาน คือ ไม่มีสิ่งใดที่จะเกิดแล้ว ดับสนิททุกอย่าง ตลอดไปภาวะการปรินิพพานจึงใช้กับพระพุทธเจ้าเท่านั้น

ในวรรณกรรมชาดกภาคได้มีการกล่าวถึงนิพพานหลายเรื่อง ทั้งนี้เพราะเชื่อว่าการนิพพานเป็นสิ่งประเสริฐสุดในชีวิตมนุษย์ หากใครมีภาวะนี้ก็จะมีความสงบเย็นตลอดไป ไม่มี ความเดือดเนื้อร้อนใจมากรายอีกต่อไป การแสดงออกถึงเรื่องนิพพานมีดังนี้

เรื่องมหาชาดก (เวสสันดรชาดก) ซึ่งปรากฏข้อความเขียนว่า (ไม่บอกว่าแต่งเมื่อไร) ใน พ.ศ. 2395 (รัชกาลที่ 4) มีคำอธิษฐานของผู้แต่งว่าเกิดชาติต่อไปขอให้ถึงนิพพาน ดังบทประพันธ์โคลงสี่สุภาพว่า

"แม่เกิดชาภูโต ๆ พหุโดย ใจหมิตรับกรกรรไหญ่ ยิ่งล้ำ มีปัญาครัสรู้ใน ธรรมทุกชาภูนา
ยั้งมนุศ เทพย์ เมืองฟา ตราบ เทาฎฎาฎ"

(พระมหาชาดก)

ในบทประพันธ์เรื่องมหาชาดกใช้คำว่า นิฎฎาฎ คือ นิรพานในปัจจุบันนั่นเอง การใช้คำ นิฎฎาฎหรือนิรพานในการแต่งแสดงให้เห็นว่าชาวไทยภาคใต้สมัยรัชกาลที่ 4 มีความเลื่อมใสศรัทธา

ในพระพุทธศาสนา มาก ต่างนิยมปฏิบัติธรรมด้วยมุ่งจะถึงนิพพานซึ่ง เป็นสิ่งสูงสุดในชีวิตมนุษย์และยัง
 อธิฐานต่อไปในชาติหน้าด้วยว่า ถ้าเกิด เป็นมนุษย์ขอให้ได้นิพพาน นิพพานจึง เป็นทรัพย์ที่ประมาธ
 ค่ำมิได้

ใน เรื่องพระมหาชนกกล่าวถึงการ"นิพพาน"ไว้ในตอนทีพระมหาชนก เสด็จหนีออกบวชโดย
 มีม เหลีและสมณก้านล เสด็จติดตามไปด้วย พระคาบสรูปหนึ่งได้พูดกับพระมหาชนกว่าจะนิพพานได้
 อย่างไร เมื่อพระชายาไปอยู่ด้วย ดังบทประพันธ์ว่า

" ยังมีพระคาบช ทอگیโหโววาท เปรีชีเมียมอยยา ทารนีเล่นมาบัวควโยอ
 @ เปรบุญเมื่อไคหน้า เมื่อทาราภาเมียมเเดินไฟริย สนมกรมเขาโนย เขาตามมาอยู่ด้วยกรร
 @ ทาวคิตาให้พันทุกข เสวยสูกในไอชวัน ลูกเมียมของทารนรร ตัคไหขาดความสงสาร
 @ ทารทำดั่งนี้ใสอ จึงจะไคนัฎาพาร ตัคราค่สงสาร เหลีดั่งนั้นเรียกวาชื่อ"

การนิพพานหรือนิพพานในบทประพันธ์ตอนนี เน้นการตัดจากกิเลสใน เรื่องความรักใคร่
 (กาม) และวัตถุกามต่าง ๆ เมื่อตัดได้แล้วความสงบสุขก็จะตามมาซึ่ง เป็นทางนำไปสู่การนิพพาน
 ในที่สุด จากเรื่องนี้จะเห็นได้ว่าว่าพระมหาชนกจะตัดพระทัยได้อย่างแท้จริงก็ต้องใช้ความมานะ
 ออดทนอย่างมาก ดังนั้นบุคคลที่จิตใจไม่ เข้มแข็งพอย่อมยากจะตัดขาดจากกิเลสได้ เมื่อตัดไม่ได้
 โอกาสที่จะบรรลุนิพพานย่อมไม่มี

วรรณกรรมชาดกเรื่องพญาฉัตถ์มีการกล่าวถึง นิพพาน อยู่ 2 ตอน คือตอนประชุมชาดก
 (สโฆธาน) และหลังการประชุมชาดกในส่วนที่เกี่ยวกับความปรารถนาของกวีคือ

"@ ครันวาทวนกาหนด ตัตถาคคมารราวี
 ครันแล้วระชิมชรี เหลีเข้าสู่นัฎาพาร
 @ แล้วไวยพระสาศหนา สอรัสคมาทุกวรวาร
 บันยัคทุกประการ ถ่วน ๕ พรพระวัสสา
 .....
 @ กุสนคนใจย จึงเขียนไวยโนย สำคหนาชิมชรี เกิดชาติโดย ๒ เชนใจยามี
 กราบยาวะชวี ถึงนัฎาพาร"

(พญาฉัตถ์)

คำ "นิพพาน" หรือ "นิพพาน" ในวรรณกรรมเรื่องนี้ใช้กับการดับกิเลสพร้อมด้วยการดับแห่งพระวรกายของพระพุทธเจ้า และการดับกิเลสสิ้นทุกข์ของบุคคลธรรมดาที่ถึงภาวะนิพพานอย่างไรก็ตาม แม้ความหมายคำว่านิพพานจะเหมือนกัน แต่ในความเป็นจริงแล้วการนิพพานของพระพุทธเจ้าย่อมเป็นการดับที่สูงสุดจึงใช้คำว่า "ปรินิพพาน" การที่วรรณกรรมชาดกเรื่องพญาฉัตรนี้มีคำว่า "นิพพาน" นั้นน่าจะจะเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าพุทธปรัชยานิพพาน เป็นอุดมคติที่พุทธศาสนิกชนไทยภาคใต้สมัยก่อนปรารถนาจะไปให้ถึงไม่ว่าในชาติที่มีชีวิตอยู่ในชาติหน้าหรือในชาติต่อ ๆ ไป ความปรารถนาเช่นนั้นมักจะพบในวรรณกรรมสมัยก่อนแต่ไม่ค่อยพบในวรรณกรรมปัจจุบัน เพราะแนวการเขียนได้เปลี่ยนไป ด้วยเข้าใจกันว่าเป็นเรื่องสุดวิสัยที่คนธรรมดาสามัญจะเดินทางไปถึงได้

นิพพาน เป็นพุทธปรัชญาที่ผู้แต่งวรรณกรรมชาดกภาคใต้กล่าวถึงอยู่มาก การมีการกล่าวถึงอยู่โดยทั่วไป เช่นนี้น่าจะเป็นสิ่งที่บอกได้ว่าชาวไทยภาคใต้สมัยก่อน (สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น) มีความยึดมั่นในเรื่องของคุณงามความดี และยึดมั่นในพระธรรมของพระพุทธเจ้าอย่างเคร่งครัด ผู้ปฏิบัติธรรมต่างมีความปรารถนาที่จะเดินทางไปสู่ประตูแห่งความสุขสูงสุด คือ นิพพาน แม้ว่าความปรารถนาดังกล่าวจะไม่สัมฤทธิ์ผลก็ตามความพยายามที่พรำปฏิบัติธรรมตามพุทธปรัชญาย่อมก่อให้เกิดผลดีต่อสังคมไทยภาคใต้ในสมัยนั้นโดยทั่วไป นั่นคือความสงบสุขย่อมบังเกิดขึ้น และยังส่งผลมาถึงปัจจุบันด้วย

คติธรรมที่เนื่องแต่พุทธปรัชญา เป็นสิ่งที่มิพบบาทต่อสังคมไทยภาคใต้สมัยก่อน (สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น) เพราะชาวไทยภาคใต้ยึดมั่นวิถีทางของพระพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิต แม้ว่าพุทธปรัชญาบางอย่างจะยากต่อการทำความเข้าใจ ผู้แต่งก็พยายามจะนำไปกล่าวไว้ในวรรณกรรมด้วยการทำให้ง่าย เข้าซึ่งหวังว่าจะบังเกิดผลแก่ผู้อ่านผู้ฟังบ้าง คติธรรมที่เนื่องจากพุทธปรัชญาที่มีในวรรณกรรมชาดกภาคใต้จากหนังสือบุคคลได้แก่ ปฏิจจุสมุบบาท ซึ่งเป็นเรื่องของกฎธรรมชาติดังต้องวนเวียนอยู่ตลอดไป ทุกสิ่งทุกอย่างเกิดจากเหตุและปัจจัยต่าง ๆ หากต้องการให้สิ่งใดดับก็ต้องพิจารณาที่เหตุแลหาทางดับลงให้ได้ แล้วสิ่งอื่น ๆ ที่เกิดตามมาเป็นลูกโซ่ก็จะไม่เกิด กรรมเป็นเรื่องการกระทำสิ่งต่าง ๆ กิเลสเป็นตัวทำให้เกิดกรรมซึ่งจะมีทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว ผลที่เกิดจากกรรมคือวิบาก หากกระทำดีจะได้ผลวิบากเป็นสุข หากทำไม่ดีจะได้รับผลวิบากเป็นทุกข์ ในวรรณกรรมชาดกภาคใต้กล่าวถึง เรื่องกรรมทุกเรื่อง ไตรลักษณ์ คือ หลักธรรมดาของสิ่งทั้งปวงในโลกจะต้องมี 3 ประการ ทุกข์ อนิจจัง และอนัตตา บุคคลที่ยึดหลักไตรลักษณ์ในการดำเนินชีวิตย่อมทำให้ไม่เกิดความร้อนรนเนื่องด้วยมีความเข้าใจในลักษณะของทุกสิ่งทุกอย่างว่าจะดำเนินไปอย่างไร

ไตรสิกขา เป็นศีลธรรมสำคัญที่ทำให้ผู้ยึดมั่นปฏิบัติประสบความสำเร็จในชีวิตมีองค์ 3 คือ ศีล สมาธิ และปัญญา เบญจกาม สิ่งที่ทำให้เกิดทุกข์ 5 อย่างคือ รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส (โณฏฐัพพะ) มนุษย์คนใดลุ่มหลงในสิ่ง 5 นี้จะมีความทุกข์อยู่รำไป มนุษย์ที่ปรารถนาความสงบสุขทั้งทางจิตใจและกายจะต้องไม่ติดอยู่ในเบญจกาม อกุศลมูล ต้นเหตุที่ทำให้เกิดความไม่คิดต่าง ๆ นั้นคือ โลงละ โทสะ และโมหะ ต้นเหตุเหล่านี้จะต้องขจัดออกไป กุศลหรือความดีจึงจะเกิดขึ้นได้บุคคลใดที่มากด้วยโลภะ โทสะ และโมหะ บุคคลนั้นจะประสบกับวิบัติ ดังวรรณกรรมชาดกภาคใต้สะท้อนเอาไว้ วิหารธรรม หลักในการปฏิบัติเพื่อความสงบสุข พบว่าทั้งมรราวาสธรรมคือธรรมของผู้ครองเรือนโดยทั่วไป และพรหมวิหารธรรมคือหลักปฏิบัติของผู้ใหญ่ต่อผู้น้อย 4 ประการ มีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ทศพิธราชธรรมและทศบารมี เป็นหลักการบำเพ็ญเพื่อความสงบสุขในสังคัม 10 ประการ ทศบารมีนั้นนอกจากจะยังความสงบสุขแก่สังคัมแล้ว ยังส่งผลให้ผู้ปฏิบัติ (พระโพธิสัตว์) ได้กำเนิดเป็นพระพุทธเจ้าด้วย พระมหากษัตริย์มักจะมีกษัตริย์บารมีทั้งสองนี้ควบคู่กันไป โดยเฉพาะพระมหากษัตริย์ไทยถือกันว่าเป็นพระโพธิสัตว์จึงต้องปฏิบัติทศบารมีเพื่อให้เกิดพระประสงค์ นิเวศน์ สิ่งที่น่าห่วงเหนียวมิให้บรรลุคุณความดี 5 ประการ คือความพอใจ รักใคร่ ความพยายาม ความง่วงเหงาหาวนอน ความฟุ้งซ่าน และความลังเล บุคคลใดจัดสิ่งทั้ง 5 นี้ได้ ความดีต่าง ๆ จะบังเกิดแก่บุคคลนั้น นิพพานเป็นพุทธปรัชญาอีกประการหนึ่งในวรรณกรรมชาดกภาคใต้จากหนังสือบุคคล นอกจากกล่าวถึงนิพพาน (ปรินิพพาน) ของพระพุทธองค์แล้ว ยังกล่าวถึงการนิพพานของบุคคลทั่วไปและเจตนาธรรมของผู้แต่งด้วย ผู้แต่งแทบทุกเรื่องจะตั้งความปรารถนาสูงสุดไว้คือให้ได้นิพพานในชาติใดชาติหนึ่ง ไม่นับชาติที่แต่งหนังสือก็ขอให้ เป็นชาติหน้าหรือชาติต่อ ๆ ไป

พุทธปรัชญาที่พบในวรรณกรรมชาดกภาคใต้จากหนังสือบุคคลดังกล่าว เป็นสิ่งที่ผู้แต่งพยายามจะสอดแทรก เอาไว้ด้วยหวังผลอันดีงามที่จะบังเกิดผลแก่ผู้อ่านผู้ฟัง สิ่งใดที่เข้าใจยากก็จะแยกเอามากล่าวาให้ง่าย เข้าใจ เพื่อผู้อ่านผู้ฟังที่มีพื้นฐานทางปัญญาระดับต่าง ๆ กันจะเกิดความเข้าใจและเป็นแนวทางให้นำศีลธรรมต่าง ๆ ไปปฏิบัติ กล่าวได้ว่า ศีลธรรมจากพุทธปรัชญาเป็นหลักสำคัญที่ช่วยให้สังคมไทยภาคใต้ดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุขตั้งแต่อดีตกาล เป็นต้นมา